

INSTYTUT WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

prof. dr hab. Elżbieta Holewińska-Łapińska

***Przysposobienie rozwiązywalne
w orzecznictwie sądów powszechnych
(z wyłączeniem przysposobienia pasierbów)***

Warszawa 2014

Spis treści

I. Uwagi wprowadzające	1
II. Informacje statystyczne o orzeczonych przysposobieniach.....	6
1. Ustalenia ogólne	6
2. Sprawy o przysposobienie rozwiązywalne (z wyjątkiem przysposobienia pasierbów) rozpoznane w IV kwartale 2013 r. – informacje podstawowe	12
III. „Pośrednictwo adopcyjne”	15
1. Uwagi wprowadzające	15
2. „Postępowanie adopcyjne” na etapie przesądowym prowadzone przez ośrodki adopcyjne w przypadku przysposobień „krajowych”	17
3. Specyfika doboru stron przysposobienia powodującego przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka w Polsce na miejsce zamieszkania za granicą.....	25
IV. Sposób doboru stron wnioskowanego przysposobienia w sprawach, w których orzeczenie o adopcji zapadło w IV kwartale 2013 r.	30
1. Pomoc ośrodków adopcyjnych.....	30
1.1. Pośrednictwo ośrodków adopcyjnych w zbadanych sprawach.....	30
1.2. Pomoc ośrodków adopcyjnych w gromadzeniu dokumentacji i składaniu wniosków o przysposobienie do sądów w zbadanych sprawach.....	32
2. Współpraca podmiotów upoważnionych do organizowania przysposobienia powodującego przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka w Polsce na miejsce zamieszkania za granicą.....	45
3. Inny sposób doboru stron wnioskowanego przysposobienia	46
3.1. Wnioskodawcy sprawujący funkcję rodziny zastępczej bądź prowadzący rodzinny dom dziecka.....	46
3.2. Łączenie rodzeństwa przez przysposobienie kolejnego dziecka pochodzącego od tego samego rodzica.....	47
3.3. Przysposobienia wewnątrzrodzinne	48
3.4. Wybór rodziców dziecka – studium przypadków	50
3.5. Inny sposób powzięcia przez wnioskodawców wiadomości o dziecku, które mogłoby zostać przysposobione.....	64
V. Sądowe postępowanie o przysposobienie	72
1. Wniosek o przysposobienie i dołączone załączniki.....	72
2. Rozprawa i postępowanie dowodowe	74
2.1. Osoby wezwane na rozprawę.....	74
2.2. Informacja o przeprowadzonych dowodach	77
2.3. Osobista styczność między stronami wnioskowanego przysposobienia	86
2.3.1. Uwagi wprowadzające	86
2.3.2. Ogólne informacje o orzekaniu osobistej styczności stron wnioskowanego przysposobienia w zbadanych sprawach	90
2.3.3. Orzeczenie o osobistej styczności stron zamierzonego przysposobienia w sprawach o przysposobienie krajowe.....	92
2.3.4. Charakterystyka spraw, w których osobista styczność stron była realizowana w ramach sprawowania przez wnioskodawców funkcji rodziny zastępczej.....	94
3. Sprawność i czas postępowania	104
VI. Ogólna charakterystyka stron zamierzonego przysposobienia	106
1. Wnioskodawcy	106
1.1. Kobiety wnioskujące o przysposobienie	106
1.1.1. Informacje ogólne	106

1.1.2. Informacje o kobietach niepozostających w małżeństwie wnioskujących o przysposobienie	107
1.2. Mężczyźni wnioskujący o przysposobienie.....	109
1.3. Staż małżeński i dzieciność wnioskodawców.....	111
2. Dzieci	112
2.1. Sytuacja prawna i faktyczna dzieci	112
2.2. Stan rozwoju i stan zdrowia dzieci.....	113
VII. Stan faktyczny prowadzący do powstania stosunku przysposobienia.....	115
1. Żądanie przysposobienia	115
2. Zgoda dziecka na przysposobienie i wysłuchanie dziecka.....	117
2.1. Zgoda dziecka	117
2.2. Wysłuchanie dziecka	119
3. Zgoda rodziców dziecka i przyczyny, dla których nie była wymagana	122
4. Zgoda opiekuna dziecka	124
5. Dobro osoby przysposabianej.....	128
6. Opinia kwalifikacyjna i świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny	136
VIII. „Adopcje zagraniczne”.....	139
1. Uwagi wprowadzające	139
2. Charakterystyka zbadanych spraw o przysposobienie międzynarodowe.....	143
2.1. Ustalenia ogólne.....	143
2.2. Obligatoryjne orzeczenie o osobistej styczności stron zamierzonego przysposobienia w sprawach o przysposobienie międzynarodowe (art. 120 ¹ § 3 k.r.o.)	145
3. Ogólna charakterystyka stron wnioskowanego przysposobienia	148
3.1. Wnioskodawcy.....	148
3.2. Dzieci.....	150
4. Krótka charakterystyka przysposobień powodujących przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka z Polski do miejsca zamieszkania wnioskodawcy za granicą	157
IX. Projekt wprowadzenia do polskiego prawa instytucji „przysposobienia ze wskazaniem” oraz obowiązku składania wniosku o przysposobienie do sądu przez ośrodek adopcyjny (druk Sejmu RP VII kadencji nr 2361) w kontekście wyników badania orzecznictwa	170
1. Propozycje projektu i opisane w jego uzasadnieniu skutki społeczne i prawne proponowanej nowelizacji	170
2. Ustalenia z badania orzecznictwa znajdujące odniesienie do oczekiwanych skutków projektu ustawy	172
X. Uwagi podsumowujące	181
1. Dobór stron przysposobienia krajowego w świetle badania aktowego.....	181
2. Uprawienie rodziców do powierzenia pieczy nad dzieckiem innemu podmiotowi, w tym zaakceptowanym kandydatom na rodziców adopcyjnych.....	183
3. Próba oceny orzecznictwa w zbadanych sprawach	188

I. Uwagi wprowadzające

Ustawowy model przysposobienia w Polsce, począwszy od wejścia w życie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, ustawy z dnia 25 lutego 1964 r.¹, realizuje nadrzędny interes dziecka przyjmując zasadę, że przysposobić można osobę małoletnią, tylko dla jej dobra, a przysposobienie pełne jest preferowane (art. 124 k.r.o.).

W sześćdziesięcioletnim okresie od uchwalenia kodeksu instytucja przysposobienia była udoskonalana przez wprowadzanie rozwiązań, które w danym czasie odpowiadały społecznym wyobrażeniom o optymalnym zabezpieczeniu dobra dziecka (przykładowo wzmocnienie tajemnicy przysposobienia w noweli z 19 grudnia 1975 r.²), bądź stanowiły odpowiedź na nowe zjawiska (przykładowo zainteresowanie cudzoziemców możliwością przysposobienia dzieci z Polski spowodowało konieczność wprowadzenia zasady subsydiarności takich przysposobień w noweli z 26 maja 1995 r.³).

Poważniejsze zmiany (w tym unormowanie przysposobień powodujących zmianę dotychczasowego miejsca zamieszkania przysposobianego w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie, poszerzenie możliwości orzeczenia przysposobienia nierozwiązywalnego, osłabienie tajemnicy przysposobienia wobec pełnoletniej osoby przysposobionej) wprowadzono z dniem 20 października 1995 r. Po tej dacie nie postulowano zmian prawa materialnego, ale uznano, że całościowego unormowania wymaga etap poprzedzający rozpoczęcie sprawy o przysposobienie w sądzie, kiedy to następuje dobór stron zamierzonego przysposobienia.

Z dniem 1 stycznia 2012 r., weszła w życie ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, zawierająca dział „Postępowanie adopcyjne”, niekiedy nazywane

¹ Dz. U. nr 9, poz. 59 z późniejszymi zmianami.

² Dz. U. nr 45, poz. 234.

³ Dz. U. nr 83, poz. 417.

„preadopcyjnym”⁴, który normuje postępowanie przygotowujące do przysposobienia. Na mocy tej ustawy dodano do wymagań, które powinien spełnić przysposabiający, obowiązek posiadania opinii kwalifikacyjnej oraz świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny (art. 114¹ § 1 k.r.o.).

Art. 154 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej ustala, że „prowadzenie procedur przysposobienia oraz przygotowanie osób zgłaszających gotowość do przysposobienia dziecka (..) stanowi wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego”⁵.

Celem tego zapisu było, między innymi, wyeliminowanie przypadków kojarzenia stron przyszłego przysposobienia, w szczególności zaś powierzania potencjalnym przysposabiającym niemowląt, z pominięciem ośrodków adopcyjnych, co nazywano „szarą strefą”⁶ lub „podziemiem adopcyjnym”. Doniesienia o tym zjawisku mają głównie charakter medialny. Są bardzo nieprecyzyjne. Informacje o dzieciach zamieszczane w Internecie, które mogą być interpretowane jako zawierające propozycję przekazania dzieci do przysposobienia⁷, oraz ogłoszenia o poszukiwaniu dziecka w celu adopcyjnym uprawdopodobniają domniemanie występowania takich

⁴ Tak M. Nazar [w] J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2012, s. 319 i n.

⁵ Analogiczne postanowienie obowiązywało już wcześniej. Było zawarte w art. 83 ust. 5 ustawy o pomocy społecznej z 12 marca 2004 r., tekst jednolity Dz. U. z 2009 r., nr 175, poz.1362 z późniejszymi zmianami.

⁶ Tak M. Nazar, *op. cit.*, s. 319.

⁷ Przykładowo strona internetowa <http://robimydzieci.com/viewforum.php?f=20> Na tej stronie w dniu 6 października 2014 r. znajdowały się, między innymi, wpisy o treści: „Możemy przyjąć dziecko teraz! autor lily,” „Jestem w ciąży oddam dziecko, autor: kurczi”, „Szukam ludzi, którzy chcą adoptować dziecko, autor: anna 991”, „Adoptujemy dzieciątko, autor: mbp”, „Poszukujemy maluszka do adopcji, autor: andrea 1979”, „Pomoc za pomoc autor: kobieta168” itp. Problematyce przysposobienia, między innymi bez pomocy ośrodka adopcyjnego, są też poświęcone informacje na stronach internetowych: <http://www.adopcjaze wskazaniem.org/forum/index.php?redir=1>. Na stronie <http://parentibg.pl/portal/> znajdował się też (w podanej wyżej dacie) dłuższy tekst zatytułowany „Adopcja ze wskazaniem” zawierający krótkie informacje opatrzone przykładowo podtytułami „Adopcja ze wskazaniem – prawo”, „Adopcja ze wskazaniem – procedura”, „Jak skrócić czas oczekiwania na dziecko?” Sposób sformułowania sugeruje, iż zamieszczone zapisy mają pełne oparcie w obowiązującym stanie prawnym. Stanowią rodzaj porady – „instrukcji” co do sposobu postępowania w celu „legalnego”, a zarazem szybkiego uzyskania pieczy nad dzieckiem.

przypadków. Oceny skali zjawiska są zróżnicowane i nigdy dotąd nie były zweryfikowane⁸.

W dniu 15 lutego 2012 r., a więc zaledwie po upływie 6 tygodni od wejścia w życie przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, która potwierdziła wyłączną właściwość ośrodków adopcyjnych w zakresie „postępowania adopcyjnego” (dział V ustawy), Rzecznik Praw Dziecka wystąpił do Przewodniczącego Sejmowej Komisji Polityki Społecznej i Rodziny o podjęcie działań mających doprowadzić do nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego przez wprowadzenie nowego uregulowania nazwanego „przysposobieniem ze wskazaniem”⁹.

W kolejnym piśmie z dnia 19 kwietnia 2013 r.¹⁰ Rzecznik Praw Dziecka temu samemu adresatowi przedstawił projekt stosownej nowelizacji opracowanej przez Społeczną Komisję Kodyfikacyjną Prawa Rodzinnego działającą przy jego Urzędzie.

Przyczyną wystąpienia Rzecznika były sygnały kierowane do jego Biura¹¹ oraz informacje medialne o „podziemiu adopcyjnym” działającym w oparciu o informacje publikowane na forach internetowych, a bazującym - wedle przeświadczenie Rzecznika Praw Dziecka - na prawie matek (rodziców) do wyrażenia zgody na przysposobienie ich dziecka przez wskazaną osobę.

Członkowie Komisji Polityki Społecznej i Rodziny uznali argumenty Rzecznika Praw Dziecka za przekonujące i wnieśli do Sejmu w dniu 14 marca 2014 r. projekt ustawy o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (druk nr 2361).

⁸ Z danych przytaczanych w opinii Biura Analiz Sejmowych do projektu ustawy Sejmu RP VII kadencji (druk 2361), opracowanej przez J. Szymańczak, a pochodzących z doniesień dziennikarskich i „nielicznych organizacji pozarządowych działających na rzecz dzieci (strony internetowe, relacje z konferencji)” wynika, że były wypowiedzi szacujące, iż tzw. „adopcji ze wskazaniem” zorganizowanych poza ośrodkami adopcyjnymi jest około 900 rocznie. W przekonujących wywodach autorka opinii podważa zasadność powyższego.

⁹ Pismo Rzecznika Praw Dziecka ZSR/500/2/12/LP.

¹⁰ Pismo Rzecznika Praw Dziecka ZSR/500/7/2013/LP.

¹¹ W powoływanej opinii J. Szymańczak przytoczyła wyniki analizy kolejnych publikowanych corocznie „Informacji o działalności Rzecznika Praw Dziecka oraz uwag o stanie przestrzegania praw dziecka”. W latach 2008 – 2013 RPD podał jeden przykład „adopcji ze wskazaniem”, który monitorował. W tej sprawie sąd oddalił wniosek, a dziecko umieścił w pogotowiu opiekuńczym. [podkreślenie – E.H.Ł.].

Projekt przewiduje, że rodzice mogliby, w specjalnym postępowaniu sądowym, poprzedzającym wszczęcie sprawy o przysposobienie, wyrazić zgodę na przysposobienie ich dziecka wyłącznie przez krewnego lub powinowatego, co powodowałoby wszczęcie „procedury” w ośrodku adopcyjnym. Według projektu w każdej sprawie o przysposobienie wnioski do sądu musiałyby obligatoryjnie być składane za pośrednictwem ośrodka adopcyjnego wraz z wymaganymi dokumentami i opinią o tym wniosku.

O ile projekt stałby się ustawą, ograniczyłby prawo rodziców niepozbawionych władzy rodzicielskiej do wyrażania zgody na przysposobienie oraz prawo do sądu osób pragnących przysposobić dziecko. Cel projektu ustawy, którym jest skuteczna walka z „podziemiem adopcyjnym” jest godny aprobaty. Zaproponowane środki jego realizacji są dosyć drastyczne¹², a nie ustalono czy są konieczne, ani jakie jest prawdopodobieństwo zminimalizowania przy ich wprowadzeniu patologicznego zjawiska „sprzedawania” zgody na adopcję, którego skala nadal nie jest znana.

Prawdopodobnie tryb przygotowania projektu spowodował zaniechanie przeprowadzenia badań umożliwiających wyznaczenie i rzetelne opisanie stanu stosunków społecznych w dziedzinie, która miałaby być przedmiotem nowelizacji. Nie rozważono także „prawnych i innych niż prawne, środków oddziaływania umożliwiających osiągnięcie zamierzonych celów”.

Zgodnie z § 1 ust.1, pkt 1 Zasad Techniki Prawodawczej¹³ takie czynności powinny poprzedzać sformułowanie projektu ustawy. W celu co najmniej częściowego zadośćuczynienia tym wymaganiom Ministerstwo Sprawiedliwości zleciło Instytutowi Wymiaru Sprawiedliwości zbadanie orzecznictwa sądów powszechnych w sprawach o przysposobienie w celu ustalenia liczebności przypadków, w których rodzice

¹² Negatywne opinie o projekcie nowelizacji nadesłane do Sejmu zostały przedstawione przez Krajową Radę Sądownictwa, Prokuratora Generalnego, Sąd Najwyższy. Opinię aprobującą przedstawił Rzecznik Praw Dziecka. Jedną z opinii Biura Analiz Sejmowych (autorstwa J. Szymańczak) jest krytyczna, druga (autorstwa J. Waszczuk-Napiórkowskiej) aprobuje ograniczenia co do wyrażania przez rodziców zgody na przysposobienie, ale opowiada się za zdecydowaniem przeciwko obligatoryjnemu pośrednictwu ośrodków adopcyjnych w składaniu wniosków o przysposobienie do sądu.

¹³ Rozporządzenie „W Sprawie <<Zasad techniki prawodawczej>>”, Dz. U. z 2002 r., nr 100, poz. 908, zostało wydane na podstawie art. 14 ust. 4 pkt 1 ustawy z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów, Dz. U. z 1999 r., nr 82, poz. 929, z 2000 r. nr 120, poz. 1268 oraz z 2001 r., nr 102, poz. 1116 i nr 154, poz. 1799 i 1800.

podczas postępowania w sprawie o przysposobienie wyrażają zgodę na adopcję przez wnioskodawców, a także w celu ujawnienia czy ewentualnie występują inne nieprawidłowości, możliwe do zaobserwowania w badaniu orzecznictwa, które mogłyby wskazywać na prawdopodobieństwo zagrożenia dobra przysposobianych dzieci, zwłaszcza gdy przysposobienia w fazie przesądowej nie przygotowywał ośrodek adopcyjny.

W celu uzyskania możliwie aktualnych i reprezentatywnych danych Instytut Wymiaru Sprawiedliwości zwrócił się do wszystkich sądów w Polsce orzekających w pierwszej instancji w sprawach o przysposobienie z prośbą o nadesłanie akt wszystkich spraw o przysposobienie rozwiązywalne, z wyjątkiem spraw dotyczących przysposobienia pasierba, w których w czwartym kwartale 2013 r. zapadło rozstrzygnięcie merytoryczne (uwzględniające lub oddalające wniosek) i jest ono prawomocne, niezależnie od tego, w jakiej dacie wpłynął wniosek o orzeczenie przysposobienia.

Istotne dane z akt tych spraw zostały uwzględnione w ankiecie przygotowanej w celu ustalenia statystycznego obrazu postępowań. Zważywszy na rolę tajemnicy wobec osób trzecich, która jest traktowana jako jedna z wiodących zasad instytucji przysposobienia, prezentacja wyników badania nie będzie zawierała żadnych informacji identyfikujących strony.

II. Informacje statystyczne o orzeczonych przysposobieniach

1. Ustalenia ogólne

Celowe wydaje się przedstawienie danych statystycznych o przysposobieniach orzeczonych zarówno w roku, którego dotyczy relacjonowane badanie, jak i w perspektywie orzecznictwa z ostatnich lat.

Zwykle duża liczba orzeczonych przysposobień ma miejsce jako następstwo zdarzeń losowych o wielkiej skali (wojny, klęski żywiołowe), których skutkiem jest naturalne sieroctwo dzieci. W czasach pokojowych przysposobienia są orzekane znacznie rzadziej, a ich roczna liczba zwykle nie podlega gwałtownym zmianom. Istotny wpływ mają na nią jednak zjawiska demograficzne, socjologiczne, a także udział urodzeń pozamałżeńskich wśród urodzeń żywych i stosunek opinii społecznej do związków alternatywnych wobec małżeństwa i rodzicielstwa pozamałżeńskiego. Nie bez znaczenia jest też stan prawny w zakresie przysposobienia i jego pozytywna ocena przez potencjalnych rodziców adopcyjnych.

W tym kontekście nie dziwi, że wzrost liczby przysposobień w Polsce nastąpił niedługo po zakończeniu II wojny światowej, a zarazem po wejściu w życie Kodeksu rodzinnego z 1950 r.

W 1951 r. orzeczono 6 258 przysposobień, a w 1955 r. aż 7 310¹⁴. W okresie późniejszym adopcji było znacznie mniej.

Od lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia orzekano nieco ponad 3 500 adopcji rocznie, ale nigdy ich liczba nie przekraczała 4 000 rocznie. Natomiast wraz z rozpoczęciem transformacji ustrojowej, rozpoczętej w ostatniej dekadzie minionego stulecia, miał miejsce w Polsce stały spadek orzekanych przysposobień.

¹⁴ Dane powołane za A. Stelmachowskim, *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym*, Warszawa 1957, s. 90, ustalone na podstawie wykazów czynności sądów za lata 1951–1955.

W 1989 r. orzeczono 3 599 przysposobień, w 1990 r. – 3 629, w 1991 r. – 3 360, w 1992 r. – 3 021. Po 1993 r. orzekano mniej niż trzy tysiące przysposobień rocznie. Po 10 latach od rozpoczęcia transformacji ustrojowej, w 1999 r. orzeczono 2 344 adopcje. Po roku 2000 został zahamowany systematyczny spadek liczby orzeczonych przysposobień, ale nie osiągnięto poziomu sprzed transformacji.

Tabela: Przysposobienia orzeczone w latach 2000 - 2013

Rok	Sprawy zakończone orzeczeniem przysposobienia			
	Ogółem	Orzeczenia przysposobień		Przysposobienia „krajowe” rozwiązywalne**
		przez osoby zamieszkałe za granicą	za blankietową zgodą rodziców	
2000	2 474	217	857	1 400
2001	2 496	190	833	1 473
2002	2 454	211	855	1 388
2003	2 371	222	956	1 193
2004	2 622	256	938	1 428
2005	2 466	238	866	1 362
2006	2 752	344*	872*	Brak danych
2007	2 662	226	744	1 692
2008	3 253	294	621	2 338
2009	3 316	260	641	2 415
2010	2 895	261	618	2 016
2011	2 868	193	625	2 050
2012	3 055	190	652	2 213
2013	3 030	220	652	2 158

*Dotyczy liczby dzieci, a nie liczby spraw

** Wyliczenie nie uwzględnia nieznannej liczby przypadków, w których zastosowano art. 119¹ § 3 k.r.o.

Źródło. Opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

W latach 2000 – 2013 liczba spraw, w których orzeczono przysposobienie, wahała się od 2 371 w 2003 r. do 3 316 w 2009 r. Tylko czterokrotnie w okresie od 2000 roku była wyższa niż 3 000 spraw.

W latach dziewięćdziesiątych XX w. spadkowi liczby orzeczonych przysposobień towarzyszył wzrost przysposobień przez cudzoziemców. Takich przysposobień

orzeczone w 1988 r. – 261, w 1989 r. – 412, w 1990 r. – 506, w 1991 r. – 523, w 1992 r. – 480, w 1993 r. – 404. Po 1994 r. „adopcji zagranicznych” orzekano mniej (w 1994 r. – 274, w 1995 r. – 238, w 1996 r. – 242, w 1997 r. – 205) i ta tendencja została zachowana.

Udział adopcji międzynarodowych wśród spraw zakończonych orzeczeniem przysposobienia w XXI stuleciu nigdy nie przekroczył 10 % rocznie (najniższy udział wśród orzeczonych przysposobień „adopcje zagraniczne” miały w 2011 r. – 6,2 % oraz w 2001 r. – 7,6 %).

W 2000 r. orzeczono przysposobienie międzynarodowe w 217 z 2 474 spraw (8,8 %), w 2001 r. w 190 z 2 496 spraw (7,6 %). W kolejnym roku nastąpił jednocentowy wzrost w stosunku do roku poprzedniego (211 „adopcji zagranicznych” na 2 454 spraw, w których orzeczono przysposobienie w 2002 r.), a w następnych latach udział takich przysposobień przekroczył 9 %. Z początkiem drugiej dekady bieżącego stulecia ponownie orzekano mniej „adopcji zagranicznych”.

Tabela: Liczba spraw, w których orzeczenie przysposobienia spowodowało przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka z Polski za granicę

Rok*	2003	2004	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba spraw, w których orzeczono przysposobienie	2 371	2 622	2 466	2 662	3 253	3 316	2 895	2 868	3 055	3 030
Liczba spraw „zagranicznych”	222	256	238	226	294	260	261	193	190	220
Procent spraw „zagranicznych”	9,4	9,7	9,6	8,5	9,0	7,8	9,0	6,7	6,2	7,3

*Z uwagi na brak danych o liczbie spraw, w tabeli został pominięty rok 2006

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

Zmieniała się liczba przypadków, w których zgoda na przysposobienie miała postać „blankietową”, a w konsekwencji zmienny był udział przysposobień całkowitych (nierozwiązywalnych), które muszą być orzeczone w takiej sytuacji.

Najwyższy był ich udział wśród spraw zakończonych orzeczeniem przysposobienia w 2003 r., gdy osiągnął poziom 40,3 %. W kolejnych latach obniżył się, ale nadal był wysoki (ponad 35 % w latach 2004 – 2005). Najniższy był w 2008 r., gdy wyniósł

19,1 %. W ostatnich latach utrzymuje się na stałym poziomie, nie niższym niż 21,3 % (w 2010 r.) do 21,8 % (w 2011 r.).

Tabela: Liczba spraw, w których rodzice wyrazili blankietową zgodę na orzeczenie przysposobienia, oraz ich udział wśród wszystkich spraw zakończonych orzeczeniem przysposobienia

Rok*	2003	2004	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba spraw	2 371	2 622	2 466	2 662	3 253	3 316	2 895	2 868	3 055	3 030
Liczba spraw ze zgodą blankietową	956	938	866	744	621	641	618	625	652	652
Procent spraw ze zgodą blankietową	40,3	35,8	35,1	27,7	19,1	19,3	21,3	21,8	21,3	21,5

* Z uwagi na brak danych o liczbie spraw, w tabeli został pominięty rok 2006

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

Zaobserwowano, iż wyrażenie blankietowej zgody na przysposobienie dotyczy głównie niemowląt i bardzo małych dzieci. Tendencja ta wydaje się utrwalona. Nie mniej, wśród spraw zakończonych orzeczeniem przysposobienia dzieci liczących nie więcej niż jeden rok życia, udział spraw, w których na przysposobienie rodzice wyrazili zgodę blankietową, mimo iż ciągle wyższy od 50%, ulega zmniejszeniu.

Tabela: Liczba spraw, w których orzeczono przysposobienie dzieci liczących nie więcej niż jeden rok życia, a rodzice wyrazili blankietową zgodę na orzeczenie przysposobienia

Rok	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Liczba spraw, w których orzeczono przysposobienie dzieci do pierwszego roku życia	1 057	890	872	847	819	809	837	810
Liczba spraw ze zgodą blankietową życia	645	551	553	511	455	432	467	413
Procent spraw ze zgodą blankietową	61,0	61,9	63,4	60,3	55,5	53,4	55,8	50,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości

Liczba orzeczonych przysposobień zwykle przewyższa liczbę spraw o przysposobienie, bowiem w części spraw w jednym postępowaniu wnioski dotyczą dwojga lub (rzadko) większej liczby dzieci.

W 2013 r. zgoda wyrażona w formie blankietowej dotyczyła 766 dzieci, o których przysposobienie wnioskowano w 652 sprawach. Wśród wszystkich przypadków wyrażenia zgody blankietowej na przysposobienie 766 dzieci 53,9 % przypadków dotyczyło niemowląt, które nie ukończyły pierwszego roku życia.

W 70 % przypadków orzeczenia przysposobienia za zgodą rodziców wyrażoną „blankietowo” przysposobione dzieci miały nie więcej niż 3 lata.

Tabela: Wiek małoletnich przysposobionych za blankietową zgodą rodziców (matki) w 2013 r.

Wiek małoletnich przysposobionych za zgodą blankietową rodziców (matki)	Małoletni w danym wieku	
	Liczba	Procent
Do roku	413	53,9
Powyżej jednego roku do 2 lat	89	11,6
Powyżej 2 lat do 3 lat	34	4,4
Powyżej 3 lat do 4 lat	43	5,6
Powyżej 4 lat do 5 lat	29	3,8
Powyżej 5 lat do 6 lat	31	4,0
Powyżej 6 lat do 7 lat	16	2,0
Powyżej 7 lat do 8 lat	22	2,9
Powyżej 8 lat do 9 lat	14	1,8
Powyżej 9 lat do 10 lat	17	2,2
Powyżej 10 lat do 11 lat	10	1,3
Powyżej 11 lat do 12 lat	10	1,3
Powyżej 12 lat do 13 lat	6	0,8
Powyżej 13 lat do 14 lat	3	0,4
Powyżej 14 lat do 15 lat	4	0,5
Ponad 15 lat	25	3,3
Razem	766	100,0

Źródło: Dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości

Zgodnie z informacją statystyczną Ministerstwa Sprawiedliwości, w 2013 r. rozstrzygnięciem merytorycznym zakończyły się 3 092 sprawy o przysposobienie. Przysposobienia orzeczone w 3 030 sprawach, które dotyczyły 3 537 dzieci. Wnioski oddalono tylko w 62 przypadkach, a więc w 2 % spraw zakończonych rozstrzygnięciem merytorycznym. Wiadomo natomiast, że w sprawach rozpoznanych w 2013 r., zakończonych umorzeniem postępowania, w 165 przypadkach nastąpiło to w konsekwencji cofnięcia wniosku, co - przynajmniej pośrednio – wskazuje, że przypadki nietrafnego doboru stron lub niewystarczająco przemyślanej decyzji

o przysposobieniu, która spowodowała wniosek do sądu o jego orzeczenie, są częstsze, niż można byłoby sądzić na podstawie liczby oddalonych wniosków.

Trwała jest tendencja do największego zainteresowania przysposobieniem dzieci najmłodszych. W 2013 r. najwięcej przysposobionych dzieci - 810 (23,9 %) nie przekroczyło pierwszego roku życia.

W 413 przypadkach (blisko 51 %) na przysposobienie tych dzieci ich rodzice (matka) wyrazili zgodę blankietową, a orzeczone przysposobienie było nierozwiązywalne.

Łącznie dzieci w wieku przedszkolnym, liczących nie więcej niż 7 lat, było 2 509, a więc stanowiły 71,6 % wszystkich małoletnich przysposobionych w 2013 r. Wraz ze wzrostem wieku dzieci zmniejszała się liczba przysposobionych.

Tabela: Wiek małoletnich przysposobionych w 2013 r.

Wiek małoletnich przysposobionych	Małoletni w danym wieku	
	Liczba	Procent
Do roku	810	22,9
Powyżej jednego roku do 2 lat	433	12,2
Powyżej 2 lat do 3 lat	300	8,5
Powyżej 3 lat do 4 lat	273	7,7
Powyżej 4 lat do 5 lat	251	7,1
Powyżej 5 lat do 6 lat	261	7,4
Powyżej 6 lat do 7 lat	181	5,1
Powyżej 7 lat do 8 lat	202	5,7
Powyżej 8 lat do 9 lat	139	3,9
Powyżej 9 lat do 10 lat	119	3,4
Powyżej 10 lat do 11 lat	109	3,1
Powyżej 11 lat do 12 lat	87	2,4
Powyżej 12 lat do 13 lat	69	1,9
Powyżej 13 lat do 14 lat	45	1,3
Powyżej 14 lat do 15 lat	35	1,0
Ponad 15 lat	223	6,3
Razem przysposobionych dzieci	3 537	100,0

Źródło: Dane statystyczne Ministerstwa Sprawiedliwości

Podsumowując przedstawione informacje statystyczne można odnotować niżej wymienione obserwacje.

- Wraz z transformacją ustrojową, rozpoczętą w ostatniej dekadzie minionego stulecia, rozpoczął się spadek liczby orzekanych przysposobień, zahamowany od 2000 r. Nie osiągnięto stanu sprzed transformacji, który był ustabilizowany i wyrażał się w orzekaniu nie mniej niż 3 500 przysposobień rocznie.
- Udział przysposobień międzynarodowych wśród orzeczonych adopcji wynosi w ostatnich latach od 6 do 7 % rocznie.
- Najwięcej przysposobień jest orzekanych w stosunku do najmłodszych dzieci. Przysposobieni do 7 roku życia stanowili 71,6 % wszystkich małoletnich przysposobionych w 2013 r. Około 23 % adoptowanych dzieci to niemowlęta poniżej pierwszego roku życia.
- W ostatnich latach ogółem ponad 21 % przysposobień orzeczono na podstawie blankietowej zgody rodziców na przysposobienie.
- Wśród spraw dotyczących dzieci, które nie przekroczyły pierwszego roku życia, udział przysposobień nierozwiązywalnych, orzeczonych za blankietową zgodą rodziców przekracza 50%.
- Zaobserwowano, że w ostatnich latach wśród spraw, w których orzeczono przysposobienie dzieci w wieku nieprzekraczającym pierwszego roku życia zmniejsza się odsetek przypadków wyrażenia przez rodziców zgody blankietowej na przysposobienie (z 55,5 % w 2010 r. do 50,9 % w 2013 r.).

2. Sprawy o przysposobienie rozwiązywalne (z wyjątkiem przysposobienia pasierbów) rozpoznane w IV kwartale 2013 r. – informacje podstawowe

Przedmiotem analizy orzecznictwa, której wyniki prezentowane są w niniejszym opracowaniu, były - w założeniu - wszystkie sprawy o przysposobienie rozwiązywalne zakończone w IV kwartale 2013 r. rozstrzygnięciem merytorycznym (uwzględnieniem lub oddaleniem wniosku), z wyłączeniem przysposobień pasierbów.

Liczba spraw, w których w 2013 r. orzeczono przysposobienie rozwiązywalne wynosiła więc 2 378¹⁵, lub nieco mniej, gdy zważy się, że sąd opiekuńczy może (poza przypadkami zgody blankietowej rodziców, w których nie można orzec innego przysposobienia niż całkowite) orzec przysposobienie nierozwiązywalne, stosując odpowiednio przepisy o przysposobieniu za zgodą rodziców bez wskazania osoby przysposabiającej, gdy rodzice nie są znani (przykładowo niemowlę pozostawiono w tzw. „oknie życia”), albo gdy nie żyją (art. 119¹ § 3 k.r.o.). Częstotliwość stosowania art. 119¹ § 3 k.r.o. nie jest znana (nie uwzględniają jej statystyki sądowe). Nie wydaje się jednak, żeby była ona znaczna. Przykładowo w 3 zbadanych sprawach, w których rodzice dzieci byli nieznani, sąd nie skorzystał z możliwości, o której mowa w art. 119¹ § 3 k.r.o.

Część z orzeczonych przysposobień rozwiązywalnych dotyczyła pasierbów. Dane liczbowe i procentowe o takich przysposobieniach nie są uwzględniane w statystyce sądowej. Nie mniej badania aktowe przeprowadzone kilkakrotnie, w różnym czasie, wykazały znaczny udział przysposobień pasierbów (najczęściej przez ojczymów) wśród wszystkich orzeczonych przysposobień. Udział ten jest szacowany średnio na 40 %¹⁶.

Sądy z całej Polski przedstawiły, jako spełniające kryteria badania, akta 342 spraw zakończonych rozstrzygnięciem merytorycznym w IV kwartale 2013 r. Jedna z nich nie została ujęta w ankiecie, bowiem wnioskodawcy (zamieszkali w USA) odstąpili od zamiaru przysposobienia 4 dzieci ale nie powiadomili o tym sądu, ani nie cofnęli wniosku. Ich zachowanie (odprowadzenie dzieci do miejsca ich zwykłego pobytu i wyjazd z Polski bez kontaktu z sądem) wskazywało, że nie chcą przysposobienia dzieci, o które wnioskowali. Sąd zakończył postępowanie oddaleniem wniosku, skoro nie został on formalnie cofnięty. W związku z takim stanem faktycznym w aktach nie było większości informacji potrzebnych do wypełnienia ankiety. Analizie poddano więc 341 spraw traktowanych jako 100%.

¹⁵ W 2013 r. rozstrzygnięciem merytorycznym zakończyły się 3 092 sprawy o przysposobienie. Przysposobienia orzeczono w 3 030 sprawach, z których w 652 przypadkach miało miejsce wyrażenie przez rodziców tzw. blankietowej zgody na przysposobienie.

¹⁶ Zob. przykładowo J. Panowicz-Lipska, *Przysposobienie, zagadnienia wybrane* [w:] *Rodzina w świetle prawa i polityki społecznej* (red. T. Smoczyński), Poznań 1990, s. 61.

Wnioskodawcy

W 327 sprawach (95,9 %) małżonkowie wnioskowali o przysposobienie wspólne. W 14 sprawach (4,1 %) wnioskodawczyniami były kobiety niepozostające w związku małżeńskim. W 2 z nich wnioskodawczynie stale zamieszkiwały za granicą.

W sprawach, w których o przysposobienie ubiegała się jedna osoba niepozostająca w małżeństwie, nie było informacji mogących wskazywać, iż wnioskodawczynie uczestniczy w związku partnerskim (konkubinacie) homoseksualnym bądź heteroseksualnym. W żadnym przypadku nie ubiegał się o przysposobienie mężczyzna niepozostający w związku małżeńskim.

Dzieci

Wnioskowano o przysposobienie 425 dzieci. Najczęściej, bo w 267 (78,3 %) sprawach wnioski dotyczyły przysposobienia jednego dziecka, w 63 (18,5 %) dwojga dzieci, w pozostałych liczniejszych rodzeństwach.

Orzeczenie

Po pierwszym rozpoznaniu spraw przez sąd pierwszej instancji dwukrotnie miało miejsce oddalenie wniosku. Jedno orzeczenie oddalające wniosek zostało zaskarżone. Był to jedyny przypadek kontroli instancyjnej. Po ponownym rozpoznaniu sprawy wynik postępowania był zgodny z żądaniem wnioskodawców. Orzeczenie przysposobienia uprawomocniło się bez kolejnej kontroli instancyjnej.

Wśród prawomocnych orzeczeń wniosek został oddalony w jednym przypadku, bowiem matka dziecka ubiegała się o przywrócenie władzy rodzicielskiej, a sąd ocenił, iż prawdopodobieństwo powrotu dziecka pod pieczę matki jest wysokie.

W 340 sprawach orzeczono przysposobienie, w tym jedno niepełne. W 44 sprawach przysposobienie spowodowało przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka w Polsce na miejsce zamieszkania za granicą. „Skuteczność” wniosków wyniosła w zbadanych sprawach 99,7 %.

III. „Pośrednictwo adopcyjne”

1. Uwagi wprowadzające

Przysposobienie jest jedną z najważniejszych instytucji prawnych służących ograniczaniu negatywnych skutków sieroctwa naturalnego i społecznego.

Dla przysposabiających, którzy w większości są osobami bezdzietnymi, lub nie mogą z przyczyn medycznych posiadać większej liczby dzieci niż pragną, przysposobienie jest najdoskonalszym środkiem realizacji ich potrzeby rodzicielstwa. Są zwykle zainteresowani przysposobieniem dzieci możliwie jak najmłodszych, posiadających dobre prognozy rozwojowe. Pragną również, aby orzeczenie przysposobienia mogło nastąpić w nieodległym czasie od podjęcia decyzji o adopcji. Na realizację tych oczekiwań wpływa wiele różnych czynników, których omówienie przekraczałoby zakres i cel niniejszego opracowania. Jednym z istotnych, o których należy wspomnieć, jest sposób pośrednictwa adopcyjnego. Można bowiem założyć, bez obawy popełnienia poważniejszego błędu, że tylko w nielicznych przypadkach osoby pragnące przysposobić dziecko wiedzą o oczekującym na taką możliwość małoletnim w kręgu swej rodziny lub najbliższych przyjaciół bądź znajomych i są zainteresowane adopcją właśnie tego dziecka. Zwykle konieczne są poszukiwania oczekiwanego dziecka. Także podmioty odpowiedzialne za los dziecka, które z różnych przyczyn nie jest wychowywane przez rodziców, są zainteresowane znalezieniem odpowiedniej rodziny gotowej takie dziecko przysposobić. Wymiana informacji o osobach, które potencjalnie są kandydatami na przysposobionych i przysposabiających oraz dobór stron powinny dokonywać się w warunkach stwarzający największe prawdopodobieństwo realizacji dobra małoletniej osoby przysposabianej, które jest przesłanką orzeczenia adopcji przez sąd (art. 114 k.r.o.).

Międzynarodowy standard ochrony praw dziecka w kontekście organizowania przysposobienia zobowiązuje do powierzania zadań w tym zakresie osobom o nienaganej postawie moralnej, odpowiednio wykształconym, mającym doświadczenie zawodowe. Zakłada, że pośrednictwo adopcyjne będzie prowadzone w ramach określonych struktur organizacyjnych, podlegających nadzorowi

państwowemu, których celem nie będzie osiągnięcie korzyści majątkowych¹⁷. Celowe wydaje się odnotowanie, że sformułowanie tego standardu nastąpiło dopiero w ostatniej dekadzie ubiegłego wieku. Także w polskim porządku prawnym, odpowiednie przepisy w tej kwestii o randze ustawowej wydano dopiero w 1991 r., traktując ośrodki adopcyjne jako placówki systemu oświaty¹⁸.

Uprzednio różne podmioty zajmowały się pośrednictwem adopcyjnym, wśród nich najwcześniej (od 1960 r.) w sposób zorganizowany czyniły to ośrodki adopcyjno-opiekuńcze Towarzystwa Przyjaciół Dzieci¹⁹. Organizowaniem planowego przysposobienia dzieci w wieku do 3 lat, przebywających w placówkach podległych resortowi ochrony zdrowia, zajmowały się specjalistyczne Zespoły Opieki Zdrowotnej (ZOZ) nad Matką i Dzieckiem. Głównie kwalifikowały dzieci do przysposobienia przez osoby zamieszkałe za granicą. W niektórych domach dziecka działały „sekcje adopcyjne” lub tworzone były przy nich stowarzyszenia, do zadań których należało organizowanie przysposobienia. Kilka ośrodków adopcyjnych prowadziły Liga Kobiet i Komitet Ochrony Praw Dziecka. W 1989 r. powstała Archidiecezjalna Poradnia Adopcyjna w Łodzi.

¹⁷ W sposób najbardziej jednoznaczny te zasady są ustalone odnośnie do przysposobienia międzynarodowego w Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r., Dz. U. z 2000 r., nr 39, poz. 448, sprostowanie Dz. U. z 2002 r. nr 1, poz. 17. Sąd Najwyższy w uchwale z 12 czerwca 1992 r., III CZP 48/92, OSN CP 1972, nr 10, poz. 179, odnoszącej się do organizowania przysposobienia międzynarodowego, dokonując wykładni art. 21 ust. e Konwencji o prawach dziecka, wyraził pogląd, iż podmioty zajmujące się pośrednictwem adopcyjnym powinny być kompetentne i wyspecjalizowane, prowadzić działalność pośredniczącą w sposób zorganizowany i kompetentny. Nie może to być więc działalność dorywcza, polegająca na wyszukiwaniu dzieci nadających się do wywiezienia za granicę. Jako przykład niedopuszczalnego pośrednictwa adopcyjnego Sąd Najwyższy wskazał działalność adwokatów, którzy „poszukują np. czynnie, na własną rękę, dziecka na zlecenie swoich zagranicznych mocodawców i pobierają za te ostatnie czynności wynagrodzenie”. Sąd Najwyższy uznał, że art. 21 ust. e Konwencji o prawach dziecka nie wyklucza możliwości pobierania wynagrodzenia lub opłat za pośrednictwo adopcyjne, ale uzyskane należności nie mogą wskazywać na “(..) wyłącznie komercyjny charakter świadczonych usług”.

¹⁸ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r., tekst jednolity tej ustawy opublikowany w Dz. U. z 1996 r., nr 67, poz. 329. Od 1.1.1999 r. całokształt problematyki pieczy zastępczej nad dziećmi został przekazany przez resort edukacji do resortu pracy i polityki społecznej (ustawa z 24 lipca 1998 r., Dz. U. nr 106, poz. 668).

¹⁹ R. Pawłowska, *Ośrodki adopcyjno-opiekuńcze a kompensacja sieroctwa dziecięcego*, Gdańsk 1993, s. 74–75. Zakres działania ośrodków, prowadzonych przez Towarzystwo Przyjaciół Dzieci pierwotnie był unormowany na podstawie statutu TPD zatwierdzonego przez MSW, M.P. z 1962 r. nr 62, poz. 297. Później został ustalony w uchwale Prezydium ZG TPD z 29 lipca 1975 r., której tekst został uzgodniony z Ministerstwem Oświaty i Wychowania.

Równocześnie, w sposób nieformalny w nawiązaniu kontaktów prowadzących do przysposobienia brały udział inne osoby, przykładowo pracownicy szpitali położniczych, domów dziecka, duchowni, zakonnice, prawnicy i inni. Motywacja tych osób była różna – od udzielenia pomocy bez oczekiwania na jakąkolwiek korzyść do działania z chęci zysku.

Aktualnie, zgodnie z art. 154 ustawy z 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej²⁰, „*prowadzenie procedur przysposobienia*” (przez co rozumie się „przed-sądową” fazę przygotowania adopcji) stanowi wyłączną kompetencję ośrodków adopcyjnych prowadzonych przez samorząd województwa lub podmiot, któremu samorząd zlecił takie zadanie.

Organizowanie przysposobienia poza wymienionymi strukturami jest penalizowane. Art. 211a kodeksu karnego przewiduje karę pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5 dla tego, kto w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, wbrew przepisom ustawy, zajmuje się organizowaniem adopcji²¹.

2. „Postępowanie adopcyjne” na etapie przesądowym prowadzone przez ośrodki adopcyjne w przypadku przysposobień „krajowych”

Procedura kwalifikacji kandydatów do przysposobienia dziecka, opisana w informatorze dla kandydatów do przysposobienia dziecka zatytułowanym „Adopcja drogą do rodzicielstwa”²² obejmuje następujące etapy: wstępną ocenę kwalifikacji i motywacji do przysposobienia dziecka, spotkania indywidualne, diagnozę pedagogiczną i psychologiczną kandydatów na przysposabiających, wywiad adopcyjny, szkolenie przygotowujące do pełnienia roli rodzica adopcyjnego, oczekiwanie na dziecko i spotkania z nim, przygotowanie wniosku do sądu

²⁰ Tekst jednolity Dz. U. z 2013 r., poz. 135.

²¹ Jak wynika z danych statystycznych Policji, w 2011 r. wszczęto 3 postępowania z art. 211a, ale nie stwierdzono popełnienia tego przestępstwa. W 2012 r. wszczęto 8 postępowania i stwierdzono popełnienie jednego przestępstwa w 2 przypadkach, natomiast w 2013 r. wszczęto 10 postępowania i stwierdzono popełnienie przestępstwa w 2 przypadkach (<http://statystyka.policja.pl>).

²² Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Adopcja drogą do rodzicielstwa*, Warszawa 2013.

i zgromadzenie niezbędnej dokumentacji. Także na tym ostatnim etapie pomocy udziela ośrodki adopcyjne.

Wstępna ocena kwalifikacji osobistych kandydatów oraz ich motywacji do przysposobienia

Podjęcie wstępnej kwalifikacji następuje po złożeniu dokumentów niezbędnych do jej dokonania. Następnie ma miejsce „rozmowa wstępna w ośrodku”, podczas której kandydaci muszą udzielić informacji i wyjaśnień dotyczących długości stażu małżeńskiego, stanu zdrowia (fizycznego i psychicznego). Powinni wykazać, że nie mają żadnych uzależnień, nie leczą się psychiatrycznie ani odwykowo, nie byli karani, a warunki materialne i mieszkaniowe są odpowiednie dla zaspokojenia potrzeb dziecka lub dzieci, które zostałyby przez nich przysposobione²³. Niektóre ośrodki adopcyjne oczekują określonego minimalnego stażu małżeńskiego²⁴. Zapewne też ośrodki niepubliczne prowadzone przez podmioty związane z organizacjami religijnymi przywiązują wagę do światopoglądu i zaangażowania religijnego kandydatów na rodziców adopcyjnych.

Spotkania indywidualne, diagnoza pedagogiczna i psychologiczna, wywiad adopcyjny

Przebieg spotkań, sposób przeprowadzania wywiadu adopcyjnego oraz wykonania diagnozy pedagogicznej i psychologicznej nie został normatywnie uregulowany. Jednakże, aby zagwarantować zgromadzenie koniecznych informacji o kandydatach na rodziców adopcyjnych, Minister Pracy i Polityki Społecznej przedstawił wzór kwestionariusza wywiadu adopcyjnego, który stanowi załącznik nr 1 do rozporządzenia tegoż Ministra z dnia 22 grudnia 2011 r. w sprawie wzoru kwestionariusza wywiadu adopcyjnego oraz wzoru karty dziecka²⁵. Rozporządzenie zostało wydane na podstawie art. 175 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy

²³ *Op. cit.*, s. 12.

²⁴ Przykładowo w sprawie prowadzonej przez Sąd Rejonowy w Sosnowcu, IV Nsm 863/13 z informacji udzielonej przez wnioskodawczynię kuratorowi wynikało, że publiczny Ośrodek Adopcyjny w Sosnowcu nie rozpatruje wniosków kandydatów na rodziców adopcyjnych, jeżeli ich staż małżeński jest krótszy od 5 lat.

²⁵ Dz. U. nr 292, poz. 1721.

zastępczej, a cel przygotowania wzoru kwestionariusza, który Minister miał mieć „na uwadze” został sformułowany, jako mający służyć „sprawnemu i rzetelnemu przeprowadzeniu procedury przysposobienia”.

W kwestionariuszu należy przedstawić obligatoryjnie: po pierwsze dane osobowe kandydatów na rodziców adopcyjnych uwzględniające imiona, nazwiska, obywatelstwo, stan cywilny, wykształcenie, zawód, miejsce pracy i adres miejsca zamieszkania, po drugie warunki materialno-bytowe z uwzględnieniem źródeł dochodów kandydatów (udokumentowanych na podstawie zeznania podatkowego), warunki mieszkaniowe z wykazaniem metrażu, liczby pomieszczeń, liczby osób wspólnie zamieszkujących, (z podaniem stosunku pokrewieństwa z kandydatami na przysposabiających, o ile taki występuje), po trzecie informacje o aktualnym stanie zdrowia oraz o przebytych chorobach (w tym przewlekłych), operacjach, leczeniu specjalistycznym. Czwarty punkt kwestionariusza może zawierać informacje, które sami kandydaci zechcieli podać, zapewne w przeświadczeniu, że są istotne zważywszy na zamierzone przysposobienie. Przedstawione elementy kwestionariusza kończą własnoręczne podpisy kandydatów na rodziców adopcyjnych ze wskazaniem daty ich złożenia. Kolejnym punktem kwestionariusza jest opinia i wnioski osoby przeprowadzającej wywiad.

Celem omawianego etapu „procedury adopcyjnej” jest pogłębienie wiedzy o kandydatach i weryfikacja udzielonych przez nich informacji. Można wnosić, że gdy na tym etapie ocena kandydatów jest negatywna, ośrodek prowadzący sprawę powinien odmówić dalszej współpracy z nimi. O ile tak się stanie, a kandydaci nie podzielają niekorzystnej dla siebie opinii, prawdopodobnie zgłaszają się do innej placówki bogatsi o przebyte doświadczenia i świadomi, co zrobić, by zaprezentować się w korzystniejszym świetle, ewentualnie ponawiają jeszcze starania w tej samej placówce, zapewne przedstawiając nowe informacje. Nie można jednak wykluczyć, że niektóre z osób ocenionych negatywnie jako kandydaci na przysposabiających nie rezygnują ze swych planów i podejmują działania mające doprowadzić do przysposobienia dziecka bez pośrednictwa ośrodka adopcyjnego.

Pozytywna ocena kandydatów po dwóch pierwszych etapach postępowania przygotowawczego prowadzi do zakwalifikowania ich do udziału w szkoleniu dla kandydatów do przysposobienia dziecka.

Szkolenie

Z dniem 1 stycznia 2012 r. posiadanie zaświadczenia o ukończeniu szkolenia zorganizowanego przez ośrodek adopcyjny, zgodnie z wymaganiami sformułowanymi w ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, stało się jednym z wymagań charakteryzujących czynną zdolność do przysposobienia (art. 114¹ § 1 k.r.o. w brzmieniu nadanym powołaną ustawą).

Zakres programowy szkolenia określony został w rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r. w sprawie szkolenia dla kandydatów do przysposobienia²⁶, wydanym na podstawie art. 172 ust. 3 i 4 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Szkolenie nie może trwać krócej niż 35 godzin dydaktycznych, z tym że na warsztaty z zakresu wzmacniania prawidłowej motywacji kandydatów do przysposobienia dziecka w każdym programie należy poświęcić nie mniej niż 5 godzin dydaktycznych. Może trwać jednak znacznie dłużej niż normatywnie określone minimum. Nie jest regulowana organizacja szkolenia. Nawet jeżeli w danym przypadku liczba godzin dydaktycznych ogranicza się do minimum, to zajęcia mogą odbywać się w sposób skoncentrowany w krótkim odcinku czasu, albo mogą być rozłożone w czasie na kilka miesięcy (nawet do 9 miesięcy, jako że taki okres trwa ciąża, będąca swoistym okresem na przygotowanie do rodzicielstwa).

Program szkolenia przedstawiony przez ośrodek adopcyjny zatwierdza minister właściwy do spraw rodziny (aktualnie jest nim Minister Pracy i Polityki Społecznej) na okresy pięcioletnie. Szkolenie dla kandydatów na rodziców adopcyjnych jest bezpłatne.

Zgodnie z § 2 ust. 1 powołanego wyżej rozporządzenia w każdym programie szkolenia muszą zostać zamieszczone następujące bloki tematyczne:

1. elementy prawa rodzinnego, w szczególności dotyczące przysposobienia;
2. warsztaty z zakresu wzmacniania prawidłowej motywacji kandydatów do przysposobienia dziecka;

²⁶ Dz. U. nr 272, poz. 1610

3. zagadnienia przeżywania i radzenia sobie ze stratą w kontekście niemożności posiadania biologicznego potomstwa lub utraty dziecka;
4. problemy dotyczące rozwoju dziecka wychowywanego poza rodziną naturalną, w tym wpływu przebiegu okresu życia płodowego, sytuacji kryzysowych i występowania przemocy w rodzinie na zachowanie i rozwój dziecka;
5. podstawy wiedzy o zdrowiu dziecka, profilaktyce prozdrowotnej, objawach sygnalizujących choroby i postępowaniu w takich przypadkach;
6. metody stymulowania rozwoju psychofizycznego dziecka;
7. podstawy pielęgnacji i rozwoju psychomotorycznego niemowląt;
8. metody budowania poczucia własnej wartości u dziecka;
9. zagadnienia z zakresu wspomagania rozwoju dziecka z problemami emocjonalnymi i zaburzeniami zachowania;
10. zagadnienia z zakresu wspomagania rozwoju dziecka z zaburzeniami rozwojowymi, w tym dziecka z alkoholowym zespołem płodowym (FAS);
11. zagadnienia z zakresu wspomagania rozwoju dziecka niepełnosprawnego;
12. warsztaty umiejętności wychowawczych, z uwzględnieniem specyficznych potrzeb dzieci, w szczególności z uwagi na ich wiek;
13. problematykę roli więzi emocjonalnych w rodzinie, kształtowania się więzi w rodzinach adopcyjnych oraz typów przywiązania i ich konsekwencji dla rozwoju dziecka;
14. tematykę z zakresu przygotowania dzieci własnych do zmiany ich sytuacji rodzinnej w chwili przyjęcia dziecka do rodziny;
15. problematykę jawności adopcji - prawdy o pochodzeniu dziecka;
16. formy pomocy i wsparcia dla rodzin adopcyjnych.

Programy szkoleniowe mają oryginalny, autorski charakter wykorzystujący doświadczenia poszczególnych ośrodków adopcyjnych (przykładowo „*Dzieło pomocy dzieciom*”, program zatwierdzony dla Ośrodka Adopcyjnego o takiej samej nazwie działającego w Krakowie, program „*Służyć najmniejszym*” zatwierdzony dla Katolickiego Ośrodka Adopcyjnego w Warszawie, program „*Blżej dziecka*” zatwierdzony dla Mazowieckiego Centrum Polityki Społecznej w Warszawie) albo bazują na programach zagranicznych przystosowanych do polskich potrzeb. Najpopularniejszym i najczęściej stosowanym programem zagranicznym jest

program „PRIDE: Adopcja, szkolenie dla kandydatów na rodziców adopcyjnych”²⁷ opracowany w USA. Został przystosowany do polskich potrzeb przez Towarzystwo Nasz Dom w Warszawie, które w 1999 r. nabyło licencję umożliwiającą stosowanie programu w Polsce²⁸.

Rodzaje programów (nazwy) szkoleń, objęte wykazem decyzji Ministra Pracy i Polityki Społecznej zatwierdzających je na okres 5 lat z okresu od 1 stycznia 2012 r. do 4 listopada 2013 r. były następujące²⁹:

1. „Adopcja: WIEM”,
2. „Adopcja- więcej umiem więcej mogę”,
3. „Adres docelowy: Rodzina”,
4. „Bliżej dziecka”,
5. „Droga do adopcji”,
6. „D.R.O.G.A. do rodzicielstwa³⁰”,
7. „Dziecko czeka”,
8. „Dzieło pomocy dzieciom”,
9. „Fundament więzi”,
10. „Moje dziecko”,
11. „Lecą bociany”,
12. „Kochania godne”,
13. „Kujawsko – Pomorski program szkoleniowy kandydatów do przysposobienia dziecka”,

²⁷ PRIDE to skrót od “Parental Resources for Information, Development and Education”. Prawa autorskie do tego programu posiada Illinois Department of Children and Family Services, University of Illinois oraz Children Welfare League of America (CWLA). Program powstał w USA w wyniku wieloletnich badań praktycznych prowadzonych we współpracy z kilkudziesięcioma ośrodkami rodzin zastępczych. W Europie jest stosowany, między innymi, w krajach Beneluksu, państwach skandynawskich, na Węgrzech i w Estonii. Odmianą programu PRIDE jest brytyjski model szkoleń, który w Polsce funkcjonuje pod nazwą “RODZINA”.

²⁸ T. Polkowski, *Program PRIDE w Polsce po dziesięciu latach czyli jak przygotować rodziny zastępcze i adopcyjne*, tekst był dostępny na stronie internetowej Towarzystwa Nasz Dom, <http://www.towarzystwonaszdom.pl> w dniu 1 września 2014 r.

²⁹ Wykaz na stronie internetowej Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej pod adresem <http://www.mpips.gov.pl/download/gfx/mpips/pl/defaultopisy/7650/9/1/wykaz%20przysposobienie%202012%20-%202013.docx>. był dostępny w dniu 11 września 2014 r. Została zachowana pisownia (przykładowo użycie wielkich liter), bowiem zapewne autorzy programu pragnęli także w graficznej formie położyć nacisk na istotę programu.

³⁰ Program autorski opracowany w Ośrodku Adopcyjnym Towarzystwa Przyjaciół Dzieci w Warszawie. Skrót „D.R.O.G.A.” powstał od słów: „Duma, Radość, Odpowiedzialność, Godność, Adopcja”.

14. „PRIDE: Adopcja, szkolenie dla kandydatów na rodziców adopcyjnych³¹”,
15. „Program szkoleniowy dla kandydatów na rodziców adopcyjnych³²”,
16. „Ramowy program szkolenia dla kandydatów na rodziców adopcyjnych”,
17. „Rodzina”,
18. „SŁUŻYĆ NAJMNIEJSZYM”,
19. „Szkoła Rodziców Adopcyjnych”
20. „Szkolenie dla kandydatów na rodziców adopcyjnych”,
21. „Twój Przyszły Dom”,
22. „Wspólna szansa”,
23. „Zrozumieć i wychować dziecko”.

Niektóre programy, o takim samym tytule, przedstawiało kilka ośrodków. Powołany wykaz obejmował 29 decyzji zatwierdzających programy szkolenia.

Celem szkolenia, poza przekazaniem wiedzy z dziedzin wymienionych w powołanym wyżej rozporządzeniu Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2011 r., jest także umożliwienie zainteresowanym osobom ponownego przemyślenia decyzji o przysposobieniu, w świetle nowych informacji, które uzyskali podczas wykładów i warsztatów. Zwykle bowiem ich wyobrażenia o dziecku, które prawdopodobnie przysposobią, oraz o procesie jego wychowywania nie uwzględniają w pełni problemów, jakie zapewne staną się ich udziałem. Historia rodzinna dzieci kandydujących do przysposobienia zwykle jest trudna. W większości doświadczyły odrzucenia już na etapie życia płodowego, mają problemy rozwojowe, emocjonalne, a wiele z nich także może przejawiać zaburzenia zachowania. Szkolenie powinno pomóc w kształtowaniu prawidłowych postaw wychowawczych i innych kompetencji rodzicielskich kandydatów, umiejętności rozpoznawania potrzeb dziecka, budowania u niego poczucia własnej wartości.

³¹ Program „PRIDE” został zatwierdzony, jako program Towarzystwa „Nasz Dom” z Warszawy. Z badania wynikało, że różne ośrodki adopcyjne organizowały szkolenia, które prowadzili „trenerzy” uprawnieni przez Towarzystwo „Nasz Dom” do realizacji programu.

³² Takiego tytułu przedstawionego programu użył przykładowo Warmińsko Mazurski Ośrodek Adopcyjny w Olsztynie i Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego.

Ocena końcowa

Ocena końcowa kandydatów na rodziców adopcyjnych zawiera *opinię kwalifikacyjną*. Według powoływanego informatora MPiPS dla kandydatów do przysposobienia dziecka „Adopcja drogą do rodzicielstwa”: „Celem tej oceny jest dokładne określenie potencjału kandydatów na rodziców oraz upewnienie się, że stworzą oni dla dziecka bezpieczną, akceptującą, kochającą i mądrą rodzinę”³³.

Ocena końcowa jest formułowana z uwzględnieniem motywacji do przysposobienia, oczekiwań w stosunku do osoby dziecka, stosunku kandydatów do jawności przysposobienia, przewidywanego sposobu sprawowania pieczy nad dzieckiem, które miałyby być przysposobione. Opiniujący uwzględniają indywidualną historię życia każdego z kandydatów na rodzica adopcyjnego. Gdy na przysposobienie oczekują małżonkowie, co ma miejsce w przeważającej liczbie przypadków, ocena uwzględniać powinna także rozwój relacji między nimi i jakość więzi małżeńskiej.

Dobór stron

Kandydaci na rodziców adopcyjnych we wcześniejszych etapach postępowania przygotowawczego przedstawili swoje oczekiwania co do przyszłego dziecka (zakres oczekiwań bywa zróżnicowany, niektórzy kandydaci są gotowi przysposobić każde dziecko, o ile nie przekroczy wskazanej granicy wieku, inni precyzują szczegółowo oczekiwania co do płci, wieku, stanu zdrowia, stanu rozwoju, ewentualnych deficytów rozwojowych, wad i chorób, które byliby gotowi zaakceptować czy historii rodziny dziecka itp.). Oczekiwania są w miarę możliwości uwzględniane, jednakże pierwszoplanowe znaczenie ma zbadanie, którzy kandydaci na rodziców adopcyjnych będą w stanie najlepiej zaspokoić potrzeby dokładnie określonego dziecka oczekującego na przysposobienie.

Ośrodek adopcyjny, po wytypowaniu spośród oczekujących kandydatów na rodziców adopcyjnych określonych osób, jako mogących zaspokoić potrzeby określonego

³³ Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Adopcja drogą do rodzicielstwa*, Warszawa 2013, s.14.

dziecka, przedstawia im informacje o rozwoju, stanie zdrowia, sytuacji prawnej, sytuacji rodzinnej tego dziecka, jednakże bez jego udziału. Dopiero, gdy propozycja uzyska wstępną akceptację kandydatów na rodziców zostaje zorganizowane pierwsze spotkanie z dzieckiem. Odbywa się zwykle w miejscu pobytu dziecka (kandydaci odwiedzają dziecko). Gdy podczas pierwszego spotkania kandydatów na rodziców adopcyjnych z dzieckiem nastąpi wzajemna akceptacja, spotkania mogą być ponawiane.

Okres wzajemnej „obserwacji” wstępnie dobranych stron przysposobienia nie jest określony i zależy od okoliczności danego przypadku. Gdy nie ma wątpliwości, że nastąpiła wzajemna akceptacja, następuje kolejny etap przesądowego przygotowania przysposobienia, którym jest pomoc w sformułowaniu wniosku do sądu o przysposobienie wskazanego dziecka, jego uzasadnienia i należyтым przygotowaniu załączników, którymi są dokumenty zgromadzone w trakcie opisanego postępowania przygotowującego do adopcji.

3. Specyfika doboru stron przysposobienia powodującego przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka w Polsce na miejsce zamieszkania za granicą

Opisana w poprzednim punkcie „procedura” działania ośrodków adopcyjnych nie ma zastosowania do przysposobień małoletnich mieszkających w Polsce przez osoby z zagranicy. Jeżeli przysposobienie ma spowodować zmianę miejsca zamieszkania dziecka w Polsce na miejsce zamieszkania za granicą obowiązuje zasada, iż może to nastąpić, gdy tylko w ten sposób można zapewnić przysposobianemu odpowiednie zastępcze środowisko rodzinne (art. 114² § 1 k.r.o.), z wyjątkami dotyczącymi krewnych i powinowatych dziecka z zagranicy oraz łączenia z dzieckiem przysposobionym wcześniej przez osobę mieszkającą za granicą jego rodzeństwa z Polski wskutek kolejnej „adopcji zagranicznej” (art. 114² § 2 k.r.o.).

Powyższą zasadę powtórzono w art. 167 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w bardzo zbliżonym sformułowaniu. Przepis ten nie mówi jednak ogólnie o „odpowiednim zastępczym środowisku rodzinnym” w Polsce, ale o konieczności „wyczerpania wszystkich możliwości znalezienia kandydata do przysposobienia tego dziecka na terenie kraju”, chyba że między przysposabiającym

a przysposobianym dzieckiem istnieje stosunek pokrewieństwa lub powinowactwa albo gdy przysposabiający już przysposobił siostrę lub brata przysposobianego dziecka. W ten sposób ustawodawca dał wyraz przeświadczeniu, że jeżeli odpowiednie zastępcze środowisko rodzinne dla danego dziecka można uzyskać wskutek jego przysposobienia, to należy dołożyć wszelkich starań, aby dziecko zostało przysposobione. Nie ma więc – przed zakwalifikowaniem go do przysposobienia międzynarodowego – potrzeby poszukiwania alternatywnych wobec przysposobienia form zastępczego środowiska rodzinnego (rodziny zastępczej, ewentualnie rodzinnego domu dziecka).

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej formułuje dokładne (w art. 164 ust. 3 – 8) dyspozycje co do etapów poszukiwania dla dziecka kandydatów na rodziców adopcyjnych, wskazując w jakich terminach powinny zostać zrealizowane przed zakwalifikowaniem dziecka jako kandydata do „adopcji zagranicznej”³⁴.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej formułuje także w art. 168 podstawowe zasady współpracy międzynarodowej w zakresie przysposobienia. Stanowi, że minister właściwy do spraw rodziny współpracuje z organami centralnymi innych państw, licencjonowanymi przez rządy tych państw organizacjami (ośrodkami adopcyjnymi) lub wyznacza ośrodki adopcyjne upoważnione do tej współpracy. W Polsce, zgodnie z art. 168 ust 2 powołanej ustawy, czynności związane z przygotowaniem do przysposobienia międzynarodowego mogą wykonywać wyłącznie ośrodki adopcyjne upoważnione do współpracy z organami centralnymi

³⁴ W okresie, którego dotyczyło badanie w terminie 14 dni od dnia otrzymania informacji o sytuacji prawnej umożliwiającej przysposobienie dziecka ośrodek adopcyjny dokonuje kwalifikacji dziecka do przysposobienia oraz, w przypadku niepozyskania kandydata do przysposobienia tego dziecka, przesyła ją wraz z kartą dziecka oraz dostępną dokumentacją medyczną i psychologiczną dotyczącą dziecka do ośrodka adopcyjnego prowadzącego wojewódzki bank danych. Ośrodek adopcyjny prowadzący wojewódzki bank danych, w terminie 3 dni od dnia otrzymania dokumentów, o których mowa, przekazuje te dokumenty do ośrodków adopcyjnych na terenie województwa oraz do ośrodków adopcyjnych prowadzących wojewódzkie banki danych w pozostałych województwach celem poszukiwania dla dziecka rodziny przysposabiającej. W przypadku nieznalesienia przez wskazane podmioty kandydata do przysposobienia dziecka w terminie 45 dni, ośrodek adopcyjny prowadzący wojewódzki bank danych przekazuje w terminie 3 dni kwalifikację dziecka oraz kartę dziecka wraz z dostępną dokumentacją medyczną i psychologiczną dotyczącą dziecka do ośrodka adopcyjnego prowadzącego centralny bank danych. Ośrodek adopcyjny prowadzący centralny bank danych (Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny w Warszawie) w terminie 7 dni od dnia otrzymania kwalifikacji dziecka oraz karty dziecka wraz z dostępną dokumentacją kwalifikuje dziecko do przysposobienia międzynarodowego.

innych państw właściwymi, wg ich prawa, w sprawach dotyczących adopcji międzynarodowej oraz z zagranicznymi organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi upoważnionymi (licencjonowanymi) do takich działań przez rządy swoich państw. Te właśnie ośrodki, zgodnie z art. 169 ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, przekazują informację o dziecku zakwalifikowanym do przysposobienia międzynarodowego pełnomocnikom organizacji lub ośrodków adopcyjnych licencjonowanych przez rządy innych państw, w oczekiwaniu na wskazanie przez nie ewentualnych kandydatów na rodziców adopcyjnych.

Rozwiązania te, choć mają charakter ogólny i szeroki zakres zastosowania, pozostają w związku ze stanem prawnym poprzedzającym wejście w życie ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, wynikającym z faktu ratyfikacji przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r.³⁵ W praktyce wszystkie lub prawie wszystkie przysposobienia międzynarodowe orzekane w Polsce odbywają się zgodnie z wymienioną konwencją.

Konwencja, o której mowa, służy przestrzeganiu zasady subsydiarnej roli przysposobień międzynarodowych i należyście zabezpiecza sytuację dziecka po wyjeździe z kraju.

Dobór stron zamierzonego przysposobienia opisany w Konwencji o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego polega na współpracy organów centralnych państw, w których miejsce zwykłego pobytu ma dziecko (państwo to Konwencja nazywa państwem pochodzenia – *l'Etat d'origine, the State of origin*) oraz osoba pragnąca dokonać przysposobienia (państwo to Konwencja nazywa państwem przyjmującym – *l'Etat d'accueil, the receiving State*).

Osoba pragnąca przysposobić dziecko zamieszkałe w innym państwie, które ratyfikowało Konwencję, powinna zwrócić się w tym celu do organu centralnego w państwie swego zwykłego pobytu – art. 14 Konwencji. Organ centralny tego państwa (państwa przyjmującego), działając bezpośrednio lub za pośrednictwem władz publicznych lub innych instytucji, właściwie upoważnionych do podejmowania

³⁵ Dz. U. z 2000 r., nr 39, poz. 448 z późniejszymi zmianami.

określonych czynności, ma obowiązek poczynienia ustaleń pozwalających na stwierdzenie, że kandydat (małżonkowie – kandydaci) na rodzica adopcyjnego (rodziców adopcyjnych) ma czynną zdolność do przysposobienia, zgodnie z prawem tego państwa, oraz ma właściwe kwalifikacje do przysposobienia dziecka lub dzieci, o określonych cechach (sytuacji życiowej). Efektem stosownych czynności i badań dotyczących kandydata na przysposabiającego jest sporządzenie sprawozdania zawierającego informacje o jego tożsamości, sytuacji osobistej, rodzinnej, zdrowotnej, środowisku społecznym, motywacji ubiegania się o przysposobienie, a także wskazującego cechy charakterystyczne dziecka, któremu kandydat byłby w stanie zapewnić właściwe wychowanie (art. 15 ust. 1). Sprawozdanie to jest przesyłane do organu centralnego państwa, w którym zamieszkuje dziecko będące potencjalnym kandydatem do przysposobienia. Organ centralny państwa pochodzenia, po rozważeniu informacji dotyczących kandydata na rodzica adopcyjnego i informacji o sytuacji dzieci oczekujących na przysposobienie, dokonuje wstępnego doboru stron przysposobienia międzynarodowego i przekazuje organowi centralnemu państwa przyjmującego sprawozdanie zawierające komplet informacji o dziecku (dane dotyczące tożsamości dziecka, jego pochodzenia, środowiska społecznego, z którego się wywodzi, sytuacji rodzinnej, stanu zdrowia dziecka i jego rodziny oraz dane o szczególnych potrzebach dziecka, jeżeli takie występują), zgodnie z uprawnionych osób (w tym dziecka) na przysposobienie międzynarodowe dziecka. Dane identyfikujące o rodzicach dziecka nie są podawane lub są podawane w taki sposób, jaki w państwie pochodzenia dziecka wynika z norm o tajemnicy przysposobienia (art. 16 ust. 2).

Polskim organem centralnym jest Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. Przekazuje ono ośrodkom adopcyjnym wyznaczonym do współpracy międzynarodowej, tzn. publicznemu Wojewódzkiemu Ośrodkowi Adopcyjnemu w Warszawie, Krajowemu Ośrodkowi Adopcyjnemu Towarzystwa Przyjaciół Dzieci oraz Katolickiemu Ośrodkowi Adopcyjnemu w Warszawie, traktowanym jako organy upoważnione³⁶, nadesłane przez organy centralne państw przyjmujących

³⁶ Zgodnie z obwieszczeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2013 r. w sprawie listy ośrodków adopcyjnych upoważnionych do współpracy z organami centralnymi innych państw lub z licencjonowanymi przez rządy innych państw organizacjami lub ośrodkami adopcyjnymi. (Monitor Polski z 2013 r., poz. 850) są to 1) Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej, Wojewódzki

sprawozdania o osobach pragnących przysposobić dzieci z Polski, zaakceptowanych przez te organy jako kandydaci na rodziców adopcyjnych.

Rola ośrodków wyznaczonych do współpracy międzynarodowej, oraz ośrodków adopcyjnych prowadzących sprawę dziecka kandydującego do przysposobienia jest znaczna. Szczególne zadania ciążyą na ośrodkach adopcyjnych odnośnie do poszukiwania dla dziecka kandydatów na rodziców adopcyjnych w kraju, a ośrodki upoważnione do współpracy międzynarodowej mają przesądzającą rolę w faktycznym doborze stron, realizowaną we współpracy ze swymi „odpowiednikami” za granicą i ich przedstawicielami działającymi w Polsce.

Przysposobienia, których orzeczenie powoduje przeniesienie dziecka z Polski za granicę, z uwagi na specyfikę ich przygotowania nie mogą być jednak zaliczone wprost do grupy przysposobień przygotowanych przez ośrodki adopcyjne.

Ośrodek Adopcyjny, 00-301 Warszawa, ul. Nowy Zjazd 1, 2) Krajowy Ośrodek Adopcyjny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, 00-325 Warszawa, ul. Krakowskie Przedmieście 6; 3) Katolicki Ośrodek Adopcyjny, 04-357 Warszawa, ul. Grochowska 194/196.

IV. Sposób doboru stron wnioskowanego przysposobienia w sprawach, w których orzeczenie o adopcji zapadło w IV kwartale 2013 r.

1. Pomoc ośrodków adopcyjnych

1.1. Pośrednictwo ośrodków adopcyjnych w zbadanych sprawach

W 239 (70,1 %) zbadanych sprawach w doborze stron przysposobienia pośredniczyły ośrodki adopcyjne, a co najmniej w 12 innych, mimo że nie pośredniczyły w doborze stron, to go akceptowały i udzieliły pomocy związanej z przygotowaniem dokumentacji wniosku do sądu³⁷. W 162 sprawach (67,8 %) przysposobienie na etapie przesądowym było przygotowane przez publiczne ośrodki adopcyjne.

Tabela: Pośrednictwo ośrodków adopcyjnych w doborze stron przysposobienia

L.p	Pośrednictwo ośrodków adopcyjnych w doborze stron przysposobienia	Liczba	%
1.	Sprawy, w których doboru stron dokonał publiczny ośrodek adopcyjny	162	67,8
2.	Sprawy, w których doboru stron dokonał „kościelny” ośrodek adopcyjny	38	15,9
3.	Sprawy, w których doboru stron dokonał ośrodek adopcyjny TPD	13	5,4
4.	Sprawy, w których doboru stron dokonał inny niepubl. ośrodek adopcyjny	26	10,9
5.	Ogółem	239	100,0

Źródło: opracowanie własne

W 77 sprawach strony zostały dobrane przez ośrodki niepubliczne (32,2 %). Wśród ośrodków niepublicznych najwięcej spraw, blisko połowę (38 – 49,3 %) przygotowały

³⁷ Dotyczyło to głównie spraw, w których wnioskodawcy sprawowali funkcję rodziny zastępczej, ale postanowili przysposobić wychowywane dziecko.

placówki „kościelne”³⁸. Udział spraw przygotowanych przez ośrodki adopcyjne Towarzystwa Przyjaciół Dzieci wynosił 16,9 %³⁹, a dwukrotnie większy był udział spraw prowadzonych przez inne ośrodki niepubliczne, prowadzone przez poszczególne fundacje i stowarzyszenia.

Tabela: Pośrednictwo niepublicznych ośrodków adopcyjnych w doborze stron przysposobienia

L.p	Pośrednictwo niepublicznych ośrodków adopcyjnych	Liczba	%
1.	Sprawy, w których doboru stron dokonał „kościelny” ośrodek adopcyjny	38	49,3
2.	Sprawy, w których doboru stron dokonał ośrodek adopcyjny TPD	13	16,9
3.	Sprawy, w których doboru stron dokonał inny niepubl. ośrodek adopcyjny	26	33,8
4.	Ogółem	77	100,0

Źródło: opracowanie własne

Z uwagi na specyfikę postępowania w przypadku przysposobień powodujących przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka w Polsce na miejsce zamieszkania za granicą celowe wydaje się odniesienie przedstawionych danych o pośrednictwie ośrodków adopcyjnych w doborze stron tylko do grupy spraw „krajowych”, których w zbadanym zbiorze było 297 (100 %).

W sprawach „krajowych” pośrednictwo ośrodków adopcyjnych wyniosło 80,5 %. Ośrodki publiczne przygotowały przysposobienia w 162 zbadanych sprawach, a więc w 54,5 % przypadków „adopcji krajowych”.

³⁸ Według informacji Duszpasterstwa Rodzin Diecezji Sosnowieckiej, dostępnej w dniu 11 września 2014 r. pod adresem internetowym http://www.rodzina.sosnowiec.pl/osrodek_adopcyjny/osrodki_katolickie/ w Polsce działa 16 takich ośrodków.

³⁹ Należy odnotować, iż aktualnie działa tylko 8 ośrodków adopcyjnych TPD (łącznie z Krajowym Ośrodkiem Adopcyjnym, który prowadzi przysposobienia międzynarodowe). Por. listę ośrodków na stronie internetowej: <http://www.warszawa.tpd.org.pl>.

1.2. Pomoc ośrodków adopcyjnych w gromadzeniu dokumentacji i składaniu wniosków o przysposobienie do sądów w zbadanych sprawach

Art. 156 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w kazuistyczny sposób wymienia zadania ośrodka adopcyjnego. Część z nich dotyczy zbadania predyspozycji kandydatów do przysposobienia dziecka oraz przygotowania ich do pełnienia funkcji rodziców adopcyjnych. W szczególności chodzi o przeprowadzanie badań pedagogicznych i psychologicznych kandydatów (art. 156 pkt. 6), przeprowadzanie analizy ich sytuacji osobistej, zdrowotnej, rodzinnej, dochodowej i majątkowej (co ustawa w pkt. 7 powołanego przepisu nazywa „wywiadem adopcyjnym”), a także o inne działania diagnostyczno-konsultacyjne (pkt 8) dla kandydatów do przysposobienia dziecka i organizowanie szkoleń (pkt 10).

W art 156, pkt 11 został nałożony na ośrodki adopcyjne obowiązek przygotowania dokumentów poświadczających posiadanie kwalifikacji odpowiednich do przysposobienia dziecka oraz odbycie stosownego szkolenia. W ustawie wskazano, że mają to być „świadczenia ukończenia szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka, opinie o ich kwalifikacjach osobistych oraz opinie kwalifikacyjne w sprawach dotyczących umieszczania dzieci w rodzinie przysposabiającej”. Tylko wzór kwestionariusza wywiadu adopcyjnego oraz karty dziecka jest ustalony w rozporządzeniu ministra właściwego do spraw rodziny, zgodnie z delegacją zawartą w art. 175 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. O ile w aktach sprawy o przysposobienie znajdują się te dwa dokumenty, to, w przeważającej liczbie przypadków, w formie stosownego druku wypełnionego zgodnie z kolejnymi punktami wymienionymi we wzorach formularzy. Niekiedy zamiast kwestionariusza wywiadu adopcyjnego informacje o kandydatach na rodziców adopcyjnych są wpisane w formularz przeznaczony dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej, który jest bardziej szczegółowy od kwestionariusza wywiadu adopcyjnego.

Sposób dokumentacji nabycia przez osoby kandydujące do przysposobienia dzieci w okresie współpracy z ośrodkiem adopcyjnym określonych umiejętności, oraz posiadania cech osobistych i możliwości oczekiwanych od rodziców adopcyjnych nie został określony w formie wzoru. Dlatego zapewne stosowne dokumenty sporządzane przez ośrodki adopcyjne różnią się nazwą, formą graficzną,

a częściowo także treścią. Można też zauważyć niekiedy istotne różnice jakościowe w przygotowaniu stosownych opinii (w szczególności psychologiczno-pedagogicznych). Wszystkie zmiernają jednak do zawarcia informacji oczekiwanych w ustawie. Dlatego prawie we wszystkich sprawach dokumentacja dotyczyła tych samych kwestii, choć poszczególne dane były zawarte z dokumentach o różniących się tytułach, a szczegółowość informacji w dokumentach tak samo zatytułowanych nie była jednakowa we wszystkich przypadkach.

Formalne potwierdzenie, że kandydaci zostali zakwalifikowani przez określony ośrodek adopcyjny do pełnienia funkcji rodziny adopcyjnej w ogóle (a nie wobec oznaczonego dziecka) przybierało najczęściej formę dokumentu o tytule „zaświadczenie kwalifikacyjne”, albo „opinia o kwalifikacjach” lub „opinia kwalifikacyjna”. Treść dokumentu z reguły była syntetyczna i najczęściej sprowadzała się do informacji, że Komisja Kwalifikacyjna do Spraw Adopcji działająca w danym ośrodku na posiedzeniu odbytym w określonej dacie dokonała stosownej kwalifikacji.

W zaświadczeniu kwalifikacyjnym niekiedy podawano informacje, na jakich podstawach oceny kandydata została podjęta decyzja, iż posiada czynną zdolność do przysposobienia (przykładowo wywiad adopcyjny, rozmowy, odbycie szkolenia indywidualnego lub według określonego programu).

W części spraw dokument o nazwie „opinia kwalifikacyjna” nie był jedynie zaświadczeniem o stanowisku Komisji Kwalifikacyjnej, ale przedstawiał charakterystykę osób zakwalifikowanych jako kandydaci do przysposobienia, a czasem był zbiorem dokumentów.

Przedstawienie wszystkich wariantów treści wymienionych dokumentów nie wydaje się potrzebne. Jedynie tytułem ilustracji zostanie przedstawionych kilka przykładów.

Przykład pierwszy⁴⁰

Dokumenty związane z charakterystyką wnioskodawców przedstawione przez ośrodek to:

⁴⁰ Dokumentacja przedstawiona przez niepubliczny ośrodek adopcyjny o nazwie „Chrześcijański Ośrodek Adopcyjny „Pro Familia”.

1. „Opinia o kwalifikacjach osobistych kandydatów do przysposobienia dziecka”.

Dokument ten został oznaczony numerem uwzględniającym pozycję w rejestrze osób kandydujących do przysposobienia. Rozpoczyna się od stwierdzenia, że kandydaci posiadają pełną zdolność do czynności prawnych, cechy osobiste uzasadniające przekonanie, że będą należycie wywiązywać się z obowiązków przysposabiających, oraz odbyli szkolenie wymagane przez ustawę o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Po wymienieniu danych personalnych i adresu małżonków dokument stwierdza, że zostali zakwalifikowani w określonym dniu do pełnienia funkcji rodziny adopcyjnej przez komisję kwalifikacyjną do spraw adopcji ośrodka będącego wystawcą dokumentu. Następują podpisy 6 członków komisji z ich pieczęciami służbowymi. Są nimi dyrektor ośrodka, 3 psychologów, 2 pedagogów. Na pieczęci jednego z psychologów znajduje się informacja, iż jest on „specjalistą III stopnia do spraw wychowawczych”. Dokument zaopatrzony jest w pieczęć ośrodka adopcyjnego.

2. „Opinia kwalifikacyjna w sprawie umieszczenia dziecka w rodzinie przysposabiającej”

jest dokumentem podpisanym przez dyrektora ośrodka, zaopatrzonym w pieczęć ośrodka adopcyjnego. Wymienia dane personalne i adres małżonków stwierdzając „otrzymali opinię kwalifikacyjną, która zawiera: 1. opinię psychologiczno-pedagogiczną, 2. wywiad adopcyjny, 3. świadectwo ukończenia szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka”. Opinia psychologiczno-pedagogiczna, o objętości 1,5 strony maszynopisu, zawiera informację, iż została sporządzona na podstawie: rozmów z małżonkami, dostarczonej przez nich dokumentacji, wywiadu adopcyjnego przeprowadzonego w miejscu ich zamieszkania, badania psychologicznego i pedagogicznego, w tym testów „NEO-FFI, INTE, SZN-A, Kwestionariusz Oceny i Samooceny Rodzicielskiej”. Następnie w syntetycznej formie podano informacje o zawarciu małżeństwa przed określoną liczbą lat, które kandydaci oceniają jako związek „zgodny i szczęśliwy”, o wykształceniu, zatrudnieniu, kontaktach z rodziną, przygotowaniu do rodzicielstwa adopcyjnego. O wynikach badań podano co następuje: „u obojga przeważają ekstrawertywne cechy osobowości. Są refleksyjni, wrażliwi, dobrze funkcjonują społecznie. Postrzegają siebie jako osoby ugodowe bez cech neurotycznych (..)”. Opinię kończy konkluzja, iż „całokształt diagnozy i przygotowania do adopcji pozwala mieć nadzieję,

że (.kandydaci.) z odpowiedzialnością podejmą zadania rodziców adopcyjnych (...). Opinię podpisały 2 osoby – pedagog i psycholog ośrodka.

3. Wypełniony „Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego”. W części „Opinia i wnioski osoby przeprowadzającej wywiad” zawarte są głównie informacje o stażu małżeńskim, wykształceniu, zatrudnieniu, stanie zdrowia, mieszkaniu, wysokości dochodów, preferencji co do wieku i płci dziecka, o rodzicach każdego z kandydatów (wiek, wykształcenie, dochody, stan zdrowia) i ich aprobacie dla planu adopcji. Konkluzja oceny sprowadza się do stwierdzenia o dobrych wzorcach społecznych i pozytywnej prognozie dla rodzicielstwa adopcyjnego. Wywiad sporządził pedagog ośrodka.
4. „Świadectwo ukończenia szkolenia dla kandydatów do przysposobienia dziecka” zawiera numer, dane personalne i adres kandydatów. Podano liczbę godzin szkolenia, nazwę programu, termin odbycia go, a na odwrocie 10 tematów zajęć, liczbę godzin każdego z nich, nazwiska wykładowców i ich specjalizację. Dokument jest opatrzony pieczęcią ośrodka oraz pieczęcią i podpisem jego dyrektora.

Przypadek drugi⁴¹

Dokumenty związane z charakterystyką wnioskodawców przedstawione przez ośrodek to:

1. „Opinia kwalifikacyjna” Dokument ten został oznaczony numerem i datą. Zawiera następującą treść: „Na podstawie art. 165 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny, Filia w (...) zakwalifikował państwa (dane personalne i adres) na rodzinę adopcyjną. Kandydaci spełnili wymagania konieczne do przysposobienia dziecka i otrzymali opinię pozytywną. Komisja kwalifikacyjna w składzie (przewodnicząca i 10 członków komisji – 5 pedagogów i 5 psychologów). Ocena kwalifikacyjna jest ważna przez okres 3 lat od uzyskania kwalifikacji”.

⁴¹ Dokumentacja przedstawiona przez publiczny ośrodek adopcyjny: Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny, Filia w Sosnowcu.

Dokument o zacytowanej treści zaopatrzony jest w pieczęć ośrodka adopcyjnego, oraz podpis i pieczęć jego kierownika.

2. „Opinia o kwalifikacjach osobistych kandydatów do przysposobienia” jest dokumentem składającym się z 3 stron maszynopisu, zaopatrzonym w pieczęć ośrodka adopcyjnego, oraz podpis i pieczęć psychologa i kierownika ośrodka. Nie jest podzielona na punkty. We wstępnej części informuje, że kandydaci ukończyli szkolenie warsztatowe dla rodzin starających się o przysposobienie dziecka, a „procedura kwalifikacyjna objęła rozmowy i badanie pedagogiczne, rozmowy i badania psychologiczne, wywiad środowiskowy w miejscu zamieszkania”. Po powyższej informacji następuje opis wykształcenia, zatrudnienia, mieszkania kandydatów i jego wyposażenia. Jest wzmianka o ich stażu małżeńskim i niepowodzeniu w zakresie prokreacji. Następnie określone są postawy rodzicielskie kandydatów na podstawie Kwestionariusza dla Rodziców Marii Ziemskiej. Ocena jest korzystna dla obojga małżonków, z wyjątkiem występującej u obojga „nadmiernej koncentracji uczuciowej na dziecku i skłonności do przesadnej troskliwości.” Zasygnalizowano także, że u kandydata może wystąpić tendencja do „zaznaczania przewagi nad dzieckiem”. W dalszym ciągu wywodów opinii zamieszczono informację o metodach badania psychologicznego, którymi były: wywiad anamnestyczny, „Arkusze Samopoznania” Cattella, „Test Niedokończonych Zdań” Rottera, Test „Drzewo” Kocha oraz „Test Piramid Barwnych”. Około pół strony zajmuje opis cech kandydatki ustalonych za pomocą wymienionych metod. Wskazano, między innymi, że jest ona osobą „o przeciętnie dojrzałej i zintegrowanej osobowości (..). W obrazie jej osobowości obecne są wskaźniki świadczące o tendencji do depresyjności oraz nieco podwyższonym napięciu intrapsychnym, co (..) może wynikać ze sfrustrowanej potrzeby macierzyństwa (..)”. W dalszych wywodach o podobnej objętości przedstawiono cechy kandydata na ojca adopcyjnego. Oceniono, że „prezentuje poprawnie zintegrowaną osobowość o przewadze cech introwertycznych, bez wskaźników neurotyzmu (..). Wyniki testów projekcyjnych wskazują na podwyższoną chwiejność emocjonalną oraz pewną nierównowagę między pobudzeniem i tłumieniem emocji. Z tego powodu jego reakcje mogą być nieco pochopne i impulsywne”. Mimo dostrzeżenia

niedoskonałości po stronie obojga kandydatów ogólna ich ocena jest pozytywna.

3. Wypełniony „Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego” z uwagą końcową o treści „Decyzja małżonków o adopcji jest dojrzała i przemyślana”. Treść wpisów do poszczególnych punktów kwestionariusza jest podobna do zawartej w dokumencie o takim tytule w pozostałych sprawach.
4. „Świadectwo potwierdzające ukończenie szkolenia warsztatowego dla kandydatów na rodziców adopcyjnych” zawiera numer, dane personalne Podano liczbę godzin szkolenia, nazwę programu, nr rejestracji programu przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, termin odbycia go, oraz informację, że to świadectwo nie jest jednoznaczne z uzyskaniem kwalifikacji na rodzinę adopcyjną. Na odwrocie wymieniono 8 tematów zajęć, liczbę godzin każdego z nich. tam też znajdują się nazwiska „trenerów” (pedagoga i psychologa), ich podpisy i pieczęcie. Dokument jest także opatrzony pieczęcią ośrodka oraz pieczęcią i podpisem jego dyrektora.

Przykład trzeci⁴²

Dokumenty związane z charakterystyką wnioskodawców przedstawione przez ośrodek to:

1. „Zaświadczenie kwalifikacyjne” Dokument zaopatrzony w pieczęć ośrodka adopcyjnego i 4 nieczytelne własnoręczne podpisy osób, których dane i stanowiska służbowe nie zostały podane, stwierdza, że wymienione w nim osoby zostały zakwalifikowane na kandydatów na rodziców adopcyjnych w określonym dniu. Zawiera także informację, że w podanej dacie przeprowadzono wywiad.
2. „Opinia o kwalifikacjach osobistych kandydatów na rodziców adopcyjnych” jest dokumentem składającym się z 4 stron maszynopisu. Zawarte w nim informacje i oceny zostały ujęte w formie punktów o następujących tytułach:

⁴² Dokumentacja przedstawiona przez publiczny ośrodek adopcyjny: Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny. Filia w Bielsku-Białej.

1. *Dom rodzinny, jako punkt wyjścia – charakterystyka rodzin pochodzenia.*
2. *Rys osobowościowy małżonków* (w tekście tej części opinii znajduje się stwierdzenie, że zastosowano „metody kwestionariuszowe, ale nie podano jakie). 3. *Charakterystyka relacji małżeńskich*”. W tym punkcie opinii została przedstawiona historia związku oraz zamieszczono wzajemną ocenę każdego z małżonków. Mąż wskazał na zalety i cechy żony, żona w analogiczny sposób scharakteryzowała męża. Wzajemna ocena eksponuje zalety i cechy współmałżonka cenione przez drugiego z nich. 4. *Plany adopcyjne* – opisano drogę do podjęcia decyzji o przysposobieniu dziecka. Opinię kończy punkt zatytułowany „podsumowanie”, w którym w charakterze konkluzji zawarta jest aprobująca ocena małżonków, jako kandydatów na rodziców adopcyjnych.
3. „Opinia kwalifikacyjna” – to kolejny dokument o objętości jednej strony zawierający potwierdzenie, iż wymienione w nim osoby (małżonkowie) posiadają pełną zdolność do czynności prawnych, a ich cechy osobiste uzasadniają przekonanie, że będą należycie wywiązywać się z obowiązków przysposabiających, przeszli „procedurę adopcyjną”, oraz odbyli szkolenie i uzyskali pozytywną opinię Komisji Wojewódzkiego Ośrodka Adopcyjnego.
4. Wypełniony „Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego”. Ma treść standardową, podobną do dokumentów o takim tytule w pozostałych sprawach.
5. „Świadectwo potwierdzające ukończenie szkolenia dla kandydatów na rodziców adopcyjnych” zawiera dane personalne obojga małżonków, liczbę godzin szkolenia, nazwę programu, nr rejestracji programu przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, wymiar szkolenia, termin jego odbycia.

Przykład czwarty⁴³

W sprawie wnioskodawcy ubiegali się o przysposobienie brata dziecka, które przysposobili uprzednio przechodząc przygotowanie do przysposobienia w ośrodku

⁴³ Dokumentacja przedstawiona przez publiczny ośrodek adopcyjny: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Poznaniu, Wielkopolski Ośrodek Adopcyjny w Poznaniu, uwzględniająca „Kartę Kwalifikacyjną” wystawioną przez Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy w Poznaniu w 2011 r.

adopcyjnym 2 lata wcześniej. Ośrodek adopcyjny przedstawił niżej wymienione dokumenty dotyczące wnioskodawców.

1. „Karta kwalifikacyjna” Dokument z dnia 15 lutego 2011 r. Po wymienieniu imion, nazwisk i adresu małżonków znajduje się stwierdzenie, że zostali zakwalifikowani Przez Komisję Kwalifikacyjną do spraw Adopcji, działającą przy wskazanym ośrodku, na podstawie zebranych dokumentów, środowiskowego wywiadu rodzinnego i rozmów psychologiczno-pedagogicznych, na rodzinę adopcyjną. Dalej znajdują się podpisy 6 członków komisji, wzbogacone o pieczęcie 3 z nich i pieczęć dyrektora ośrodka. Dokument zawiera adnotację, że jest ważny przez 2 lata od daty wystawienia, a także że jest ważny wyłącznie z opinią psychologiczno-pedagogiczną, a po upływie terminu wymaga aktualizacji przez zespół pracowników Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego.
2. „Załącznik do Karty Kwalifikacyjnej” jest dokumentem sporządzonym w dniu 3 października 2013 r. przez inny ośrodek adopcyjny niż wystawca Karty Kwalifikacyjnej. Zawiera stwierdzenie, że zespół ośrodka w oparciu o uaktualnione dokumenty i rozmowę z kandydatami podtrzymał kwalifikację na rodzinę adopcyjną osób wymienionych w Karcie. Dokument ten podpisały trzy osoby: pedagog – koordynator, pedagog i psycholog, co potwierdzają ich pieczęcie.
3. „Opinia dotycząca małżonków (dane personalne) – kandydatów na rodzinę adopcyjną”. Ta opinia (licząca 3 i 1/2 strony maszynopisu) nie ma dodatkowego oznaczenia (tzn. nie ma w tytule słowa „kwalifikacyjna” ani „o kwalifikacjach”, ani „psychologiczno-pedagogiczna”). Zawiera 3 podtytuły: *sytuacja rodzinna, rodzina pochodzenia, problematyka adopcji*. Ostatni punkt kończy się wymienieniem oczekiwań małżonków co do dziecka, które chcieliby przysposobić (stwierdza, że małżonkowie nie wskazują płci dziecka, ale chcą aby liczyło nie więcej niż dwa lata, a jego rozwój był odpowiedni do wieku. Są skłonni zaakceptować „pewne trudności zdrowotne i rozwojowe”, bez sprecyzowania co powyższe stwierdzenie ma oznaczać).

4. Wypełniony „Kwestionariusz rodzinnego wywiadu środowiskowego” na druku przewidzianym dla osób zgłaszających gotowość pełnienia funkcji rodziny zastępczej z zaznaczeniem, że chodzi o rodzinę adopcyjną. Dokument ten stanowi uwierzytelnioną kserokopię oryginału wypełnionego 15 listopada 2010 r. Nie ma dodatkowego dokumentu wskazującego na zmianę stanu faktycznego pomiędzy sporządzeniem wywiadu a dniem przygotowania dokumentacji do przysposobienia kolejnego dziecka.
5. „Zaświadczenie o ukończeniu szkolenia dla kandydatów na rodzinę adopcyjną” zawiera dane personalne obojga małżonków, liczbę godzin szkolenia, nazwę programu, nr rejestracji programu przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, wymiar szkolenia, termin odbycia go. Jest to kserokopia dokumentu z 2010 r.

Przykład piąty⁴⁴

W sprawie chodziło o połączenie wskutek przysposobienia rodzeństwa, Wnioskodawcy w badanej sprawie uprzednio przysposobili brata dziecka, o którego przysposobienie aktualnie się ubiegali. Ośrodek adopcyjny przedstawił niżej wymienione dokumenty dotyczące wnioskodawców.

1. „Opinia Kwalifikacyjna”. Dokument o wymienionym tytule ma treść następującą: wymienia nazwiska małżonków ubiegających się o przysposobienie, z datami ich urodzenia i adresem, a następnie stwierdza, że uznaje, zgodnie z art. 156 ust. 1 pkt 11 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, na podstawie zebranej dokumentacji, opinii psychologicznej i wywiadu adopcyjnego, że kandydaci spełnili wszelkie wymogi formalne, a ich osobiste kwalifikacje pozwalają przypuszczać, iż będą prawidłowo wywiązywać się z obowiązków rodziców adopcyjnych, zgodnie z dobrem umieszczonego u nich dziecka. W ostatnim zdaniu tej „opinii” znajduje się wzmianka o łączeniu rodzeństwa. Dokument jest podpisany przez

⁴⁴ Dokumentacja przedstawiona przez publiczny ośrodek adopcyjny: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Zielonej Górze.

Kierownika Ośrodka Adopcyjnego i zaopatrzonej w pieczęć ośrodka i w pieczęć jego kierownika.

2. „Opinia psychologiczna” licząca półtorej strony maszynopisu, z pieczęcią i podpisem psychologa, „głównego specjalisty”, została sporządzona „w oparciu o pogłębiony wywiad psychologiczny oraz jednorazowe badanie diagnostyczne”. Nie wskazano wg jakich kryteriów (za pomocą jakich narzędzi) wykonano wymienione „badanie diagnostyczne”. W opinii wypowiedziane są generalnie pozytywne oceny osobowości i postaw rodzicielskich każdego z kandydatów. Nie mniej odnośnie do kandydatki znalazło się stwierdzenie, iż osiągnęła „znacznie podwyższony wynik mierzący poziom hysterii, co może wskazywać na występowanie skłonności do wypierania istotnych przyczyn trudności emocjonalnych, słaby wgląd – tendencję do somatyzacji”. Mimo licznych pozytywnych ocen dotyczących kandydata w opinii stwierdzono, że „charakteryzuje się niskim poziomem kompetencji społecznych, a w szczególności przeciętnie radzi sobie w sytuacjach bliskiego kontaktu interpersonalnego, źle funkcjonuje w sytuacjach ekspozycji społecznej, nie potrafi być asertywny”. Opinię kończy konkluzja, iż osoba badająca nie stwierdziła u obojga małżonków „znak zaburzeń osobowościowych, niedostosowania społecznego czy niedorozwoju umysłowego”.
3. „Opinia o kwalifikacjach osobistych kandydatów na rodziców adopcyjnych”, sporządzona przez pedagoga, również „głównego specjalistę”, w oparciu o analizę zgromadzonej dokumentacji i rozmów indywidualnych. Podobnie, jak opinia psychologiczna liczy półtorej strony maszynopisu, zaopatrzonego pieczęcią ośrodka i pieczęcią autora opinii. Krótko przedstawia historię znajomości i małżeństwa kandydatów na rodziców adopcyjnych oraz ich ocenę funkcjonowania dziecka, które już przysposobili, a które jest niepełnosprawne, wymaga licznych konsultacji lekarskich, zabiegów pedagogicznych i logopedycznych. Opinia zawiera informację, że małżonkowie są zdrowi, nie leczyli się odwykowo ani psychiatrycznie, tworzą stabilny związek małżeński, mają ustabilizowaną sytuację rodzinną i zawodową, „wydają się mieć rozeznanie swoich mocnych i słabszych stron w aspekcie rodzicielstwa”. W konkluzji autor opinii wypowiada pozytywną

prognozę co do wywiązywania się kandydatów z obowiązków wynikających z przysposobienia kolejnego dziecka.

4. Wypełniony „Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego”. Ma treść standardową, podobną do dokumentów o takim tytule w pozostałych sprawach. Jest dokumentem przygotowanym przez inny ośrodek adopcyjny (niepubliczny, mający siedzibę w innej miejscowości), niż ten, który przedstawił sądowi wniosek małżonków o przysposobienie i załączniki do niego (w tym sporządził wcześniej wymienione dokumenty).
5. „Zaświadczenie kwalifikacyjne” jest dokumentem z 2011 r. Poświadcza, iż małżonkowie ukończyli szkolenie dla kandydatów na rodzinę adopcyjną. Zawiera dane personalne obojga małżonków, liczbę godzin szkolenia, nazwę programu, nr rejestracji programu przez Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, wymiar szkolenia, termin odbycia go. Informuje, że małżonkowie decyzją Komisji Kwalifikacyjnej z określonego dnia zostali zakwalifikowani do pełnienia funkcji rodziny adopcyjnej. Dokument jest wydany przez Powiatowy Ośrodek Adopcyjno-Opiekuńczy, inny niż ośrodek, który przedstawił dokumentację i inny niż ośrodek, który przygotował „Kwestionariusz adopcyjny”. Siedziba tego ośrodka znajduje się w innej miejscowości niż siedziby dwóch wcześniej wymienionych ośrodków adopcyjnych.

Przykład szósty⁴⁵

Dokumentacja dotyczy sprawy, w której kandydaci na rodziców adopcyjnych pełnią funkcję rodziny zastępczej niezawodowej i niespokrewnionej z dzieckiem, które wychowują od 2008 r. i chcą przysposobić. Wiadomo, że do 2009 r. pełnili też funkcję rodziny zastępczej o charakterze pogotowia opiekuńczego.

1. „Zaświadczenie kwalifikacyjne” (oddzielne dla każdego z małżonków wnioskodawców) zostało sporządzone w 2006 r. Potwierdza ono ukończenie szkolenia dla kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej. Wskazano

⁴⁵ Dokumentacja przedstawiona przez publiczny ośrodek adopcyjny: Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny. Filia w Wodzisławiu Śląskim.

program szkolenia, jego nazwę, termin, liczbę godzin zajęć, dane osób, które przeprowadziły szkolenie. Dokument stwierdza, że wskazana w nim osoba została zakwalifikowana w określonym dniu do pełnienia funkcji rodziny zastępczej przez komisję kwalifikacyjną (bez podania jej składu). Zaświadczenie opatrzone jest pieczęcią ośrodka, oraz podpisem i pieczęcią jego dyrektora.

2. „Opinia psychologiczna” w sprawie kandydatów (wnioskodawców) do przysposobienia określonego dziecka. Opinia została przygotowana na podstawie badania małżonków wnioskodawców, ich wspólnej małoletniej córki oraz dziecka, które kandydaci na rodziców adopcyjnych pragną przysposobić. Celem opinii wyeksponowanym w jej treści pod nazwą „podstawa opinii” było ustalenie „psychologicznej gotowości i dojrzałości kandydatów w związku z przystąpieniem do procesu adopcyjnego”. Opinia o objętości pięciu stron maszynopisu składa się z następujących 7 punktów: 1. osoby badane, 2. podstawa wydania opinii, 3. zastosowane narzędzia diagnostyczne, 4. charakterystyka psychologiczna kandydatów i małoletniego, 5. psychologiczna charakterystyka relacji małżeńskich badanych oraz ich sytuacji rodzinnej, 6. psychologiczna ocena motywacji kandydatów do przysposobienia małoletniego oraz możliwości i umiejętności nawiązania więzi emocjonalnych z dzieckiem, 7. podsumowanie i wnioski końcowe. Wymieniono następujące narzędzia diagnostyczne: odnośnie do osób dorosłych „Skala Postaw Rodzicielskich M. Plopy”, „Inwentarz Osobowości NEO – FFI”, „Test Drzewa” Kocha, rozmowa kierowana, obserwacja własna podczas badania, odnośnie do córki wnioskodawców (dziewczyna w wieku 14 lat): „Test Drzewa” Kocha, „Test Zdań Niedokończonych” B. Rottera, odnośnie do dziecka, które miałoby być przysposobione: „Rysunek Rodziny” wg Frydrychowicz, rozmowa kierowana, zadanie projekcyjne – rysunek dowolny, obserwacja relacji małoletniego z badanymi. Opis wyników badania jest dosyć obszerny, w podsumowaniu znajduje się stwierdzenie o prawidłowych silnych więziach i relacjach emocjonalnych, które stanowią szansę dla prawidłowego procesu wychowawczego małoletniego.
3. „Opinia pedagogiczna” ma objętość pięciu stron maszynopisu. Na wstępie zawiera informację, że sporządzono ją w oparciu o rozmowę, dane z wywiadu

adopcyjnego przeprowadzonego w miejscu zamieszkania opiniowanych, kontakt osobisty i współpracę kandydatów z pracownikami ośrodka adopcyjnego, ukierunkowaną rozmowę pracownika pedagogicznego z kandydatami i analizę złożonej przez nich dokumentacji. Opinia składa się z następujących punktów: 1. ogólne informacje dotyczące kandydatów, ich córki i małoletniego, którego pragną przysposobić, 2. warunki mieszkaniowe i sytuacja materialna kandydatów, 3. charakterystyka środowiska rodzinnego, 4. stan zdrowia małżonków, 5. oczekiwania oraz motywacje skłaniające małżonków do podjęcia decyzji o przysposobieniu małoletniego, 6. podsumowanie. Opinia zawiera informację o przeszkoleniu kandydatów do wypełniania funkcji rodziny zastępczej wg programu „Rodzina” opracowanego na podstawie wzoru brytyjskiego przez Stowarzyszenie „Pro Familia”. W opinii znajduje się stwierdzenie, że kandydaci są świadomi problemów wychowawczych, z jakimi mogą się spotkać. Deklarują, że nie stosują kar cielesnych, nie krzyczą, dużo rozmawiają z dziećmi i są konsekwentni, a przez wychowanie chcą wpoić dzieciom takie wartości, jak: „odpowiedzialność, zainteresowanie, wykształcenie, samodzielność, stanowczość, asertywność, ciepło w stosunku do drugiego człowieka, bezkonfliktowość, komunikatywność, szacunek do drugiego człowieka i miłość”. Kandydaci poinformowali, że pragną wychowywać dzieci przez: „konsekwentne działania, okazywanie miłości i cierpliwości, zrozumienie problemów. Jako rodzice chcą być pomocni i otwarci na problemy dzieci. pragną słuchać w sposób aktywny, stosować zasadę obustronnego kompromisu”. Konkluzja opinii sprowadza się do tezy, iż kandydaci dobrze wywiążą się z roli rodziców adopcyjnych. Brak oceny prawdopodobieństwa realizacji deklaracji dotyczących sposobu wychowywania dzieci. Opinia zawiera liczne informacje o rodzinie i nie jest nastawiona wyłącznie na charakterystykę predyspozycji wychowawczych.

4. „Kwestionariusz wywiadu adopcyjnego”. Ma treść standardową, podobną do dokumentów o takim tytule w pozostałych sprawach.

2. Współpraca podmiotów upoważnionych do organizowania przysposobienia powodującego przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka w Polsce na miejsce zamieszkania za granicą

We wszystkich sprawach powodujących przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka w Polsce na miejsce zamieszkania za granicą, których było 44 (12,9 %), miała zastosowanie Konwencja haska o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r. Stosowano więc opisany w niej sposób doboru stron.

W przygotowaniu przysposobień ze strony polskiej uczestniczyły wszystkie trzy ośrodki adopcyjne uprawnione do współpracy międzynarodowej.

Najwięcej spraw, bo 20 (47,6 %), przygotował Krajowy Ośrodek Adopcyjny Towarzystwa Przyjaciół Dzieci, 13 (31 %) Katolicki Ośrodek Adopcyjny z Warszawy, a 9 (21,4 %) publiczny Wojewódzki Ośrodek Adopcyjny z Warszawy.

Jak z powyższego wynika, w odróżnieniu od przygotowywania przysposobień „krajowych”, w których, jako aktualnie najliczniejsze dominują publiczne ośrodki adopcyjne, w sprawach „zagranicznych”, w których uczestniczą tylko trzy ośrodki adopcyjne mające siedzibę w Warszawie (publiczny, katolicki i Towarzystwa Przyjaciół Dzieci), wiodącą rolę pełnią niepubliczne ośrodki adopcyjne, bo to one łącznie uczestniczyły w przygotowaniu 78,6 % przysposobień „zagranicznych” orzeczonych w czwartym kwartale 2013 r.

Tabela: Współpraca upoważnionych do współpracy międzynarodowej ośrodków adopcyjnych w doborze stron przysposobienia „zagranicznego” orzeczonego w IV kwartale 2013 r.

L.p.	Udział ośrodków upoważnionych do współpracy międzynarodowej w przygotowaniu przysposobienia „zagranicznego”	Liczba	%
1.	Sprawy, w których przygotowaniu uczestniczył Krajowy OA TPD	20	47,6
2.	Sprawy, w których przygotowaniu uczestniczył Kat. OA z Warszawy	13	31,0
3.	Sprawy, w których przygotowaniu uczestniczył Woj. OA z Warszawy	9	21,4
4.	Ogółem	44	100,0

Źródło: opracowanie własne

Najwięcej w omawianej grupie spraw – 28 (63,6 %) - toczyło się z wniosków osób zamieszkałych we Włoszech Z polskimi ośrodkami adopcyjnymi upoważnionymi do współpracy międzynarodowej współdziałały w przygotowaniu przysposobień orzeczonych w czwartym kwartale 2013 r. następujące włoskie organizacje adopcyjne: *La cicogna, Gruppo di volontariato solidarieta, In cammino per la famiglia – I.C.P.L.F., Il conventino per la famiglia, La dimora –ONLUS, Nuova Associazione Di genitori Insieme per l'Adozione – ONLUS, Network Aiuto Assistenza Accoglienza (N.A.A.A.) – ONLUS, La Primogenita International Adoption*⁴⁶.

W sześciu (13,6 %) przypadkach wnioskodawcy mieszkali w USA. Do przysposobienia przygotowały ich *Children's House International, Lifeline Children's Services, The Lutheran Service Society of New York*.

Cztery sprawy (9 %) toczyły się z wniosku obywateli Hiszpanii, którzy współpracowali z organizacją *Creixer Junts* oraz *De Ajuda Asociacion a la Adopcion Internacional*.

Trzy (6,8 %) wnioski złożyli Szwedzi przygotowani przez organizację *Barnen Framfor Allt Adopter*, dwa (4,5%) Francuzi korzystający z pomocy *Le Foyer des Touts Petits. Oeuvre de l'Adoption, Comite' de Montauban* i jeden Holendrzy – klienci organizacji adopcyjnej *Stichting Kind en Toekomst*.

3. Inny sposób doboru stron wnioskowanego przysposobienia

3.1. Wnioskodawcy sprawujący funkcję rodziny zastępczej bądź prowadzący rodzinny dom dziecka

W 54 sprawach (15,8 %) wnioskodawca sprawował wcześniej funkcje rodziny zastępczej dla przysposobianego dziecka.

⁴⁶ W sposób szczegółowy przygotowanie przysposobień powodujących przeniesienie miejsca zamieszkania przysposobionego dziecka do Włoch zostało opisane na podstawie badania orzecznictwa z 2007 r., wykonanego w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości. E. Holewińska-Łapińska, *Przysposobienie małoletnich obywateli polskich powodujące przeniesienie ich miejsca zamieszkania do Włoch*, Prawo w Działaniu, 2010, nr 7, s. 199 – 206 Praktyka tam przedstawiona nie uległa zmianie.

W niektórych z tych spraw, mimo że ośrodek adopcyjny nie dokonał doboru stron na etapie bezpośrednio poprzedzającym skierowanie do sądu wniosku adopcyjnego, bo ów dobór na etapie wnioskowania o przysposobienie był już dokonany przez fakt sprawowania funkcji rodziny zastępczej, to wnioskodawcy współpracowali z ośrodkiem adopcyjnym (we wszystkich przypadkach publicznym).

W 5 przypadkach wcześniejsze działania ośrodka adopcyjnego były związane z powierzeniem dziecka wnioskodawcom, jako rodzinie zastępczej, a aż w 12 przypadkach z 54 (22,2 %) ich wniosek o przysposobienie był popierany przez ośrodek adopcyjny i stanowił załącznik do pisma kierowanego do sądu przez ośrodek adopcyjny. Szersze uwagi na temat tej grupy spraw zostaną przedstawione w kolejnym rozdziale poświęconym sądowemu postępowaniu o przysposobienie.

3.2. Łączenie rodzeństwa przez przysposobienie kolejnego dziecka pochodzącego od tego samego rodzica

W 13 sprawach krajowych wniosek o przysposobienie pochodził od małżonków, którzy wcześniej przysposobili brata lub siostrę dziecka, o którego adopcję wnioskowali w zbadanej sprawie. W części przypadków o możliwości przysposobienia wnioskodawcy dowiedzieli się od ośrodka adopcyjnego, który przygotował poprzednie przysposobienie. W 7 sprawach przysposobienie przygotował ośrodek adopcyjny. Została przedstawiona opinia kwalifikacyjna i świadectwo ukończenia szkolenia dla kandydatów na rodziców adopcyjnych.

Niekiedy wnioskodawcy wiedzieli z innego źródła, że przysposabiane dziecko ma rodzeństwo, które jednak - z różnych przyczyn - nie jest kandydatem do adopcji. Mimo tego zainteresowali się jego losem, a powziąwszy wiadomość przykładowo o pozbawieniu rodziców władzy rodzicielskiej nad nim podejmowali czynności zmierzające do przysposobienia.

W jednej sprawie z omawianej grupy przypadków wnioskodawcy uprzednio przysposabiając dziecko nie korzystali z pomocy ośrodka adopcyjnego i przyznali,

że kontakt z matką dziecka nawiązali za pomocą Internetu⁴⁷. Wnioskodawczynie twierdziła, że rozpoznała matkę dziecka na jednym z portali społecznościowych (bez podania jego nazwy), jako swoją dawną koleżankę⁴⁸. Nawiązała z nią kontakt osobisty, poznała historię rodzinną i w ten sposób dowiedziała się, iż koleżanka rozważa skierowanie do przysposobienia najmłodszego dziecka. Wnioskodawcy zadeklarowali gotowość przysposobienia i za zgodą rodziców dziecka, wyrażoną podczas postępowania o jego przysposobienie, stali się rodzicami adopcyjnymi. Jeszcze przed prawomocnym zakończeniem postępowania w tej sprawie zostali zawiadomieni, że na przysposobienie oczekuje kolejne dziecko tej samej matki, pozbawionej wobec niego władzy rodzicielskiej, przebywające w domu dziecka. Zdecydowali się na jego przysposobienie i ta właśnie sprawa była objęta relacjonowanym badaniem.

3.3. Przysposobienia wewnątrzrodzinne

Związek rodzinny pomiędzy jednym z wnioskodawców a dzieckiem wystąpił w 13 sprawach (3,8%). W 12 z nich było to pokrewieństwo, w jednym powinowactwo.

Najczęściej wnioskodawcami byli małżonkowie, którzy ubiegali się o przysposobienie wspólne. W 2 przypadkach o przysposobienie dziewcząt wnioskowały siostry matek małoletnich niepozostające w związku małżeńskim (jedna z matek nie żyła, druga była pozbawiona władzy rodzicielskiej). Najczęściej (w 7 przypadkach) przysposabiane było dziecko siostry lub brata jednego z małżonków wnioskodawców.

⁴⁷ Był to jedyny przypadek wzmianki o jakimkolwiek kontakcie za pomocą Internetu pozostającym w pewnym związku z nawiązaniem kontaktu z dzieckiem, którego dotyczył wniosek o przysposobienie.

⁴⁸ Twierdzenie to nie było weryfikowane. Matkę dziecka i wnioskodawczynię w istotny sposób różniło wykształcenie, sytuacja osobista i status społeczny. Panie urodziły się w innych regionach Polski i zamieszkiwały w odległych miejscowościach, w różnych województwach. Na podstawie tych danych mało prawdopodobna wydawała się ich wcześniejsza zażyła znajomość, choć poza powyższymi konstatacjami nie było innych podstaw, aby taką możliwość wykluczyć.

Tabela: Przynależność wewnątrzrodzinna – rodzaj związku pomiędzy przynależnym dzieckiem a wnioskodawcami

L.p.	Rodzaj związku rodzinnego	Liczba przypadków
1.	Wnuc wnioskodawczynie, przynależającej razem z małżonkiem	2
2.	Wspólny wnuc wnioskodawców	1
3.	Siostrzenica/ siostrzeniec wnioskodawczynie lub wnioskodawcy	5
4.	Bratanica/ bratanek wnioskodawczynie lub wnioskodawcy	2
5.	Dziecko siostrzenicy wnioskodawcy	1
6.	Matka wnioskodawcy i babcia dziecka są siostrami	1
7.	Dzieci szwagra wnioskodawcy (matka dzieci nie jest siostrą wnioskodawcy) - powinowactwo	1
8.	Ogółem liczba przypadków	13

Źródło: opracowanie własne

Trzykrotnie wnioskowano o przynależność wnuka jednego z wnioskodawców – małżonków, którzy wcześniej sprawowali funkcję rodziny zastępczej dla dziecka. W tych przypadkach głównym motywem przynależności była obawa wnioskodawców, że o ile oni nie wystąpią o przynależność wnuka, to dziecko zostanie zgłoszone do ośrodka adopcyjnego jako kandydat do przynależności przez obce osoby. Pragnienie zachowania rodzinnej więzi z dzieckiem miało znaczenie przesądzające o decyzji jego przynależności, choć zmiana statusu z rodziny zastępczej na rodzinę adopcyjną łączyła się z pogorszeniem sytuacji materialnej rodziny i z tego punktu widzenia nie była racjonalna. W 12 przypadkach przynależności wewnątrzrodzinnych dziecko było faktycznie wychowywane przez wnioskodawców, którzy mieli status rodziny zastępczej.

Relacje rodzinne przesądziły o poznaniu dziecka i jego sytuacji faktycznej. W 2 przypadkach zajęcie się dzieckiem przez najbliższych krewnych było związane ze śmiercią matek. W grę wchodziła również niewydolność wychowawcza rodziców, a także inne przyczyny nienależytego wykonywania przez nich obowiązków (zwłaszcza będące konsekwencją nadużywaniem alkoholu).

Okazało się, że w czasie, gdy toczyło się postępowanie adopcyjne przed sądem oboje rodzice byli uprawnieni do wyrażenia zgody na przynależność dziecka

zaledwie w jednej sprawie. Rodzice ci pozostawili dziecko w szpitalu położniczym i wypełnione były przesłanki pozbawienia ich władzy rodzicielskiej.

3.4. Wybór rodziców dziecka – studium przypadków

W 2 sprawach, w których zgodę na przysposobienie wyrazili rodzice (matka dziecka) na rozprawie, pewne wątpliwości mógł budzić sposób nawiązania znajomości z dzieckiem, które zostało przysposobione. Wydaje się, iż celowy jest opis tych przypadków, szczególnie że reprezentują one zjawisko nazywane językiem nieprawniczym „adopcją ze wskazaniem”.

Przypadek pierwszy

Charakterystyka sprawy

1. Wnioskodawcy - małżonkowie wspólnie.
2. Informacje o wnioskodawcach: w stosunku do dziecka – obcy, wiek w dniu wydania orzeczenia przez sąd pierwszej instancji: żony - 37 lat i 10 miesięcy, męża – 40 lat i 3 miesiące, staż małżeński 13 lat i 1 miesiąc, wykształcenie obojga – wyższe magisterskie, bardzo dobre warunki mieszkaniowe, miesięczne dochody obojga – 9.716 zł.
3. Informacje o dziecku: płeć żeńska, wiek dziecka w dniu rozstrzygnięcia przez sąd pierwszej instancji – 9 miesięcy, stan rozwoju – zgodny z normą dla wieku, stan zdrowia – zadowalający, sposób ustalenia ojcostwa – uznanie ojcostwa.
4. Bezpośrednia piecza nad dzieckiem w dniu wpływu wniosku do sądu – wnioskodawcy.
5. Przedstawiciele ustawowi dziecka – oboje rodzice.
6. Podmioty uprawnione do wyrażenia zgody na przysposobienie – oboje rodzice.
7. Wnioskodawcy reprezentowani przez adwokata.
8. Wynik postępowania w pierwszej instancji – orzeczenia przysposobienia pełnego.
9. Kontroli instancyjnej nie było.

Stan faktyczny sprawy

Wnioskodawcy mieszkają w centralnej części Polski, rodzice dziecka na Podhalu, w regionie atrakcyjnym turystycznie. Zarówno wnioskodawcy, jak i rodzice dziecka zgodnie twierdzili, że wnioskodawczyni poznała późniejszą matkę dziecka, którego dotyczy postępowanie, w 2009 r., podczas urlopu spędzanego w okolicy miejsca zamieszkania matki. Z akt wynika, że w 2009 r. wnioskodawczyni zakończyła trzyletni okres nieskutecznego leczenia

niepłodności. Na ile znajomość z matką dziecka, o które chodzi w sprawie, była bliska, czy mogła uzasadniać zwierzenia dotyczące tak intymnej okoliczności jak bezpłodność, nie można ustalić na podstawie akt sprawy. Nie mniej, z uzasadnienia wniosku wynika, iż matka dziecka wiedziała, że wnioskodawcy podejmowali „*bez powodzenia próby zajścia w ciążę*” i już wcześniej rozważali adopcję, „*gdyby powstała taka możliwość*”. Być może dlatego, gdy stwierdziła, że jest w ciąży, której nie planowała, poinformowała o tym telefonicznie właśnie wnioskodawczynię. Jednocześnie przekazała zgodną, stanowczą decyzję swoją i ojca poczętego dziecka, że z uwagi na dramatycznie trudną sytuację bytową i mieszkaniową, planują przekazanie dziecka do adopcji. Zapytała też, czy wnioskodawcy byłiby w stanie wychować nie swoje dziecko. Wnioskodawczyni zadeklarowała ciężarnej pomoc i gotowość przysposobienia dziecka, o ile rodzice podtrzymają decyzję w tej kwestii. Przyznała, że wspierała brzemienną psychicznie i materialnie oraz była obecna przy wszystkich istotniejszych badaniach koniecznych do przeprowadzenia w okresie ciąży. Nie mniej w uzasadnieniu wniosku o przysposobienie znajduje się stwierdzenie, że taki przebieg wypadków nie był zaplanowany. „*Nawet nie poszukiwaliśmy dziecka do adopcji, gdyż wiemy że konieczne jest najpierw odbycie wszelkich procedur w ośrodku adopcyjnym*”. Towarzyszy mu konstatacja, że „*Rodzice dziecka nas znają. Nie jesteśmy przypadkowymi osobami*”.

Z informacji pochodzącej od rodziców dziecka wynika, że w okresie od października 2012 r. do lutego 2013 r. mieszkali w tej samej miejscowości co późniejsi wnioskodawcy. Nie podali jednak żadnych informacji o przebiegu tego okresu, w szczególności o źródłach swego utrzymania i kosztach związanych z czasową zmianą miejsca pobytu. Dziecko urodziło się 4 lutego 2013 r. w mieście wojewódzkim bardzo odległym zarówno od stałego miejsca zamieszkania rodziców, jak i od miejsca zamieszkania wnioskodawców, które było także miejscem pobytu rodziców w drugiej połowie ciąży. Z akt nie wynika, czy miejsce porodu odległe od centrów życiowych rodziców i wnioskodawców było zaplanowane, czy wynikało z niezamierzonego splotu okoliczności.

Ustalenie pochodzenia dziecka od partnera matki nastąpiło w formie uznania ojcostwa. Rodzice nadali dziecku imiona wybrane przez wnioskodawców. Powierzyli też wnioskodawcom bezpośrednią pieczę nad córką oraz udzielili wnioskodawczyni w miejscu urodzenia dziecka, w dniu 8 lutego 2013 r., gdy ich córka liczyła 4 dni życia, pełnomocnictwa, w formie pisemnej z notarialnie poświadczonymi podpisami do „*sprawowania opieki*” oraz do „*podejmowania wszelkich decyzji, w tym dotyczących opieki medycznej nad małoletnią*”. Z treści pełnomocnictwa wynika, że zostaje ono udzielone na czas ich „*nieobecności*”

w kraju”, bez wskazania daty wyjazdu i planowanego okresu pobytu za granicą. Z akt nie wynika, czy rodzice dziecka istotnie wyjechali za granicę.

W aktach znajduje się też, dołączone do wniosku, pismo sporządzone 19 marca 2013 r., a więc po upływie 6 tygodni od urodzenia dziecka, podpisane przez oboje rodziców, zawierające zgodę na przysposobienie ich córki przez wnioskodawców i deklarujące stawienie się w sądzie w celu potwierdzenia tej zgody na rozprawie w sprawie o przysposobienie. Wniosek o przysposobienie wpłynął do sądu właściwego z uwagi na miejsce zamieszkania przysposabiających w dniu 20 marca 2013 r. Wnioskodawcy przedstawili zaświadczenie z dnia 6 marca 2013 r., sporządzone przez Katolicki Ośrodek Adopcyjny prowadzący działalność najbliżej ich miejsca zamieszkania, potwierdzające uczestnictwo wnioskodawców w kursie prowadzonym przez ten Ośrodek, przygotowującym do przysposobienia dziecka, trwającym od listopada 2012 r. Jego zakończenie było planowane w lipcu 2013 r.

Przysposabiający w uzasadnieniu wniosku przyznali, że nieprzerwanie sprawują pieczę nad małąletnią, o której przysposobienie wnoszą, a traktują ją jak własną córkę. Zapewne świadomi braku należytego prawnego umocowania do sprawowania pieczy nad dzieckiem - wnieśli o ustanowienie ich rodziną zastępczą dla dziecka na okres poprzedzający orzeczenie przysposobienia.

Weryfikacja zasadności wniosku

Niezwłocznie po przydzieleniu sprawy do referatu sędziego zostały zarządzone wywiady środowiskowe rodzinnego kuratora sądowego w miejscu przebywania dziecka oraz w miejscu stałego zamieszkania jego rodziców. Potwierdziły stan faktyczny opisany w uzasadnieniu wniosku.

Z pierwszego wywiadu wynikało, że dobro dziecka nie jest zagrożone. Wnioskodawcy zapewnili mu optymalne warunki rozwoju w sferze emocjonalnej i materialnej. Wywiad potwierdził, bardzo dobre warunki mieszkaniowe i bytowe po stronie wnioskodawców, właściwe zadbanie dziecka, jego prawidłowy rozwój i widoczną więź z wnioskodawcami.

Drugi wywiad, w miejscu zamieszkania rodziców wykazał ich niezwykle trudną sytuację bytową. Okazało się, że wraz ze wspólną dwuletnią córką zajmują pokój o powierzchni 10 m² na poddaszu starego drewnianego domu należącego do rodziny matki dziecka. W tym

samym domu mieszka też matka, babka, wujek i brat matki dziecka. Żadna z tych osób nie pracuje. Jedyne ojciec dziecka, o które chodzi w sprawie, pracuje dorywczo na budowach.

Rodzice dziecka pozostają w związku od 3 lat, mieszkają razem od lat dwóch, odkąd są rodzicami wspólnego dziecka. Ich pierwsza wspólna córka urodziła się w listopadzie 2011 r. Zapewnili kuratora, że stosunki pomiędzy nimi układają się poprawnie. Kurator ustalił, że w środowisku „są postrzegani raczej pozytywnie”, a lokalne placówki policji nie odnotowały w ostatnim okresie interwencji w ich rodzinie. Nie mniej obiektywne okoliczności w postaci bardzo złych warunków mieszkaniowych, bez perspektywy ich poprawy, bezrobocia, a także historii życia ojca dziecka, o które chodzi w sprawie, oraz różnica wieku i wykształcenia rodziców nie tworzą zbyt pozytywnej prognozy dla rodziny. Ojciec dziewczynki pochodzi z rodziny wielodzietnej – ma szesnaścioro rodzeństwa. Nieżyjący już jego ojciec był alkoholikiem. Ojciec dziecka liczy dopiero 19 lat, a już był karany i pozostaje pod dozorem kuratora. Nie ma żadnego zawodu, ukończył jedynie szkołę podstawową. Matka jest starsza od ojca o 7 lat. Ukończyła liceum ogólnokształcące. Jest osobą bezrobotną bez prawa do zasiłku. Jedynym stałym przychodem pary jest zasiłek rodzinny w kwocie 100 zł miesięcznie. Ojciec dziecka pracuje dorywczo i zapewne jest to głównie praca w sezonie budowlanym. Był zarejestrowany, jako bezrobotny, w Powiatowym Urzędzie Pracy. Nie zgłaszał się jednak w terminach do Urzędu Pracy i został skreślony z listy osób bezrobotnych oczekujących na ofertę pracy. Rodzina korzysta z pomocy miejscowego GOPS.

Zważywszy na przedstawione okoliczności, przeświadczenie rodziców, że nie będą w stanie zapewnić odpowiednich warunków wychowania drugiemu dziecku, było uzasadnione.

Sąd zarządził dowód z opinii biegłego psychologa i pedagoga z ROD-K „na okoliczność sytuacji opiekuńczo - wychowawczej małoletniej X oraz więzi emocjonalnej łączącej dziecko z wnioskodawcami i ich predyspozycji wychowawczych”. Była ona bardzo korzystna dla wnioskodawców. Potwierdziła istnienie więzi emocjonalnej. Predyspozycje wychowawcze „nie budzą zastrzeżeń zespołu biegłych”.

Podczas rozprawy rodzice dziecka wyrazili zgodę na jego przysposobienie przez wnioskodawców. Matka dziecka stwierdziła, że widziała je dwukrotnie. Wnioskodawczynie zaś, że pozostaje w kontakcie telefonicznym z matką dziecka i informuje ją o rozwoju dziecka, ale do bezpośrednich kontaktów rodziców z dzieckiem nie dochodzi.

W aktach nie ma zaświadczenia o ukończeniu przez wnioskodawców szkolenia prowadzonego przez ośrodek adopcyjny, ani informacji od wnioskodawców, że ukończyli szkolenie.

Rozstrzygnięcie

Dnia 28 listopada 2013 r. zapadło orzeczenie zgodne z wnioskiem. Uprawomocniło się bez kontroli instancyjnej. Orzeczenie nie zostało uzasadnione. Można więc jedynie domniemywać, że sąd uznał, iż przesłanki orzeczenia przysposobienia zostały wypełnione.

Komentarz

Sąd nie prowadził postępowania mającego na celu dokładną weryfikację twierdzeń wnioskodawców co do okoliczności decyzji o przysposobieniu podjętej zarówno przez nich jak i przez rodziców dziecka. Należy jednak odnotować, że nie miał takiego obowiązku, a wersja wydarzeń wynikająca z materiału dowodowego jest prawdopodobna. Sąd zapewne nie dopatrył się zagrożenia dobra dziecka wynikającego ze sposobu powierzenia pieczy nad nim wnioskodawcom. Brak informacji o wszczęciu postępowania dotyczącego władzy rodzicielskiej nad małoletnią.

Z akt sprawy nie wynika, aby rodzice dziecka uzyskali świadczenie majątkowe w zamian za wyrażenie zgody na jego przysposobienie przez wnioskodawców. Miała natomiast miejsce wszechstronna pomoc medyczna dla ciężarnej, co najmniej zorganizowana (a prawdopodobnie także opłacana) przez wnioskodawców. Nie można wykluczyć, że być może wnioskodawcy pokryli część kosztów pobytu rodziców dziecka w okresie ciąży w pobliżu miejsca swego zamieszkania (choć także nie można wykluczyć, że koszty te pokrywali sami rodzice dziecka pracując okresowo w miejscu czasowego pobytu – ten aspekt sprawy nie był przedmiotem postępowania dowodowego). Najprawdopodobniej więc, jakaś korzyść majątkowa po stronie rodziców dziecka wystąpiła, chociażby w formie zaoszczędzenia wydatków na koszty lekarskiego „prowadzenia ciąży”, koszty związane z porodem i utrzymywaniem dziecka w okresie poprzedzającym przysposobienie. Do uprawomocnienia się postanowienia o przysposobieniu bowiem ponoszenie kosztów utrzymania dziecka było obowiązkiem jego rodziców. Zasady tej nie zmieniło orzeczenie sądu. Sprawowanie przez wnioskodawców faktycznej pieczy preadopcyjnej nad dzieckiem nie zostało bowiem „usankcjonowane” przez postanowienie, jakie jest przewidziane w art. 120¹ § 1 i 2 k.r.o.

Rodzice dziecka w 4 dniu jego życia udzielili wnioskodawczyni pełnomocnictwa do „*sprawowania opieki*” nad córką, oraz do „*podejmowania wszelkich decyzji, w tym dotyczących opieki medycznej nad małoletnią*” na czas ich „*nieobecności w kraju*”. Z akt nie wynika, czy mocodawcy istotnie wyjechali za granicę, choć wyjazd był warunkiem zawieszającym, od którego zależała skuteczność pełnomocnictwa.

Problem dopuszczalności powierzenia przez rodziców bieżącej pieczy nad dzieckiem będzie rozważony w dalszej części niniejszego opracowania. Tu wystarczy ograniczyć się do stwierdzenia, iż najprawdopodobniej celem udzielenia owego pełnomocnictwa była wola stworzenia dokumentu potwierdzającego uprawnienie wnioskodawczyni do sprawowania bieżącej pieczy nad dzieckiem, w tym niezbędnych szczepień i badań lekarskich. Dokument taki potencjalnie mógł być wykorzystany, gdyby zostało wszczęte postępowanie dotyczące ingerencji w wykonywanie władzy rodzicielskiej rodziców dziecka oraz w przypadku ubiegania się przez wnioskodawczynię o sprawowanie dla dziecka funkcji rodziny zastępczej. Nie można wykluczyć, iż motywem jego sporządzenia były wątpliwości zainteresowanych osób co do legalności dokonanego powierzenia dziecka.

Na podstawie akt sprawy można domniemywać, że żadne ze wskazanych postępowań nie toczyło się, bowiem wnioskodawcy wystąpili o przysposobienie małoletniej.

Nie ulega wątpliwości, że wnioskodawcy mieli czynną zdolność do przysposobienia, a przysposobienie było zgodne z dobrem małoletniej. Nie było natomiast spełnione wymaganie formalne, nie mniej od 1 stycznia 2012 r. istotne z punktu widzenia oceny, czy wnioskodawca ma czynną zdolność do przysposobienia, w postaci „*świadczenia ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny*”. Wnioskodawcy przedstawili zaświadczenie ośrodka adopcyjnego potwierdzające ich udział w szkoleniu, które jednak było jeszcze w toku. Zaświadczenie to nie było jednak „*świadczeniem ukończenia szkolenia*”.

Zważywszy na etapy postępowania w ośrodku adopcyjnym poprzedzające skierowanie na szkolenie można domniemywać, iż ośrodek adopcyjny – skoro dopuścił wnioskodawców do rozpoczęcia szkolenia – ocenił pozytywnie ich kwalifikacje osobiste oraz motywację do przysposobienia. Sąd, zgodnie z art. 586 § 4 k.p.c., zasięgnął opinii rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego, który pozytywnie ocenił kwalifikacje wnioskodawców oraz więź emocjonalną pomiędzy nimi a dzieckiem.

Mimo zasygnalizowanych uchybień wydaje się, że orzeczone przysposobienie jest zgodne z dobrem dziecka, a jego rodzice wybierając wnioskodawców podjęli racjonalną decyzję.

Przypadek drugi

Charakterystyka sprawy

1. Wnioskodawcy - małżonkowie wspólnie.
2. Informacje o wnioskodawcach: w stosunku do dziecka – obcy, wiek w dniu wydania orzeczenia przez sąd pierwszej instancji: żony - 48 lat, męża – 44 lata i 6 miesięcy, staż małżeński 9 lat, wykształcenie obojga – wyższe magisterskie, miesięczne dochody obojga – 8.500 zł.
3. Informacje o dziecku: płeć żeńska, wiek dziecka w dniu orzeczenia, które się uprawomocniło 1 rok i 2 miesiące, stan rozwoju – zgodny z normą dla wieku, stan zdrowia – zadowolający.
4. Ustalenie ojcostwa – nie nastąpiło.
5. Bezpośrednia piecza nad dzieckiem w dniu wpływu wniosku do sądu – zawodowa rodzina zastępcza o charakterze pogotowia rodzinnego.
6. Przedstawiciel ustawy dziecka – w dniu rozpoczęcia postępowania – matka, w dniu orzeczenia przez sąd pierwszej instancji – opiekun.
7. Podmioty uprawnione do wyrażenia zgody na przysposobienie – w dniu rozpoczęcia postępowania – matka, w dniu orzeczenia przez sąd pierwszej instancji – opiekun.
8. Wnioskodawcy reprezentowani przez adwokata.
9. Wynik postępowania w pierwszej instancji: oddalenie powództwa.
10. Kontrola instancyjna wskutek apelacji wnioskodawców: wynik – przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.
11. Orzeczenie, kończące postępowanie w sprawie, które się uprawomocniło: przysposobienie pełne wspólne przez małżonków wnioskodawców.

Stan faktyczny sprawy

Małżonkowie planujący przysposobienie dowiedzieli się od pielęgniarki pracującej na oddziale położniczym, że w dniu 27 sierpnia 2012 r. pacjentka tego oddziału, osiemnastoletnia panna, urodziła córkę. Jest zdecydowana powierzyć dziecko rodzicom adopcyjnym wobec odmowy przez jej rodziców i domniemanego ojca dziecka pomocy w wychowaniu córki i braku jakichkolwiek możliwości zapewnienia sobie i dziecku elementarnych potrzeb życiowych. Następnego dnia po uzyskaniu tej informacji późniejsza wnioskodawczyni odbyła rozmowę z matką dziecka, a ta zgodziła się, aby to właśnie wnioskodawcy przysposobili jej córkę. Dwa dni po porodzie matka podpisała oświadczenie, iż wyraża zgodę na to, aby małżonkowie, którzy nawiązali z nią omówiony kontakt, niezwłocznie przejęli pieczę nad córką oraz ją przysposobili.

W dniu 30 września sąd opiekuńczy został zawiadomiony o pozostawieniu dziecka, o które chodzi, w szpitalu i w tym samym dniu, w trybie art. 569 § 2 k.p.c. umieścić małoletnią w rodzinie zastępczej o charakterze pogotowia opiekuńczego.

Wkrótce późniejsi kandydaci na rodziców adopcyjnych, których matka wstępnie zaakceptowała w tej roli, pragnąc przejąć pieczę nad dzieckiem złożyli wniosek o ustanowienie ich rodzina zastępczą, który został oddalony. W tej sytuacji, działając przez swego pełnomocnika procesowego – adwokata wniesli o przysposobienie małoletniej powołując się w uzasadnieniu wniosku, między innymi na zgodę matki na przysposobienie małoletniej właśnie przez nich.

Wnioskodawcy wyrazili przeświadczenie, że spełniają wszystkie wymagania oczekiwane od przysposabiających. Są dobrze wykształceni, mają ustabilizowaną sytuację rodzinną, mieszkaniową, stałe zatrudnienie. Nie byli karani, mają pełnię praw obywatelskich. Wnioskodawczyni ma doświadczenie pedagogiczne jako wieloletni nauczyciel sprawujący kierowniczą funkcję w placówce oświatowej, w której pracuje. Małżonkowie są powszechnie szanowani, cieszą się uznaniem i dobrą opinią w środowisku lokalnym.

Sąd w dniu 26 października 2012 r. przesłuchał małżonków, pielęgniarkę, która poinformowała ich o dziecku i matkę małoletniej. Wszystkie te osoby zgodnie przedstawiły okoliczności dowiedzenia się o dziecku przez wnioskodawców. Matka wyjaśniła, że nie miała jakiegokolwiek wiedzy o zasadach pośrednictwa adopcyjnego. Nie wiedziała nawet o istnieniu ośrodków adopcyjnych, a mając poczucie odpowiedzialności za dziecko i świadomość braku możliwości wychowania go zrobiła to, co wydawało się jej jedynie możliwe, tzn. powierzyła swe dziecko pierwszej osobie, która zadeklarowała chęć przysposobienia i wzbudziła jej zaufanie. Poinformowała, że ukończyła tylko gimnazjum, nie ma żadnego zawodu, nadal nie ma ani pracy, ani samodzielnego mieszkania. Gdy była w ciąży, pomagał jej dziadek, ale on zmarł. Rodzice zgodzili się przyjąć ją do siebie tylko bez dziecka. Aktualnie zapewniają jej mieszkanie i pożywienie.

Po wszczęciu postępowania o przysposobienie, w dniu 13 listopada 2012 r. matka małoletniej została pozbawiona władzy rodzicielskiej. To postanowienie uprawomocniło się w dniu 5 grudnia 2012 roku. W styczniu 2013 r. ustanowiono dla

dziewczynki opiekuna w osobie rodzica zastępczego sprawującego pieczę nad nią. Opiekun nie wyraził zgody na przysposobienie przez wnioskodawców. Sąd Rejonowy wniosek o przysposobienie oddalił.

Sąd w uzasadnieniu tego wyroku wskazał, iż wnioskodawcy nie posiadają opinii kwalifikacyjnej oraz świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny, o którym mowa w przepisach o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Okoliczność, iż Ośrodek Adopcyjny dokonał wstępnej oceny wnioskodawców przed skierowaniem ich na szkolenie, nie jest wystarczającym wymogiem do orzeczenia przysposobienia małoletniej. Wnioskodawcy wnosili o odroczenie rozprawy do czasu zakończenia szkolenia, sąd jednak wniosek ten oddalił. Oczekiwanie na zakończenie szkolenia i wydanie przez ośrodek pozytywnej opinii kwalifikacyjnej jest bowiem zdarzeniem przyszłym i o trudnym do przewidzenia wyniku. Między małoletnią a wnioskodawcami nie powstała dotychczas jakakolwiek więź emocjonalna. Sąd pierwszej instancji stwierdził *„Oczywiste jest, że dziecko ma prawo do posiadania rodziny, nie może być natomiast mowy o prawie państwa wnioskodawców, osób niespokrewnionych do przysposobienia małoletniej, a co za tym idzie do uwzględnienia wniosku o odroczenie rozprawy do czasu, aż odbędą oni szkolenie i otrzymają pozytywną opinie kwalifikacyjną”*.

Apelację od postanowienia oddalającego wniosek o orzeczenie przysposobienia złożyli wnioskodawcy, zaskarżając je w całości i zarzucili: naruszenie przepisów postępowania mających wpływ na treść orzeczenia, a mianowicie art.586 § 4 k.p.c., art. 156 k.p.c., art. 227 k.p.c. poprzez oddalenie wniosku o zwrócenie się do ośrodka adopcyjnego o opinię kwalifikacyjną, dotyczącą wnioskodawców jako przysposabiających, o jakiej mowa w art.172 pkt. 5 ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy zastępczej, która - według relacji wnioskodawców - została już wydana. Dane, które by wynikały z tej opinii byłyby w myśl art. 227 k.p.c. faktem istotnym dla rozstrzygnięcia sprawy. W apelacji wskazano, że odroczenie rozprawy umożliwiłoby wnioskodawcom ukończenie szkolenia zorganizowanego przez ośrodek adopcyjny, które rozpoczęli z końcem lutego 2013 r. i które trwa 10 tygodni. Wnieśli o zmianę zaskarżonego postanowienia przez uwzględnienie wniosku po uzupełnieniu postępowania przez sąd II instancji poprzez zwrócenie się do Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego o nadesłanie opinii - oceny wnioskodawców oraz o informacje, czy wnioskodawcy odbyli szkolenie kwalifikujące ich jako kandydatów przysposabiających

i czy ewentualnie są w trakcie odbywania szkolenia i kiedy ono się zakończy, względnie o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania, bowiem oddalenie wniosku z przyczyn formalnych doprowadziło do nierozpoznania istoty sprawy o przysposobienie.

Sąd Okręgowy ocenił, że apelacja zasługuje na uwzględnienie. Uznał, że doszło do naruszenia art.156 k.r.o., bowiem opiekun nie uzyskał zezwolenia sądu opiekuńczego do zajęcia stanowiska w sprawie o przysposobienie, co w apelacji nie zostało wprawdzie podniesione, ale miało wpływ na wydane rozstrzygnięcie.

Sąd II instancji ocenił, że wyjaśnienia matki dziecka złożone podczas rozprawy w dniu 26 listopada 2012 r. należy interpretować jako zgodę na przysposobienie przez wnioskodawców. Postanowienie pozbawiające matkę władzy rodzicielskiej uprawomocniło się dopiero dnia 5 grudnia 2012 r., a więc w dacie rozprawy mogła wyrazić zgodę na przysposobienie córki.

Sąd pierwszej instancji nie uwzględnił wniosku o odroczenie rozprawy do czasu zakończenia szkolenia przez ośrodek adopcyjny wnioskodawców, jako kandydatów na rodziców adopcyjnych, mimo że uprzednio zobowiązał ich do złożenia do akt sprawy opinii kwalifikacyjnej ośrodka adopcyjnego i świadectwa ukończenia szkolenia, a oni na rozprawie w dniu 11 lutego 2013 r. poinformowali, że ośrodek sporządził opinię, a szkolenie rozpoczną 27 lutego 2013 r. Według sądu II instancji Sąd Rejonowy oddalił wniosek z przyczyn formalnych uznając, że wnioskodawcy nie spełniają wymogów z art. 114¹ § 1 k.r.o., bo nie mogą przedłożyć wymaganych dokumentów, a ponadto, że ocena o sprzeczności przysposobienia z dobrem dziecka nie została umotywowana.

Sąd apelacyjny podzielił stanowisko skarżących, że sąd pierwszej instancji naruszył przepis art. 586 § 4 k.p.c., bowiem nie wystąpił o przesłanie sporządzonej już przez ośrodek adopcyjny opinii. Tymczasem powinien zapoznać się z nią i podjąć decyzje o ewentualnym odroczeniu rozprawy, jeśli opinia byłaby pozytywna. Skoro Sąd Rejonowy takich działań nie podjął to znaczy, że „wydał przedwcześnie orzeczenie”.

Sąd II instancji dał wyraz przeświadczeniu, iż nieistnienie więzi emocjonalnej małoletniej z wnioskodawcami nie mogło przemawiać za oddaleniem wniosku, dlatego, że nawiązanie tych więzi uniemożliwił sąd, skoro oddalił wniosek

wnioskodawców o ustanowienie ich rodziną preadopcyjną i nie ustalił żadnych kontaktów z dzieckiem.

Na uwagę zasługują też wywody dotyczące zgody matki na przysposobienie przez wnioskodawców. Warto zacytować ich fragment: *„Podkreślić należy, iż adopcja ze wskazaniem jest w Polsce legalną formą adopcji i stanowi przeciwieństwo adopcji „bez wskazania” uregulowanej w art.119¹ § 1 k.r.o. Może ona spełniać pożądaną społeczną funkcję, zwłaszcza, że daje prawo rodzicom do decydowania o przyszłości swojego dziecka. Przesłanką adopcji jest zawsze dobro dziecka. Matka małoletniej, zaraz po jej urodzeniu poinformowała pielęgniarkę i lekarza o zamiarze pozostawienia córki w szpitalu i poszukania rodziny adopcyjnej (..) po rozmowie z [wnioskodawczynią] zdecydowała, że wyraża zgodę na pełne przysposobienie [córki] przez małżonków X [wnioskodawców]”. Konkluzja orzeczenia apelacyjnego była następująca: „W ocenie Sądu Okręgowego Sąd I instancji nie rozpoznał istoty sprawy i nie przeprowadził postępowania dowodowego w całości. Na rozprawie apelacyjnej wnioskodawcy oświadczyli, że mają już ukończone szkolenie, ale świadectwo otrzymają dopiero 26 czerwca 2013 r. Rozpoznając sprawę ponownie Sąd Rejonowy powinien zwrócić się do Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego w X. o nadesłanie sporządzonej już opinii kwalifikacyjnej o wnioskodawcach oraz świadectwa ukończenia przez nich szkolenia. Ponadto Sąd musi dokonać oceny stanowiska opiekuna prawnego małoletniej, dlaczego nie wyraża zgody na jej przysposobienia przez wnioskodawców jako osób wskazanych przez matkę dziecka z podaniem szczegółowych argumentów mających znaczenie dla jej dobra. Uzyskanie zezwolenia sądu opiekuńczego przez opiekuna na przysposobienie małoletniej jest konieczne przed wydaniem orzeczenia w tej sprawie. Jeśli opiekun nie wyraża zgody oceny jego postawy w odniesieniu do dobra dziecka dokonuje sąd przy zastosowaniu art.120 k.r.o.”*

Rozpoznając ponownie sprawę Sąd Rejonowy wykonał powyższe zalecenia, a opiekun małoletniej tym razem wyraził zgodę na przysposobienie i zostało ono orzeczone.

Komentarz

Zarówno przedstawiony stan faktyczny, jak orzeczenia sądów i ich uzasadnienia budzą szereg refleksji i nasuwają uwagi krytyczne.

Zgodnie z art. 154 ust. 1 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej „*prowadzenie procedur przysposobienia*” stanowi wyłączną kompetencję ośrodka adopcyjnego. Art. 164 ust. 1 tejże ustawy nakłada na osoby i instytucje, które powzięły „*informację o dziecku uzasadniającą zakwalifikowanie go do przysposobienia*” obowiązek zgłoszenia tej informacji do ośrodka adopcyjnego. W opisanym stanie faktycznym nie można przyjąć, że obowiązek taki spoczywał na matce, mimo iż uznała, że nie dysponuje żadnymi możliwościami zaspokojenia potrzeb dziecka. Jej twierdzenie, że nie wiedziała o działalności ośrodków adopcyjnych wydaje się prawdopodobne, gdy zważy się na młody wiek, poziom wykształcenia, niewielkie zapewne doświadczenie społeczne. Należy także uwzględnić stan matki związany z położeniem i przeżywanymi problemami emocjonalnymi, który może usprawiedliwić jej brak aktywności. W tej sytuacji należy uznać, że aktywności należało oczekiwać od placówki służby zdrowia, w której odbył się poród. Pielęgniarka, która podjęła się pośrednictwa adopcyjnego, zapewne naruszyła także swoje obowiązki służbowe. W stanie faktycznym sprawy pielęgniarka miała obowiązek poinformowania o zamiarze matki – drogą służbową – odpowiedniego pracownika szpitala w celu zawiadomienia ośrodka adopcyjnego. Nie była nowicjuską na oddziale położniczym i zapewne miała wiedzę o właściwym sposobie postępowania, co pośrednio wynikało z jej zeznań. (Rzekomo poleciła przekazanie stosownej informacji komuś z personelu i zasłaniała się brakiem pamięci, komu). Zaniechała też udzielenia informacji matce dziecka - bardzo młodej, niedoświadczonej i znajdującej się w bardzo trudnym położeniu, będącej w stanie połogu, że przysposobieniem zajmują się ośrodki adopcyjne (o czym na pewno wiedziała).

Gdy dziecko liczyło zaledwie 3 dni sąd opiekuńczy został zawiadomiony o jego pozostawieniu w szpitalu (co było działaniem prawidłowym) i w tym samym dniu, w trybie art. 569 § 2 k.p.c. sąd umieścił małoletnią w rodzinie zastępczej

w charakterze pogotowia opiekuńczego, co także zasługuje na aprobatę. Z akt nie wynika, dlaczego wówczas nadal nikt nie powiadomił ośrodka adopcyjnego o tym dziecku. Być może wszyscy, którzy znali stan faktyczny, uważali takie działanie za przedwczesne licząc, że matka i jej rodzice podejmą jednak decyzję o osobistym wykonywaniu obowiązków wobec dziecka. Ani w kodeksie postępowania cywilnego, ani w regulaminie urzędowania sądów powszechnych, zawartym w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 23 lutego 2007 r.⁴⁹, nie ma zapisu nakazującego sądowi zawiadomienie w takiej sytuacji ośrodka adopcyjnego. Wydaje się jednak, że stosowny obowiązek wynika z art. 164 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, który, choć nie wymienia wprost sądów, to nakłada na osoby i instytucje, które powzięły „*informację o dziecku uzasadniającą zakwalifikowanie go do przysposobienia*” obowiązek zgłoszenia tej informacji do ośrodka adopcyjnego. Pojęcie „instytucje” jest na tyle szerokie, że można zakwalifikować do niego także sądy.

Zarówno przebieg pierwszego postępowania przed sądem, jak i uzasadnienie orzeczenia trudno ocenić jako zadowalające, choć w mojej ocenie wnioski należało oddalić i z tego punktu widzenia orzeczenie sądu pierwszej instancji było trafne.

Podstawową kwestią, której nie rozważano, była nieodpowiednia różnica wieku pomiędzy dzieckiem (noworodkiem) a wnioskodawcami. Wnioskodawczyni była starsza od dziecka o 48 lat, wnioskodawca o ponad 44 lata. Brak było dodatkowych okoliczności sprawiających, że mimo tak znacznej różnicy wieku przysposobienie należało orzec z uwagi na więzi rodzinne lub emocjonalne. Więzi takich nie było. Wnioskodawcy nie byli także dla matki dziecka osobami bliskimi, a pozytywną opinię o nich matka dziecka powzięła na podstawie jednej rozmowy z wnioskodawczynią odbytej w szczególnie trudnej emocjonalnie sytuacji, w szpitalu, będąc w okresie połogu. Wnioskodawcy nie kontaktowali się z dzieckiem i nie nawiązali z nim więzi uczuciowej.

Sąd nie ustalił, czy ośrodek adopcyjny mógłby wskazać młodszych kandydatów do przysposobienia o porównywalnym z wnioskodawcami statusie społecznym, którzy

⁴⁹ Tekst jednolity – Dz. U. z 2014 r., poz. 259.

byli już przygotowani do przysposobienia (ukończyli szkolenie, dysponowali wstępną pozytywną opinią kwalifikacyjną). Można jednak przypuszczać, że istnienie takich kandydatów potraktował jako oczywiste, bowiem podzielił opinię opiekuna dziecka (kobiety sprawującej jednocześnie funkcję rodziny zastępczej dla małoletniej), iż oczekiwanie na uzyskanie przez wnioskodawców niezbędnych kwalifikacji i świadectwa ukończenia szkolenia będzie sprzeczne z dobrem dziecka, które powinno jak najszybciej znaleźć się w rodzinie adopcyjnej.

Wątpliwości budzi także, czy istotnie wypowiedzi matki podczas rozprawy pozwalały na potraktowanie ich jako zgody na przysposobienie. Matka małoletniej nie wyraziła zgody w sposób jednoznaczny i stanowczy. Podczas rozprawy tłumaczyła jedynie zaistniałą sytuację, która spowodowała, iż postanowiła przekazać córkę pod pieczę wnioskodawców. Jej wypowiedź nie była stanowcza, nie oświadczyła „wyrażam zgodę na przysposobienie przez wnioskodawców”, ani nie podkreślała w swej wypowiedzi, że wnioskodawców darzy szczególnym zaufaniem i pragnie, żeby to oni przysposobili córkę, a nie jakakolwiek inna osoba. Co więcej, ze stwierdzenia, że nie wiedziała o istnieniu i funkcjach ośrodków adopcyjnych można było wysnuć logiczny wniosek, że gdyby taką wiedzę miała, to zapewne ośrodkowi adopcyjnemu powierzyłaby wyszukanie dla dziecka odpowiednich rodziców adopcyjnych. Prawdopodobnie sąd I instancji nie traktował wypowiedzi matki, poprzedzającej w czasie chwili wyrokowania, jako oświadczenia o zgodzie na przysposobienie, skoro o zajęcie stanowiska w przedmiocie zgody na adopcję zwrócił się do opiekuna dziecka i jego odmowę prawdopodobnie uznał za wiążącą. Nie mniej ocena tej kwestii nie była przedmiotem rozważań w uzasadnieniu postanowienia oddalającego wniosek.

To dopiero sąd II instancji w sposób jednoznaczny ocenił, że wyjaśnienia matki dziecka złożone podczas rozprawy w dniu 26 listopada 2012 r. należy interpretować jako zgodę na przysposobienie córki przez wnioskodawców. Sąd autonomicznie ocenia materiał dowodowy. Z przedstawionych wyżej uwag wynika jednak, że ta ocena może nasuwać wątpliwości.

Wskutek kontroli instancyjnej dziecko, które miało szansę na bardzo szybkie umieszczenie w rodzinie adopcyjnej, oczekiwało na to przez ponad rok,

a za oddaleniem wniosku przy pierwszym rozpoznaniu sprawy przemawiało niewypełnienie istotnych przesłanek orzeczenia przysposobienia.

3.5. Inny sposób powzięcia przez wnioskodawców wiadomości o dziecku, które mogłoby zostać przysposobione

Siedem zbadanych spraw nie należy do żadnej z przedstawionych wyżej grup stanów faktycznych wyłonionych ze względu na specyfikę doboru stron wnioskowanego przysposobienia.

W żadnej z nich o przysposobieniu nie współdecydowali rodzice dzieci, ponieważ byli pozbawieni władzy rodzicielskiej.

W czterech sprawach, wskutek pewnego zbiegu okoliczności bądź świadomie podjętych działań na rzecz dzieci, które nie są wychowywane we własnych rodzinach, późniejsi wnioskodawcy poznali dzieci. W jednym przypadku przysposobienie miało elementy wewnątrzrodzinne, ale sytuacja faktyczna była nietypowa. W pozostałych dwóch sprawach okoliczności poprzedzające poznanie dzieci przez wnioskodawców nie są w pełni oczywiste w świetle materiału dowodowego zawartego w aktach spraw.

Przypadek pierwszy

Wnioskodawcy odbywali „praktyki” w Rodzinnym Domu Dziecka⁵⁰. Z akt nie wynika, jaki miały one charakter. Poznali przebywającą tam dziewczynkę, którą później przysposobili. Dziecko w dniu orzekania adopcji liczyło 4 lata i 6 miesięcy, było zdrowe i rozwinięte zgodnie z normą właściwą dla wieku. Pochodzenie dziewczynki od ojca nie było ustalone, a matka była pozbawiona władzy rodzicielskiej. Wiadomo, że po urodzeniu córki usiłowała ją zabić. Później bezskutecznie ubiegała się o kontakty z dzieckiem, zaś jej matka (babcia dziewczynki), również bezskutecznie, zabiegała o status rodziny zastępczej.

⁵⁰ Wiadomo, że RDD, o który chodzi, jest placówką niepubliczną, związaną ze stowarzyszeniem, deklarującym, że udziela pomocy rodzinom i dzieciom, w szczególności kandydatom na rodziny zastępcze, i adopcyjne, a także prowadzi ośrodek adopcyjno-opiekuńczy, rodzinny dom dziecka i organizuje wolontariat.

Przysposabiający, jako załącznik do wniosku o adopcję, przedstawili opinię kwalifikacyjną ośrodka adopcyjnego oraz zaświadczenie o ukończeniu szkolenia zorganizowanego przez ośrodek dla kandydatów na rodziców adopcyjnych.

Z całą pewnością wnioskodawcy nie byli typowymi kandydatami na rodziców adopcyjnych. Są bowiem rodzicami dwojga zdrowych i dobrze rozwiniętych dzieci, a z uwagi na dosyć jeszcze młody wiek i brak przeciwwskazań medycznych do posiadania potomstwa biologicznego, mogą mieć kolejne rodzone dzieci. Poinformowali, iż jeszcze w okresie narzeczeńskim ustalili, że pragną mieć dwoje własnych dzieci i przynajmniej jedno dziecko przysposobić. Ta decyzja była związana z założonym modelem życia, w którym szczególną rolę odgrywała religia. Wnioskodawcy są praktykującymi katolikami.

Kandydaci na rodziców adopcyjnych mieli czynną zdolność do przysposobienia. Wnioskodawczyni liczyła 36 lat i 6 miesięcy, wnioskodawca 37 lat i 3 miesiące. Różnica wieku pomiędzy każdym z wnioskodawców a przysposabianą dziewczynką spełnia wymaganie odpowiedniości (wynosi odpowiednio 32 lata z matką adopcyjną oraz 32 lata i 9 miesięcy z ojcem adopcyjnym).

Małżeństwo przysposabiających do dnia wpływu do sądu wniosku o przysposobienie trwało 15 lat. Oboje małżonkowie mieli wyższe wykształcenie magisterskie. Ich miesięczne wspólne dochody wynosiły 7.562 zł. Po przysposobieniu dziewczynki, którą poznali w RDD, średnio na osobę w ich gospodarstwie domowym przypadały środki finansowe w kwocie 1 512 zł.

Przypadek drugi

Ciotka wnioskodawczyni prowadzi zawodową rodzinę zastępczą. Wnioskodawczyni zajmuje jeden z pokoi w mieszkaniu ciotki. Wnioskodawczyni nie pozostaje w związku małżeńskim. Liczy 33 lata. Uzyskała wyższe wykształcenie magisterskie z zakresu pedagogiki i ukończyła dodatkowo specjalistyczne studia podyplomowe na tym kierunku. Pracuje jako wychowawczyni w przedszkolu. Z racji swego wykształcenia i pozostawania we wspólnym gospodarstwie domowym z ciotką i dziećmi, dla których ciotka stworzyła rodzinę zastępczą, wnioskodawczyni uczestniczy w wychowywaniu dzieci. Szczególnie silna wzajemna więź emocjonalna powstała między nią a dziewczynką, którą finalnie przysposobiła, gdy dziecko liczyło 3 lata i 10 miesięcy.

Małoletnia jest dobrze rozwinięta, jedynym jej problemem zdrowotnym jest próchnica zębów. Dziewczynka jest dzieckiem pozamałżeńskim uznanym przez ojca. Oboje rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej w okresie przebywania małoletniej w rodzinie zastępczej.

Przysposabiająca przedstawiła pozytywną opinię ośrodka adopcyjnego o kwalifikacjach osobistych do przysposobienia oraz zaświadczenie o ukończeniu szkolenia zorganizowanego przez ośrodek dla kandydatów na rodziców adopcyjnych.

Wnioskodawczyni zarabia 2.800 zł miesięcznie. Nie ma własnego prawa do mieszkania. Po przysposobieniu zapewne, przynajmniej przez pewien czas ta sytuacja nie ulegnie zmianie, co może być ocenione jako jedyna niezadowalająca okoliczność stanu faktycznego.

Należyte wypełnienie przesłanek przysposobienia nie budzi wątpliwości.

Przypadek trzeci

Wnioskodawcy pracowali jako wolontariusze w domu dziecka (przedstawili umowę wolontariatu). Tam poznali przysposobionego później chłopca liczącego 5 lat i 11 miesięcy z płodowym zespołem alkoholowym (FAS) i niewielkim opóźnieniem rozwojowym, ale ze wskazaniem do nauczania specjalnego.

Wnioskodawcy są bezdzietnym małżeństwem. Ich związek trwał do dnia złożenia w sądzie wniosku o przysposobienie 6 lat. Wnioskodawczyni ma 46 lat, wnioskodawca 47 lat i 5 miesięcy. Wnioskodawca jest obywatelem włoskim stale zamieszkałym w Polsce. Prowadzi samodzielnie własną działalność gospodarczą, oraz dodatkowo, wspólnie z żoną, włoską restaurację. Ich wspólne miesięczne dochody wynoszą 14 000 zł (po przysposobieniu na osobę w tej rodzinie przypada średni dochód w kwocie 4 666 zł).

Pomiędzy wnioskodawcami zachodzi znaczna dysproporcja w poziomie wykształcenia. Żona posiada wyższe wykształcenie magisterskie, mąż jedynie podstawowe. Zapewne ma jednak wiele umiejętności nabytych przez samokształcenie i praktykę, o czym świadczy powodzenie w działalności gospodarczej. Z akt nie wynikało, aby wspomniana okoliczność wpływała negatywnie na związek.

Przysposabiający, jako załącznik do wniosku o adopcję przedstawili opinię kwalifikacyjną ośrodka adopcyjnego oraz zaświadczenie o ukończeniu szkolenia zorganizowanego przez ośrodek dla kandydatów na rodziców adopcyjnych. Z akt sprawy nie wynika, czy wnioskodawcy podjęli wolontariat w celu „wyszukania” w domu dziecka odpowiedniego kandydata do przysposobienia, czy też kierowali się w swych działaniach motywami czysto altruistycznymi, a sam los sprawił, że spotkali dziecko, któremu zapragnęli stworzyć rodzinę. Należy jednak podkreślić, że dziecko, które przysposobili, najprawdopodobniej nie było atrakcyjnym kandydatem do adopcji. Mimo, że jeszcze w wieku przedszkolnym, co z punktu widzenia szans na przysposobienie było jego atutem, jest bowiem obciążone licznymi negatywnymi następstwami płodowego zespołu alkoholowego, a poważny stopień tego obciążenia potwierdza wskazanie do nauczania specjalnego.

Przypadek czwarty

Przedstawiany stan faktyczny nieco przypomina poprzednią sprawę. Wnioskodawcy mieszkający w miejscowości, w której działa dom dziecka, podejmowali różne działania na rzecz jego wychowanków i uzyskali status „rodziny zaprzyjaźnionej” wobec 2 chłopców, braci, przebywających w domu dziecka. W takim charakterze spotykali się z dziećmi przez rok przed podjęciem decyzji o przysposobieniu chłopców.

Dzieci bardzo dobrze znały swój status, pamiętały rodziców pozbawionych władzy rodzicielskiej. W dniu orzeczenia przysposobienia starszy chłopiec liczył 8 lat i 7 miesięcy, a młodszy 7 lat. Dzieci pragnęły pozostać „na zawsze” z wnioskodawcami, ale przeżywały też bardzo poważnie konflikt lojalności wobec ojca i babci.

Obaj chłopcy cierpieli na różne, ale „konwencjonalne”, schorzenia. Starszy było nieco opóźniony w rozwoju intelektualnym. Powtarzał klasę „0”. Cechowała go jednak pracowitość, dbałość o porządek, włączanie się do pomocy w sprawach domowych i poczucie odpowiedzialności za młodszego brata.

Wnioskodawcy byli od 8 lat i 2 miesięcy małżeństwem. Oboje liczyli po 31 lat. Nie posiadali wspólnych dzieci. Oboje mieli wyższe wykształcenie magisterskie, pracowali

osiągając wspólnie 6.300 zł miesięcznie. Po przysposobieniu chłopców średni dochód na osobę w ich wspólnym gospodarstwie domowym wynosił 1 575 zł.

Przysposabiający, jako załącznik do wniosku o adopcję przedstawili opinię dyrektora domu dziecka o sprawowaniu funkcji rodziny zaprzyjaźnionej.

W chwili orzekania sąd dysponował, między innymi, opinią kwalifikacyjną ośrodka adopcyjnego, opinią psychologiczną o wnioskodawcach oraz zaświadczeniem o ukończeniu szkolenia zorganizowanego przez ośrodek dla kandydatów na rodziców adopcyjnych.

Spełnienie przesłanek niezbędnych do orzeczenia przysposobienia w tej sprawie nie nasuwało wątpliwości.

Przypadek piąty

Sytuacja osobista i rodzinna późniejszego wnioskodawcy była nieco skomplikowana. Będąc kawalerem związał się z kobietą, która była już matką pozamałżeńskiego dziecka. Razem wychowywali dziecko partnerki, a wkrótce również własne wspólne dziecko. W konsekwencji trudności finansowych wnioskodawca wyjechał w celach zarobkowych do Holandii. Jego partnerka porzuciła w tym czasie wymienione 2 dzieci, pozostawiając je rodzicom mężczyzny. Oni zaś podjęli pieczę zarówno nad wnukiem, jak i nad obcym dla nich formalno-prawnie dzieckiem byłej partnerki syna. Było to wyrazem godnej szacunku, odpowiedzialnej postawy i empatii wobec dziecka kobiety, która wszak porzuciła nie tylko ich syna, ale i wnuka. Dla tego obcego dziecka stanowili rodzinę zastępczą.

Po pewnym czasie od przedstawionych zdarzeń, późniejszy wnioskodawca zawarł związek małżeński z nową partnerką. Mają dwoje wspólnych dzieci, ale podjęli się wychowywania całej czwórki, tzn. 2 wspólnych dzieci, dziecka mężczyzny z wcześniejszego niesformalizowanego związku, oraz dziecka byłej konkubiny wnioskodawcy, które dotychczas przebywało u rodziców wnioskodawcy, jako obcej rodziny zastępczej.

W omawianej sprawie oboje małżonkowie wystąpili o wspólne przysposobienie dziecka byłej konkubiny męża – dla obojga dziecka obcego. To dziecko, chłopiec, w chwili orzekania przysposobienia liczyło 7 lat i 5 miesięcy. Było zdrowe

i rozwinięte zgodnie z normą przewidzianą dla wieku. Oboje rodzice dziecka (w tym ojciec ustalony na mocy wyroku sądu) byli pozbawieni władzy rodzicielskiej.

Wnioskodawczyni przysposobiła także, za zgodą swego małżonka, pasierba, chłopca liczącego w dniu przysposobienia 6 lat i 3 miesiące, zdrowego, rozwiniętego należycie.

W dniu orzekania przez sąd żona miała 22 lata i 7 miesięcy. Różnica wieku pomiędzy nią, a przysposobionymi dziećmi była nieco niższa niż zwykle występuje pomiędzy matką i dzieckiem (była starsza od starszego chłopca o 15 lat i 2 miesiące, a od młodszego o 16 lat i 4 miesiące). Wnioskodawca miał lat 30 i wymaganie odpowiedniej różnicy wieku pomiędzy nim, a przysposobianym dzieckiem było spełnione.

Wnioskodawczyni ukończyła jedynie szkołę podstawową. Nie pracowała zarobkowo, bowiem zajmowała się prowadzeniem domu i wychowywaniem czworga małych dzieci. Wnioskodawca miał wykształcenie zawodowe na poziomie zasadniczym. Zarabiał 3 500 zł miesięcznie. Było to jedyne źródło utrzymania sześciuosobowej rodziny (na osobę przypadało średnio 583 zł miesięcznie).

Przysposabiający przedstawili opinię ośrodka adopcyjnego o kwalifikacjach osobistych. Nie ukończyli jednak szkolenia dla rodziców adopcyjnych, do czego byli zobowiązani, bowiem wspólnie przysposobiane dziecko nie było ich krewnym, ani powinowatym, a pieczę zastępczą nad tym dzieckiem sprawowali rodzice wnioskodawcy, a nie on z małżonką.

Mimo tego nie wydaje się, aby to uchybienie w jakiś poważniejszy sposób negatywnie rzutowało na ochronę dobra dziecka. Wręcz nasuwa się spostrzeżenie o wysokim poczuciu odpowiedzialności wnioskodawcy i jego rodziców za dziecko przyjęte niegdyś do rodziny na zasadzie domownika, oraz o godnej pochwały solidarności małżeńskiej, jaką zaprezentowała jego żona. Jeżeli natomiast, zgodnie z literalną wykładnią art. 114¹ § 1 k.r.o., posiadanie świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny, byłoby traktowane jako konieczna przesłanka orzeczenia przysposobienia, bądź element zdolności czynnej do adopcji, to orzeczenie sądu musiałyby być uznane za wadliwe.

Przypadek szósty

Z akt sprawy było wiadomo, że wnioskodawcy zostali zakwalifikowani na rodziców adopcyjnych i odbyli szkolenie przygotowujące do tej roli, zorganizowane przez ośrodek adopcyjny. Motywem ubiegania się o przysposobienie była bezpłodność, która, mimo leczenia (udokumentowanego stosownym zaświadczeniem lekarskim), trwała. Kandydaci na rodziców byli małżeństwem od 9 lat i 4 miesięcy. Wnioskodawczyni miała 36 lat i 8 miesięcy, wnioskodawca 35 lat i 3 miesiące. Oboje mieli wyższe wykształcenie magisterskie i uzyskiwali bardzo wysokie wynagrodzenia. Wnioskodawczyni zarabiała 14 420 zł netto miesięcznie, wnioskodawca około 25 250 zł miesięcznie (wnioskodawca pracował w USA, a pobierane tam jego miesięczne wynagrodzenie wynosiło 8 750 USD).

Z akt wiadomo, że wnioskodawcy poznali dziewczynkę (zdrową, dobrze rozwiniętą, liczącą w dniu orzeczenia przysposobienia 5 lat i 11 miesięcy) w rodzinie zastępczej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego. Wiadomo również, że spotkania z dzieckiem nie zaaranżował ośrodek adopcyjny, z którym małżonkowie wcześniej współpracowali.

Wniosek o przysposobienie złożyli do sądu osobiście. Dołączyli do niego opinię kwalifikacyjną i świadectwo ukończenia szkolenia. Sąd nie zwrócił się o kolejną opinię do placówki specjalistycznej, o jakiej mowa w art. 586 § 4 k.p.c.

Przypadek siódmy

Wnioskodawcy byli małżeństwem od 9 lat. Żona miała 36 lat i 6 miesięcy, mąż 34 lata i 5 miesięcy. Oboje mieli wyższe wykształcenie magisterskie, pracowali uzyskując łączny dochód miesięczny w kwocie 18 200 zł. Wychowują trzyletnią przysposobioną córkę. Wnosili o przysposobienie rodzeństwa (obcego dla ich adoptowanej córki): dziewczynki w wieku 2 lat i 7 miesięcy i 10-miesięcznego chłopca. Dzieci były rozwinięte zgodnie z normą, zdrowe. Młodsze jedynie miało alergię. Dzieci pochodziły z niesformalizowanego związku rodziców, były uznane przez ojca. Oboje rodzice byli pozbawieni władzy rodzicielskiej. Dzieci przebywały w rodzinie zastępczej. Wnioskodawcy twierdzili, że otrzymali informację o dzieciach z PCPR, ale nie była ona weryfikowana w postępowaniu dowodowym.

Do wniosku o przysposobienie wnioskodawcy dołączyli kopię kwalifikacji na rodziców adopcyjnych, jaką uzyskali w 2010 r. ubiegając się o przysposobienie pierwszego dziecka. Ani w dniu wpływu wniosku do sądu, ani w dniu orzekania w sprawie w aktach nie było zaświadczenia o ukończeniu szkolenia dla kandydatów na rodziców adopcyjnych.

V. Sądowe postępowanie o przysposobienie

1. Wniosek o przysposobienie i dołączone załączniki

Sposób przygotowania wniosku o przysposobienie i sposób jego wniesienia do sądu był w zbadanych sprawach zróżnicowany.

Najczęściej, bo aż w 174 sprawach (51 %) do sądu zostało przesłane, bądź złożone w Biurze Podawczym, pismo ośrodka adopcyjnego prezentujące sprawę i strony zamierzonego przysposobienia, a jednym z załączników do tego pisma był wniosek o przysposobienie sporządzony według wzoru stosowanego w danym ośrodku adopcyjnym, z uzasadnieniem zapewniającym o uczuciu wobec dziecka i także powielającym argumenty z domniemanego wzoru. Taki wniosek był podpisany przez wnioskodawców.

W 154 sprawach (45,2 %) wnioskodawcy sami złożyli własnoręcznie podpisany wniosek, który zawierał żądanie przysposobienia.

W 3 sprawach (0,9 %) trudno było jednoznacznie ustalić, o który z wymienionych wariantów chodzi, bo w aktach znajdował się zarówno wniosek jak i pismo ośrodka adopcyjnego, ale wniosek nie był złożony jako załącznik do pisma ośrodka.

Dziesięciokrotnie (2,9 %) wnioski sporządzili profesjonalni pełnomocnicy wnioskodawców (adwokaci lub radcowie prawni).

Jest pożądanym, aby do pisma procesowego inicjującego postępowanie (wniosku o przysposobienie) zostały dołączone dokumenty pozwalające na uprawdopodobnienie, iż wniosek jest zasadny. O ile jest to w danym stanie faktycznym uzasadnione, powinny także być już na tym etapie zgłoszone wnioski dowodowe, aby było możliwe przeprowadzenie dowodów przed lub na pierwszym merytorycznym posiedzeniu sądu w formie rozprawy.

Wydaje się, iż do wniosku powinny być dołączone (co najmniej) dokumenty potwierdzające stan cywilny stron zamierzonego przysposobienia (zupełny odpis aktu urodzenia dziecka, odpis aktu małżeństwa wnioskodawców, o ile

o przysposobienie ubiegają się małżonkowie wspólnie, a gdy wniosek złożyła osoba samotna - odpis zupełny jej aktu urodzenia, ewentualnie odpis aktu małżeństwa, z którego wynika jego ustanie lub inny akt stanu cywilnego potwierdzający stan wolny wnioskodawcy. W konsekwencji można było oczekiwać, że wymienione dokumenty zostaną dołączone do wszystkich wniosków, ale tak się nie stało. Zupełny odpis aktu urodzenia dziecka był dołączony do 201 wniosków (58,9 %), a skrócony do 12 (3,5 %). Tak, więc w sumie w 62,4 % spraw został potwierdzony stan cywilny dziecka.

Wnioskodawcami w 327 sprawach byli małżonkowie. Należało oczekiwać, że wszyscy dołączą do wniosku odpis aktu małżeństwa, ale uczynili to w 281 przypadkach, a więc w 85,9 % spraw, w których powinno to nastąpić.

Zważywszy na aktualne (od dnia 1 stycznia 2012 r.) brzmienie art. 114¹ § 1 k.r.o. większość wnioskodawców powinna dołączyć opinię kwalifikacyjną ośrodka adopcyjnego oraz świadcstwo ukończenia szkolenia przeprowadzonego przez taki ośrodek.

Stosowne dokumenty były dołączone do wniosków z następującą częstotliwością: zaświadczenie o ukończenia szkolenia w 195 przypadkach, opinia o kwalifikacjach wnioskodawców w 172, a kwalifikacja wnioskodawców przez ośrodek adopcyjny w 213. Jak wskazano przy omawianiu czynności ośrodków adopcyjnych, dokumenty dotyczące kwalifikacji kandydatów na rodziców adopcyjnych miały bardzo zróżnicowaną treść.

Poza wymienionymi, najczęściej dołączano zaświadczenia o stanie zdrowia wnioskodawców (284 – 83,3 %), niekaralności (266 – 78 %), dochodach wnioskodawcy – mężczyzny (242 – 71 %) i wnioskodawczyni (240 – 70,4 %).

W 15 przypadkach wnioskowi nie towarzyszyły jakiegokolwiek dokumenty, zaś wnioski „zagraniczne” miały (poza drobnymi uchybieniami) kompletną dokumentację.

Częstotliwość przedstawiania razem z wnioskiem innych dokumentów przedstawiam w tabeli.

Tabela: Załączniki do wniosków

L.p.	Załączniki do wniosku	W ilu sprawach dołączone	Procent spraw, w których był ten załącznik
1.	zupełny odpis aktu urodzenia dziecka	201	58,9
2.	skrócony odpis aktu urodzenia dziecka	12	3,5
3.	odpis aktu małżeństwa wnioskodawców	281	82,4
4.	wywiad adopcyjny	165	48,4
5.	opinia o kwalifikacjach osobistych wnioskodawców	172	50,4
6.	kwalifikacja wnioskodawców przez ośrodek adopcyjny	213	62,5
7.	zaświadczenie o ukończeniu szkolenia	195	57,2
8.	opinia psychologiczna o wnioskodawcach	174	51
9.	zapytanie o karalność wnioskodawców	266	78
10.	zaświadczenia o stanie zdrowia wnioskodawców	284	83,3
11.	zaświadczenia o dochodach wnioskodawczyni	240	70,4
12.	zaświadczenia o dochodach wnioskodawcy	242	71
13.	opinia o wnioskodawczyni od pracodawcy	100	29,3
14.	opinia o wnioskodawcy od pracodawcy	80	23,5
15.	dokumentacja wymagana przy adopcji zagranicznej	44	12,9
16.	karta dziecka	46	13,5
17.	badanie psychologiczne dziecka	20	5,9
18.	opis stanu zdrowia dziecka	12	3,5
19.	opinia o dziecku	9	2,6
20.	inne	178	52,2
21.	nie dotyczy – nie ma załączników	15	4,4

Źródło: opracowanie własne

2. Rozprawa i postępowanie dowodowe

2.1. Osoby wezwane na rozprawę

Przeprowadzenie rozprawy w sprawie o przysposobienie jest obligatoryjne (art. 586 § 1 k.p.c.). Co do zasady wzywa się na nią – poza wnioskodawcami – tylko osoby, których zgoda jest do przysposobienia potrzebna (art. 586 § 2 k.p.c.). Unormowanie takie ma na celu ochronę tajemnicy przysposobienia w stosunku do osób trzecich. Wyłączeni z udziału w postępowaniu o przysposobienie są rodzice dziecka, którzy wyrazili blankietową zgodę na przysposobienie, co wprost zapisano a art. 586 § 3 k.p.c., więc nie są wzywani na rozprawę i nie mogą brać udziału w postępowaniu. Dobór próby badawczej wykluczał takie sprawy.

Przyjmuje się jednak, że z art. 586 § 2 k.p.c. nie wynika zakaz wezwania do udziału w sprawie osób, które są zainteresowane wynikiem postępowania, w tym także krewnych dziecka. Dał wyraz takiemu stanowisku Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 18 sierpnia 1999 r.⁵¹ stwierdzając, że uczestnikiem postępowania w sprawie o przysposobienie może być ojciec osoby mającej być przysposobioną, który został pozbawiony władzy rodzicielskiej, bowiem nadal korzysta ze stanu cywilnego, wynikającego z pochodzenia dziecka od niego. Z orzeczenia tego nie można jednak wywodzić wniosku, wspartego autorytetem Sądu Najwyższego, o zasadności wzywania na rozprawę o przysposobienie rodziców dziecka, którzy nie są uprawnieni do wyrażania zgody na adopcję.

W zbadanych postępowaniach nie było takiej praktyki, jednakże odnotowano pewne reminiscencje stanowiska Sądu Najwyższego.

Tylko w jednej zbadanej sprawie na rozprawę zostali wezwani rodzice dziecka pozbawieni władzy rodzicielskiej, a do wezwania dołączono kserokopię wniosku o przysposobienie. Na posiedzeniu sądu stawił się tylko ojciec i wyraził zgodę na przysposobienie. Matka dziecka nie stawiła się, bowiem miejsce jej pobytu było nieznane. Sąd zarządził czynności mające na celu ustalenie miejsca pobytu matki, mimo że jest pozbawiona władzy rodzicielskiej. Podczas trwania postępowania zmienił się skład sądu orzekającego w sprawie, a nowy skład zaniechał poszukiwania matki i do końca postępowania rodzice nie byli zawiadamiani o posiedzeniach sądu. Powyższe wskazuje raczej na indywidualny pogląd określonego sędziego (którego inny sędzia z tegoż sądu nie podzielał) niż na utrwaloną praktykę sądu.

W tej sprawie wniosek o przysposobienie dotyczył rodzeństwa wychowywanego od 6 lat przez wnioskodawców, jako rodzinę zastępczą. W aktach nie było informacji o motywach decyzji sądu w przedmiocie powiadomienia o sprawie rodziców pozbawionych władzy rodzicielskiej i wezwania ich na posiedzenie sądu. Można się jedynie domyślać, że było to związane ze stanem faktycznym – długotrwałym statusem wnioskodawców jako rodziny zastępczej. W takiej sytuacji nie było zapewne zagrożenia dla tajemnicy przysposobienia, bo rodzice dzieci powinni znać

⁵¹ I CKN 541/99, OSNC 2000, nr 5, poz. 85. Teza orzeczenia była uzasadniona w okolicznościach sprawy, która dotyczyła przysposobienia pasierba przez ojczyrna.

(i prawdopodobnie znali) rodzinę zastępczą. Pewnym zaskoczeniem jest jednak odebranie zgody na przysposobienie od ojca, który wskutek pozbawienia go władzy rodzicielskiej uprawnienia do wyrażenia zgody nie miał. Niewątpliwa była jednak jego aprobata dla przysposobienia i wnioskodawców. Wymaganie odnośnie do wyrażenia zgody przez opiekuna dzieci zostało spełnione.

W jednej ze spraw wnioskodawcy przyznali, że skorzystali z wyboru sądu na podstawie art. 582 § 2 k.p.c., bowiem pracownicy ośrodka adopcyjnego poinformowali ich, że sąd właściwy dla miejsca zamieszkania dziecka, zwykle prowadzi postępowanie z udziałem rodziców pozbawionych władzy rodzicielskiej, a rozprawy bez obecności rodziców mają miejsce tylko, gdy wyrazili oni blankietową zgodę na przysposobienie⁵².

W 256 sprawach (75,1 %) na rozprawę wezwano wyłącznie wnioskodawców i osoby, których zgoda na przysposobienie była potrzebna i które powinny ją wyrazić podczas posiedzenia sądu. W pozostałych sprawach wzywane były jeszcze inne podmioty.

W 52 (15,2 %) przypadkach o terminie rozprawy został powiadomiony prokurator, w 35 (10,3 %) ośrodek adopcyjny lub przedstawiciel zagranicznej organizacji adopcyjnej współpracującej przy przygotowaniu przysposobienia międzynarodowego. W 5 sprawach (1,5 %) wezwano osobę bliską dziecku, ale nie był to w żadnym przypadku rodzic dziecka, a dwukrotnie osobę, która wcześniej sprawowała bieżącą pieczę nad dzieckiem. W zbadanych sprawach najczęściej przysposabiane były dzieci pozostające pod opieką w konsekwencji pozbawienia ich rodziców władzy rodzicielskiej. Opiekunowie dzieci zwykle pełnili funkcję rodziny zastępczej, bądź z racji swojej pracy stykali się z dziećmi, które miały być przysposobione. Zwykle nie ograniczali się do wyrażenia zgody na przysposobienie, ale przedstawiali swoje stanowisko na temat celowości orzeczenia przysposobienia przez wnioskodawców. Ujawniali także stosunek emocjonalny do dziecka. W licznych przypadkach mogli być traktowani jako osoby bliskie dzieciom, nad którymi sprawowali pieczę.

⁵² Z informacji wynikało, że taka jest praktyka Sądu Rejonowego w Ząbkowicach Śląskich.

Tabela: Osoby wezwane na rozprawę

L.p.	Osoby wezwane na rozprawę	Częstość	%
1.	Wnioskodawcy	341	100,0
2.	Dziecko	16	4,7
3.	Opiekun prawny dziecka	295	86,8
4.	Prokurator	52	15,2
5.	Osoba bliska dziecku	5	1,5
6.	Osoba, która w przeszłości sprawowała pieczę nad dzieckiem	2	0,6
7.	Osoba, która sporządziła wywiad środowiskowy	2	0,6
8.	Przedstawiciel ośrodka (organizacji) adopcyjnego	35	10,3
9.	Inne osoby	33	9,7

Źródło: opracowanie własne

W 10 przypadkach wnioskodawcy korzystali z pomocy profesjonalnego pełnomocnika procesowego. W jednej sprawie sąd powołał kuratora dla reprezentowania dziecka, którego przedstawicielem ustawowym był opiekun nie będący jednak wnioskodawcą. W tym postępowaniu uczestniczył opiekun dziecka i kurator dziecka. Obydwie te osoby wyraziły zgodę na przysposobienie.

2.2. Informacja o przeprowadzonych dowodach

Problematyka wypełnienia w zbadanych sprawach poszczególnych przesłanek orzeczenia przysposobienia zostanie przedstawiona w dalszym toku wywodów. W tym miejscu natomiast zostaną omówione dowody przeprowadzone w zbadanych sprawach w celu zgromadzenia materiału do oceny, czy przysposobienie powinno być orzeczone.

Odpis aktu stanu cywilnego

Właściwa identyfikacja stron i stwierdzenie ich stanu cywilnego stanowi niejako punkt wyjścia dla dalszych ustaleń. Należałoby oczekiwać, że w aktach każdej sprawy będzie znajdował się zupełny odpis aktu urodzenia dzieci oraz – w zależności od tego, kto jest wnioskodawcą – zupełny odpis aktu urodzenia wnioskodawcy – osoby niepozostającej w małżeństwie bądź aktu małżeństwa, gdy wnioskodawca

(wnioskodawcy) pozostaje w związku małżeńskim. Należy odnotować, iż w dokumentacji wniosków pochodzących od osób zamieszkałych za granicą regułą jest przedstawianie przez małżonków zarówno odpisów (lub uwierzytelnionych kserokopii) aktów ich urodzenia jak i aktu małżeństwa.

Tabela: Przeprowadzone dowody

L.p.	Przeprowadzone dowody	Częst.	%
1.	oryginał dokumentu skrócony odpis aktu urodzenia dziecka	20	5,9
2.	oryginał dokumentu zupełny odpis aktu urodzenia dziecka	263	77,1
3.	oryginał dokumentu odpis aktu małżeństwa wnioskodawców	303	88,9
4.	niepoświadczona kserokopia odpisu aktu stanu cywilnego	28	8,2
5.	wywiad adopcyjny	200	58,7
6.	opinia ośrodka adopcyjnego o kwalifikacjach wnioskodawców	258	75,7
7.	kwalifikacja wnioskodawców przez ośrodek adopcyjny	284	83,3
8.	zaświadczenie o ukończeniu szkolenia na rodziców adopcyjnych	226	66,3
9.	opinia psychologiczna o wnioskodawcach	216	63,3
10.	zapytanie o karalność wnioskodawców	311	91,2
11.	zaświadczenia o stanie zdrowia wnioskodawczyni (kobiety)	313	91,8
12.	zaświadczenia o stanie zdrowia wnioskodawcy (mężczyźni)	301	88,3
13.	zaświadczenie o zarobkach wnioskodawczyni	261	76,5
14.	zaświadczenie o dochodach wnioskodawcy	268	78,6
15.	opinia o wnioskodawczyni od pracodawcy	92	27
16.	opinia o wnioskodawcy od pracodawcy	88	25,8
17.	dokumentacja wymagana przy adopcji zagranicznej	44	12,9
18.	karta dziecka	61	17,9
19.	badanie psychologiczne (psychiatryczne) dziecka	21	6,2
20.	opis stanu zdrowia dziecka	22	6,5
21.	opinia o dziecku	25	7,3
22.	przesłuchanie wnioskodawcy/ów	302	88,6
23.	przesłuchanie (wysłuchanie) dziecka przez sąd na sali rozpraw	16	4,7
24.	przesłuchanie (wysłuchanie) dziecka przez sąd poza salą rozpraw	3	0,9
25.	przesłuchanie osoby bliskiej dziecku	3	0,9
26.	przesłuchanie kuratora, prac ośr. adopcyjnego	10	2,9
27.	przesłuchanie innych świadków	8	2,3
28.	wywiad środowiskowy kuratora sądowego	190	55,7
29.	sprawozdanie z nadzoru nad bezpośrednią pieczę nad dzieckiem	223	65,4
30.	opinia RODK o wnioskodawcach i więzi z dzieckiem	26	7,6
31.	opinia innego biegłego (nie z RODK)	1	0,3
32.	ze wskazanych dokumentów z akt innej sprawy	108	31,7
33.	z akt innej sprawy (bez szczegółowego wskazania)	170	49,9
34.	inne	80	23,5

Źródło: opracowanie własne

Zupełny odpis aktu urodzenia dziecka był dowodem w sprawie w 263 przypadkach (77,1 %). Odpis aktu małżeństwa znajdował się w aktach 303 spraw, mimo iż małżonkowie wnioskowali o orzeczenie przysposobienia wspólnego w 327 sprawach, a więc dokument ten był w 92,6 % akt, w których powinien się znajdować.

Świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny (art. 114¹ § 1 k.r.o. w związku z art. 172 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej)

Począwszy do dnia 1 stycznia 2012 roku posiadanie świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny jest wymienione razem z okolicznościami, kształtującymi czynną zdolność do przysposobienia, (art. 114¹ § 1 k.r.o.).

Skoro „posiadanie” świadectwa jest tak istotne, to niewątpliwie powinno zostać przedstawione sądowi. Zgodnie z jednoznacznie sformułowanym przepisem ustawy zwolnieni od jego posiadania (a więc i przedstawiania) są tylko krewni i powinowaci dziecka, oraz osoby sprawujące nad dzieckiem rodzinną pieczę zastępczą (art. 172 ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

Uważam za oczywiste, że posiadanie świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny nie dotyczy także przysposabiających, którzy mają miejsce stałego (zwykłego) pobytu poza granicami Polski. Po pierwsze, o ile nie są obywatelami polskimi, z reguły nie ma do nich zastosowania polskie prawo materialne normujące przysposobienie, a więc art. 114¹ § 1 k.r.o., bowiem zgodnie z art. 57 ust. 1 Prawa prywatnego międzynarodowego (p.p.m.)⁵³ przysposobienie podlega prawu ojczystemu przysposabiającego. Art. 58 p.p.m. nakazujący zachowanie przepisów prawa ojczystego osoby przysposabianej nie wymienia obowiązku posiadania opinii kwalifikacyjnej i świadectwa ukończenia szkolenia dla rodziców adopcyjnych. Po drugie, nie ma do nich zastosowania ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w zakresie, w jakim normuje „prowadzenie procedur przysposobienia” odnośnie do przygotowania kandydatów na

⁵³ Ustawa z 4 lutego 2011 r, Dz. U. nr 80, poz. 432.

rodziców adopcyjnych (art. 170 ust. 3 ustawy). Jest to bowiem zadanie podmiotów zagranicznych, co wynika także z konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r.⁵⁴ Po trzecie, wymaganie odbycia szkolenia w Polsce byłoby nieracjonalne z uwagi na organizację szkoleń trwających niekiedy przez kilka miesięcy oraz polski język wykładowy, którego zwykle cudzoziemscy kandydaci na rodziców adopcyjnych nie znają.

Wnioskodawcy przedstawili świadectwa w 236 sprawach. W niektórych sprawach, także przygotowanych przez ośrodek adopcyjny, brak świadectwa wyjaśniano powołując się na zakwalifikowanie wnioskodawcy na rodzica adopcyjnego w okresie, gdy świadectwo odbycia szkolenia nie było wymagane, a oczekiwanie na wskazanie dziecka do przysposobienia było długotrwałe. Niekiedy temu wyjaśnieniu towarzyszyła informacja, że wnioskodawca odbył stosowne szkolenie w trybie indywidualnym, albo innym stosowanym w danej placówce. W niektórych przypadkach wnioskodawcy byli w trakcie odbywania szkolenia i przedstawili zaświadczenie potwierdzające ten fakt.

Opinia kwalifikacyjna

Z art. 114¹ § 1 k.r.o. wynika, że osoba pragnąca przysposobić dziecko powinna posiadać „opinię kwalifikacyjną”. Z kontekstu wynika, że autorem opinii może być tylko ośrodek adopcyjny. Art. 169 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej stanowi, że kontakt z dzieckiem i udostępnienie informacji o nim, co stanowi końcowy etap przed-sądowego przygotowania do przysposobienia realizowanego przez ośrodek adopcyjny, może nastąpić dopiero po uzyskaniu przez kandydata na przysposabiającego opinii kwalifikacyjnej.

Ocena końcowa kandydatów na rodziców adopcyjnych, stanowiąca etap „procedur przysposobienia”, o jakich mowa w art. 154 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, zawiera opinię kwalifikacyjną⁵⁵.

⁵⁴ Dz. U. z 2000 r., nr 39, poz. 448 z późniejszymi zmianami.

⁵⁵ Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Adopcja drogą do rodzicielstwa*, Warszawa 2013, s.14.

Powyższe zapisy ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej stanowią argument na rzecz tezy, że opinia kwalifikacyjna, o której mowa w art. 114¹ § 1 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym od 1 stycznia 2012 r., powinna być sporządzona przed wszczęciem postępowania sądowego o orzeczenia przysposobienia.

Z analogicznych przyczyn, jak wskazane przy omawianiu obowiązku posiadania świadectwa ukończenia szkolenia prowadzonego przez ośrodek adopcyjny, tak rozumianej „opinii kwalifikacyjnej”, sporządzonej przez polski ośrodek adopcyjny, nie muszą posiadać wnioskodawcy z zagranicy („zakwalifikowani” zgodnie z unormowaniami prawa obcego, jako mający czynną zdolność do przysposobienia) oraz krewni i powinowaci dziecka, tudzież osoby sprawujące nad dzieckiem rodzinną pieczę zastępczą (art. 172 ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

Opinia kwalifikacyjna sporządzona przez ośrodek adopcyjny, jako element końcowy przygotowania kandydatów na przysposabiających przez ośrodek adopcyjny, była w aktach 258 spraw. Tu należy przypomnieć, że opinię ośrodka adopcyjnego o kwalifikacjach osobistych wnioskodawcy dołączyli do wniosku o przysposobienie w 172 sprawach, a samą kwalifikację, jaka w praktyce poprzedza skierowanie na szkolenie, w 213 przypadkach. Z powyższego wynika, że część opinii sporządzono po wszczęciu postępowania przed sądem. Niekiedy opinie przedstawiły też - mimo iż nie miały takiego obowiązku - osoby sprawujące funkcję niezawodowej rodziny zastępczej dla dziecka, które chciały przysposobić.

Należy odnotować, że unormowania dotyczące „opinii kwalifikacyjnej” zawarte w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, kodeksie postępowania cywilnego i w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nie są spójne, co może być źródłem pewnych rozbieżności interpretacyjnych art. 586 § 4 k.p.c.

Stosowanie art. 586 § 4 k.p.c.

Wymieniony przepis nakłada na sąd w postępowaniu o przysposobienie obowiązek (*verba legis*: „sąd opiekuńczy występuje”) zasięgnięcia opinii kwalifikacyjnej ośrodka adopcyjnego lub innej specjalistycznej placówki. Nie wynika z jego brzmienia jakkolwiek wyjątek zwalniający od obowiązku zasięgnięcia opinii (w tym

przedstawienie posiadania opinii sporządzonej podczas postępowania „preadopcyjnego”).

Badanie wykazało, że sądy, wykonując obowiązek z art. 586 § 4 k.p.c., zwróciły się o opinię do placówki specjalistycznej tylko w 135 sprawach (39,6 % spraw).

W większości placówką specjalistyczną, której opinia została zarządzona na podstawie art. 586 § 4 k.p.c., był ośrodek adopcyjny (w 50 sprawach ten sam, który przygotował przysposobienie na etapie przed-sądowym), a w 23 sprawach – rodzinny ośrodek diagnostyczno-konsultacyjny.

W sprawach, w których sąd nie zwrócił się na podstawie art. 586 § 4 k.p.c. do placówki specjalistycznej, ze zgromadzonego materiału dowodowego wynikało, że:

- w dziewięćdziesięciu czterech przypadkach przysposobienie było przygotowane przez ośrodek adopcyjny,
- w siedemdziesięciu czterech innych sprawach ośrodek adopcyjny nie tylko przygotował przysposobienie, ale dodatkowo nadzorował przebieg styczości pomiędzy stronami zamierzonego przysposobienia, o której mowa w art. 120¹ k.r.o.,
- w dwóch kolejnych sprawach ośrodek adopcyjny, który przygotował przysposobienie, ale nie uzyskał od sądu polecenia nadzorowania styczości stron, o której mowa w art. 120¹ k.r.o., z własnej inicjatywy, przesłał do sądu swoją opinię stwierdzającą na podstawie kontaktów z wnioskodawcami sprawującymi pieczę nad dziećmi, że dobór stron jest właściwy, a wnioskodawcy dobrze wywiązują się z obowiązków opiekuńczych,
- w 14 sprawach ośrodek adopcyjny nadzorował styczość stron, zarządzoną na podstawie art. 120¹ k.r.o., mimo że przysposobienie nie było przygotowane przez ośrodek adopcyjny, i sporządził opinię o przebiegu styczości pozytywnie oceniając nawiązujące się więzi emocjonalne między wnioskodawcami i dziećmi. Można było powyższe potraktować jako surogat opinii kwalifikacyjnej.
- Co najmniej w 14 innych sprawach można było domyślać się, na podstawie materiału dowodowego zgromadzonego przez sąd, iż kwalifikacje wnioskodawców jako przyszłych rodziców adopcyjnych zostały – co najmniej

pośrednio – potwierdzone. Niektórzy wnioskodawcy przedłożyli kserokopie opinii i świadectw, jakie uzyskali na potrzeby innego postępowania sądowego (przykładowo o przysposobienie, które zostało wcześniej orzeczone, albo o ustanowienie rodziny zastępczej). Pozytywne przekonanie o właściwych kwalifikacjach wnioskodawców mogło też wynikać z akt innej sprawy, gdy taki dowód sąd dopuścił, albo z wywiadu środowiskowego przeprowadzonego na zlecenie sądu przez zawodowego kuratora rodzinnego.

Z powyższego zdaje się wynikać, iż sądy podzielały opinię, że art. 586 § 4 k.p.c. nie ma zastosowanie w każdej sprawie, ale głównie wtedy, gdy sprawy nie prowadził na etapie przed-sądowym ośrodek adopcyjny, a w aktach nie ma żadnej opinii o wnioskodawcach sporządzonej przez placówkę specjalistyczną na potrzeby tego lub innego postępowania⁵⁶.

Stan zdrowia wnioskodawców i brak uzależnień

Dowodem na dobry stan zdrowia, który stwarza prawdopodobieństwo należytego wypełnienia obowiązków rodzicielskich, były zaświadczenia lekarskie dotyczące 313 kobiet i 301 mężczyzn.

Kobiety miały status wnioskodawcy we wszystkich 341 zbadanych sprawach (kobiety same były wnioskodawczyniami w 14 sprawach, a wspólnie z mężami w 327 sprawach). Kobiety – wnioskodawczynie przedstawiły więc zaświadczenie lekarskie o stanie swego zdrowia w 91,8 % spraw.

Mężczyźni byli wnioskodawcami w 327 sprawach. Zaświadczenia lekarskie o stanie swego zdrowia przedstawili w 301 sprawach (co stanowi 92 % spraw, w których byli wnioskodawcami).

W istocie częstotliwość dokumentowania stanu zdrowia wynosiła 92 % i była taka sama odnośnie do kobiet i mężczyzn.

⁵⁶ Tak J. Gudowski w komentarzu do art. 586 k.p.c., *Kodeks Postępowania Cywilnego, Komentarz* (red. T. Ereciński), tom 3, Warszawa 2007, s. 186.

Najczęściej zaświadczenia wydawali lekarze chorób wewnętrznych, na podstawie konsultacji przeprowadzonej zarówno w publicznych, jak i w niepublicznych zakładach opieki zdrowotnej. Sformułowania opinii o stanie zdrowia były zróżnicowane, ale zwykle zawierały informacje, że są związane z ubieganiem się badanego pacjenta o przysposobienie dziecka, a ich konkluzja sprowadzała się do stwierdzenia braku przeciwwskazań lekarskich do adopcji.

W jednym przypadku sąd zarządził dowód z opinii biegłego odnośnie do stanu zdrowia wnioskodawcy, który cierpiał na stwardnienie rozsiane i nie był w pełni sprawny ruchowo.

W innych przypadkach niepełnosprawności oraz chorób (przykładowo nowotworowych w okresie remisji) takich dodatkowych badań nie przeprowadzono.

Poza ogólnym zaświadczeniem o stanie zdrowia fizycznego wnioskodawcy wykazywali, że nie leczą się psychiatrycznie ani odwykowo. Sposób wykazania tej okoliczności był zróżnicowany. Część wnioskodawców przedstawiała zaświadczenie z poradni zdrowia psychicznego oraz z poradni leczenia uzależnień, będących placówkami publicznymi położonymi w rejonie ich miejsca zamieszkania, z którego wynikało, że nie są pacjentami danej placówki. Niektórzy przedstawiali zaświadczenie lekarza psychiatry, z reguły z niepublicznej placówki opieki zdrowotnej, który (na podstawie jednorazowego badania), „nie stwierdzał” objawów choroby psychicznej lub uzależnienia. Niektórzy składali pisemne zapewnienie, że nie są chorzy psychicznie ani uzależnieni od alkoholu i narkotyków. Jeden z ośrodków adopcyjnych zobowiązywał kandydatów na rodziców adopcyjnych do składania własnoręcznie podpisanych pisemnych oświadczeń, pod rygorem odpowiedzialności karnej za potwierdzenie nieprawdy, że wszystkie udzielone przez nich informacje o stanie zdrowia, braku uzależnień, niekaralności i sytuacji majątkowej są zgodne z prawdą.

Stan majątkowy wnioskodawców

Wnioskodawcy wykazywali swą sytuację materialną głównie za pomocą zaświadczeń o wysokości miesięcznych zarobków lub innych przychodów, przykładowo z działalności gospodarczej. Takie zaświadczenia przedstawiło 261 wnioskodawczyń

(76,5 % wszystkich wnioskodawczyń) oraz 268 wnioskodawców (81,9 % wszystkich wnioskodawców). Wnioskodawcy, którzy nie pozostawali w stosunku pracy, zwykle dokumentowali swoje przychody przedstawiając poświadczoną kopię rocznego zeznania w zakresie podatku dochodowego (druk PIT).

Pewne elementy sytuacji majątkowej wynikały także z wywiadu adopcyjnego, który był dowodem w 200 sprawach. Liczne informacje o sytuacji majątkowej i dochodach zawierały, w większości przypadków, dokumenty przedstawiane przez osoby zamieszkałe za granicą.

Niekaralność

Zaświadczenia o braku wpisu w Centralnym Rejestrze Skazanych przedstawili wnioskodawcy z Polski w 200 sprawach. Stosowne zaświadczenia były także w dokumentacji wnioskodawców z zagranicy.

Wywiad środowiskowy przeprowadzony przez kuratora sądowego

Weryfikacja sytuacji wnioskodawcy w miejscu jego zamieszkania w drodze wywiadu środowiskowego kuratora sądowego miała miejsce w 190 sprawach (55,7 %).

Informacje o dziecku i jego stanowisko w przedmiocie przysposobienia

Ocena, czy wnioskowane przysposobienie jest zgodne z dobrem dziecka jest możliwa, gdy sąd dysponuje informacjami na temat całokształtu sytuacji dziecka oraz jego stanowiskiem w przedmiocie przysposobienia. Stan wiedzy na ten temat, jaką dysponował sąd w zbadanych sprawach, był bardzo ograniczony.

Karta dziecka była dowodem w zaledwie 61 sprawach (17,9 %), wynik badania stanu psychicznego dziecka w 21 sprawach (6,2 %), opis stanu zdrowia dziecka w 22 sprawach (6,5 %), opinia o dziecku (z placówki opiekuńczej lub oświatowej) w 25 sprawach (7,3 %). Sąd miał bezpośrednią styczność z dziećmi zaledwie w 19 sprawach (5,6 %).

Istotnym środkiem weryfikacji doboru stron był przebieg bezpośredniej pieczy wnioskodawców nad dzieckiem, realizowanej zgodnie z art. 120¹ k.r.o. Sprawozdanie z przebiegu pieczy było dowodem w 223 sprawach (65,4 %).

Niewątpliwie istotną rolę odgrywała także ocena bezpośredniej faktycznej pieczy nad dzieckiem, która nie była realizowana na podstawie art. 120¹ k.r.o., ale rozpoczęła się przed wszczęciem postępowania o przysposobienie. Zważywszy na doniosłość oceny pieczy nad dzieckiem zostaną jej poświęcone nieco szersze uwagi w kolejnym punkcie niniejszego opracowania.

2.3. Osobista styczność między stronami wnioskowanego przysposobienia

2.3.1. Uwagi wprowadzające

Nie ulega wątpliwości, że trafność doboru stron planowanego przysposobienia poddana zostaje weryfikacji dopiero w codziennym funkcjonowaniu w ramach wspólnego gospodarstwa domowego.

Niektóre systemy prawne wymagają, aby okres preadopcyjny był długi i traktują pozytywny wynik jego przebiegu jako konieczną przesłankę orzeczenia przysposobienia⁵⁷. W Polsce do wejścia w życie ustawy z 26 maja 1995 r., okres „próby” preadopcyjnej nie był przewidywany ani w materialno-prawnych ani w procesowych normach regulujących przysposobienie. W praktyce jednak, gdy przysposobienie nie było związane z przeniesieniem dziecka za granicę, a było

⁵⁷ Przykładowo takie wymaganie prawa włoskiego stanowiło bardzo poważny problem praktyczny przy orzekaniu w Polsce przysposobienia obywatela polskiego przez wnioskodawców z Włoch, bowiem przed ratyfikacją przez obydwa państwa konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego, prawomocne polskie postanowienia orzekające przysposobienie we Włoszech były traktowane tylko jako „powierzenia preadopcyjne”. Dopiero po upływie wymaganego przez prawo włoskie okresu, gdy przebieg wzajemnej styczności oceniono pozytywnie (co nie zawsze jednak miało miejsce), przysposobienie orzekano we Włoszech, tak jakby prawomocnego postanowienia polskiego sądu nie było. Wątpliwości nasuwało także powierzenie sprawowania pieczy nad dzieckiem za granicą. Zob. na ten temat przykładowo J. Ciszewski, *O warunku wspólnego zamieszkiwania przysposobianego z przysposabiającym przed orzeczeniem przysposobienia*, Problemy Wymiaru Sprawiedliwości 1979, nr 7 (1), s. 22-28, uchwała SN z 22 października 1991, III CZP 92/91, OSN CP 1992, nr 4, poz. 58, oraz głosę do tej uchwały E. Holewińskiej – Łapińskiej, PiP 1992, nr 2.

przygotowywane przez ośrodek adopcyjno-opiekuńczy, dzieci często były umieszczane „na okres próbny” w rodzinie zastępczej.

Stan taki, obok korzyści w postaci odstąpienia od przysposobienia, gdy strony nie nawiązały dobrych relacji rodzinnych, mógł jednak w poszczególnych przypadkach stwarzać stan zagrożenia dobra dziecka, gdy było przyjęte do rodziny przez osobę wahającą się, czy je przysposobić w przyszłości. Unormowania dotyczące rodzin zastępczych są dostosowane do realizacji innych celów społecznych niż przygotowanie do przysposobienia wychowanka.

Marek Safjan⁵⁸ postulował, aby umieszczenie dziecka w rodzinie preadopcyjnej było uregulowane jako wstępny etap postępowania o przysposobienie, dopuszczalny wyłącznie, gdy została wyrażona zgoda na przysposobienie przez wszystkie osoby uprawnione do jej wyrażenia w danym stanie faktycznym, a sąd ustalił, że przysposobienie jest zgodne z dobrem dziecka i jest dopuszczalne ze względu na sytuację wnioskodawców. Wskazywał na konieczność precyzyjnego uregulowania konsekwencji umieszczenia dziecka w rodzinie preadopcyjnej, która powinna być uprawniona wyłącznie do sprawowania bieżącej pieczy w okresie ustalonym indywidualnie przez sąd, w granicach określonych w ustawie⁵⁹. Ochronę interesu wnioskodawców powinien realizować zakaz cofnięcia zgody na przysposobienie, oraz zakaz wszczęcia postępowania o przywrócenie władzy rodzicielskiej. Postulaty te zostały uwzględnione tylko w ograniczonym zakresie w art. 120¹ k.r.o.

Nie ulega wątpliwości, że powołana norma może być zastosowana dopiero po wszczęciu postępowania o przysposobienie. Orzeczenie o sposobie i okresie osobistej styczności przysposabiającego z przysposabianym zapada w trakcie postępowania adopcyjnego przed sądem w formie postanowienia, na które przysługuje zażalenie (art. 586¹k.p.c.).

Orzeczenie o osobistej styczności w sprawach „zagranicznych” jest obligatoryjne, a w krajowych jest fakultatywne, co bywa krytykowane w literaturze przedmiotu.

⁵⁸ M. Safjan, *Instytucja rodzin zastępczych. Problematyka prawno-organizacyjna*, Warszawa 1982, s. 70–76.

⁵⁹ M. Safjan, *op. cit.*, s. 77–82.

Paweł Jaros ocenił, że to zróżnicowanie oznacza dla dzieci kandydujących do przysposobienia występowanie „dwóch różnych standardów opieki i pomocy władz publicznych”⁶⁰ Natomiast Janusz Gajda postulował obligatoryjny okres styczności w przypadku orzekania przysposobienia całkowitego z uwagi na jego nierozwiązywalność⁶¹.

Powołane poglądy, zasadne w ujęciu teoretycznym - jak się wydaje nie w pełni uwzględniają realia i oczekiwania przysposabiających, a także motywy zróżnicowania sytuacji wnioskodawców zamieszkałych w kraju i za granicą.

Z reguły przed złożeniem wniosku o przysposobienie wnioskodawcy zamieszkali w Polsce mają możliwość dłuższego kontaktu z dzieckiem, zaś „procedura” przygotowania do przysposobienia, o ile została należycie przeprowadzona, stwarza wysokie prawdopodobieństwo, że dokonany dobór stron jest trafny. Gdy kandydaci na rodziców adopcyjnych wnioski już złożyli, są zainteresowani możliwie szybkim zakończeniem postępowania i nabyciem statusu rodzica wobec dziecka. Umożliwia to wykorzystanie różnych uprawnień związanych z rodzicielstwem i ułatwia organizację ochrony zdrowia dziecka, jego edukacji itp. Sąd z możliwości zastosowania art 120¹ k.r.o. może korzystać elastycznie, gdy uzna to w danym stanie faktycznym za uzasadnione. Nie ma żadnych przeszkód, aby wytworzyła się praktyka orzekania o styczności we wszystkich lub prawie wszystkich sprawach krajowych. Obecny stan prawny wydaje się wystarczająco elastyczny i przez to dostosowany do optymalnej ochrony dobra dziecka. Sąd ma możliwość dostosowania rozstrzygnięcia w przedmiocie osobistej styczności do konkretnych okoliczności faktycznych.

Wprowadzenie obligatoryjnej styczności wnioskodawców z zagranicy z dzieckiem miało zapobiegać sytuacjom, zdarzającym się wcześniej, przysposobienia dziecka nieznanego wnioskodawcom osobiście, a jedynie z dokumentacji i fotografii, bądź poznanego bezpośrednio przed rozprawą w sprawie adopcyjnej. Interesujące wydaje się w tym kontekście przypomnienie postanowień dawniejszego zarządzenia Ministra

⁶⁰ Tak P. Jaros, *Status dziecka w postępowaniu o przysposobienie*, Rodzina i Prawo 2008, nr 7–8, s. 86, 87.

⁶¹ Tak J. Gajda, *Przysposobienie dziecka w prawie polskim* [w:] *Prawo rodzinne w Polsce i w Europie* (red. P. Kasprzyk), Lublin 2005, s. 253.

Sprawiedliwości z 25 maja 1970 r. „Instrukcja o obrocie prawnym z zagranicą w sprawach cywilnych i karnych”⁶² zalecała, aby polski sąd zwracał się do polskich „urzędów zagranicznych” (w praktyce chodziło o konsulaty) o przedstawienie „uwag i spostrzeżeń własnych dotyczących wnioskodawców”. Przewidywała także możliwość przesłuchania wnioskodawców przez sąd (stosowny urząd) zagraniczny w celu wyjaśnienia „czy widzieli oni małoletniego i dostatecznie go poznali oraz czy podtrzymują wniosek o przysposobienie”, co uzasadniało przypuszczenie, że zdarzały się przypadki przysposobienia nieznanego wnioskodawcom osobiście dziecka.

Odmienne potraktowanie obowiązku orzekania osobistej styczości w sprawach krajowych i „zagranicznych” budzi wątpliwości, co do kwalifikacji osobistej styczości: czy jest ona jedynie elementem postępowania w sprawie o przysposobienie, czy też pozytywny wynik osobistej styczości jest materialno-prawną przesłanką orzeczenia przysposobienia w sprawach powodujących przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka za granicę⁶³.

Wydaje się, że omawiane orzeczenie ma więcej cech procesowych. W związku z powyższym ogólne informacje o orzekaniu osobistej styczości w zbadanych sprawach, oraz w sprawach o „adopcje krajowe” są zamieszczone w niniejszej części opracowania.

Informacje o obligatoryjnym orzekaniu osobistej styczości w sprawach, w których orzeczenie przysposobienia powoduje przeniesienie miejsca zamieszkania małoletniego w Polsce na miejsce zamieszkania za granicą stanowią fragment rozdziału poświęconego „adopcjom zagranicznym”.

⁶² Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości 1970, nr 4, poz. 14.

⁶³ Tak H. Ciepla, [w:] *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Komentarz* (red. K. Piasecki) Warszawa, 2009, s. 887, J. Gajda [w:] *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Komentarz*, 2010 (red. K. Pietrzykowski), Warszawa 2010, s. 1019.

2.3.2. Ogólne informacje o orzekaniu osobistej styczności stron wnioskowanego przysposobienia w zbadanych sprawach

W zbadanych sprawach osobista styczność została orzeczona w 271 przypadkach (w tym we wszystkich 44 „adopcjach zagranicznych”).

W 189 przypadkach w postanowieniu wskazano, jako podstawę prawną rozstrzygnięcia art. 120¹ k.r.o.

W 46 sprawach sądy albo w ogóle nie wskazywały na art. 120¹ k.r.o, jako na podstawę rozstrzygnięcia, albo wskazując ten przepis - jako jedną z podstaw wydawanego orzeczenia - zaznaczały, że orzeczenie wydawane jest w trybie „zabezpieczenia roszczenia” (podając dodatkowo art. 730 k.p.c. lub nie wymieniając żadnej normy procesowej). Stanowi to wyraz akceptacji poglądu Henryka Haaka⁶⁴, iż unormowania zawarte w art. 120¹ k.r.o. dotyczą w istocie postępowania zabezpieczającego, które jest prowadzone w ramach postępowania o przysposobienie, jako jeden ze sposobów zabezpieczenia uprawnień osoby przysposabianej do wychowania w środowisku rodzinnym, gwarantującym optymalne warunki do prawidłowego rozwoju

W pozostałych sprawach nie podano podstawy prawnej rozstrzygnięcia, lub orzeczono inaczej. Odnotowano tu rozstrzygnięcia „niestandardowe”. Przykładowo sąd „wyrażał zgodę” na urlopowanie małoletniego z domu dziecka albo zezwalał na takie urlopowanie do wnioskodawców⁶⁵. Czynił to wskutek wniosku ośrodka adopcyjnego.

Należy domniemywać, że co najmniej Regionalny Ośrodek Adopcyjny w Łodzi rutynowo stosował praktykę występowania o powierzenie dziecka przysposabiającym według własnej „koncepcji prawnej”. Wskazuje na to posługiwanie się typowym drukiem, zapewne przygotowanym przez ten Ośrodek, do którego wpisywane były dane personalne wnioskodawców i dziecka. Jako wnioskodawca w tym dokumencie

⁶⁴ H. Haak, *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy Przysposobienie. Komentarz*, Toruń 1996, s. 106 i n. Autor wskazuje, że ma tu zastosowanie art. 730 § 1 k.p.c., interpretowany zgodnie z zasadami wykładni celowościowej. Przez roszczenie należy więc rozumieć „uprawnienie doznające ochrony prawnej”.

⁶⁵ Zaobserwowano w sprawach rozpoznanych w Sądzie Rejonowym w Piotrkowie Trybunalskim.

wskazywany był ośrodek adopcyjny, który wnosił „o wydanie zgody na zabranie dziecka przed sprawą o przysposobienie”. W dalszej części była podana oczekiwana treść rozstrzygnięcia sądu – w tym miejsce na podpis sędziego. Na takim druku sędzia pisał „zgoda” lub „wyrażam zgodę”, co stanowiło podstawę do wydania dziecka wnioskodawcom⁶⁶.

Wydaje się, że ani sąd ani wnioskodawca nie utożsamiali owego rozstrzygnięcia z szczególnym fakultatywnym elementem postępowania o przysposobienie, o jakim mowa w art. 120¹ k.r.o.

Tabela: Sposób określenia okresu styczości w sprawach o przysposobienie krajowe i zagraniczne

L.p.	Sposób określenia okresu styczości w sprawach	krajowych	zagranicz.
1.	Do zakończenia postępowania w sprawie	89,0	15,9
2.	Dokładnie określony – liczba dni	3,1	72,8
3.	W inny sposób	1,3	4,5
4.	Nieokreślony – jedynie ustalenie, że orzeka styczość	6,6	6,8
5.	Ogółem – liczba spraw, w których orzeczono styczość	227	44

Źródło: opracowanie własne

W odróżnieniu od spraw „zagranicznych” dokładne określenie styczości w sprawach krajowych następowało wyjątkowo (zaledwie w 3% spraw, podczas, gdy w postępowaniach o przysposobienie międzynarodowe w blisko 73% spraw). Regułą było powierzenie dzieci pod pieczę wnioskodawców do zakończenia postępowania w sprawie.

W większości spraw nadzór nad bezpośrednią pieczę sprawowały ośrodki adopcyjne.

⁶⁶ Powoływany tekst, który miał w założeniu ułatwić pracę sędziemu, był następujący: „Sąd Rejonowy, Wydział Rodzinny i Nieletnich w ...zezwała małżonkom na zabranie małoletniego przed sprawą o przysposobienie”. W „wykropkowanych” miejscach wpisywano dane personalne właściwe dla konkretnego postępowania.

Tabela: Powierzenie nadzoru nad osobistą stycznością

L.p.	Podmiot sprawujący nadzór nad stycznością	Częstość	procent
1.	Ośrodek adopcyjny, który przygotował przysposobienie	78	28,9
2.	Inny ośrodek adopcyjny niż wskazany w pkt 1	12	4,4
3.	Ośrodek adopcyjny w sprawach, w których nie pośredniczył ośrodek (w sprawy tym zagraniczne)	31	11,5
4.	Kurator sądowy	57	21,1
5.	Więcej niż jeden podmiot nadzorujący styczność	3	1,1
6.	Taki podmiot nie został wskazany	89	33,0
7.	Ogółem	270	100,0

Źródło: opracowanie własne

2.3.3.Orzeczenie o osobistej styczności stron zamierzonego przysposobienia w sprawach o przysposobienie krajowe

W sprawach o przysposobienie krajowe orzeczenie osobistej styczności ma charakter fakultatywny. Jak już wspomniano, z reguły, przed złożeniem wniosku o przysposobienie przyszli wnioskodawcy spotykają się z dzieckiem przez dłuższy czas, a niekiedy podmiot sprawujący bezpośrednią pieczę nad dzieckiem (przykładowo rodzic zastępczy) przekonany o pozytywnych relacjach stron zamierzonego przysposobienia zezwala na zabieranie dziecka na kilka godzin poza miejsce jego zwykłego pobytu, w tym do domu wnioskodawców, a nawet na pełne weekendy z nocowaniem u nich.

Nie należą do zupełnie wyjątkowych sytuacji, gdy wniosek o przysposobienie jest poprzedzony długotrwałym sprawowaniem przez wnioskodawcę bezpośredniej pieczy nad dzieckiem. W 57 sprawach w dniu wpływu do sądu wniosku o przysposobienie dzieci już pozostawały pod bezpośrednią pieczę wnioskodawców. W 54 przypadkach wnioskodawcy sprawowali wobec dziecka funkcję rodziny zastępczej. W pozostałych 3 sprawach była to piecza faktyczna.

Podczas postępowania w sprawie o przysposobienie powierzenie pieczy o charakterze preadopcyjnym nastąpiło w 227 sprawach, a więc w 76,4 % spraw krajowych, których było 297.

Tabela: Sposób określenia okresu styczości w sprawach o przysposobienie krajowe

L.p.	Sposób określenia okresu styczości	Częstość	%
1.	Do zakończenia postępowania w sprawie	202	89,0,
2.	Dokładnie określony – liczba dni	7	3,1
3.	W inny sposób	3	1,3
4.	Nieokreślony – jedynie ustalenie, że orzeka styczość	15	6,6
5.	Ogółem – liczba spraw, w których orzeczono styczość	227	100,0

Źródło: opracowanie własne

Wnioski o powierzenie bezpośredniej pieczy nad dziećmi były dołączane rutynowo do wniosków o przysposobienie i zwykle były rozpoznawane na posiedzeniu niejawnym, na które przeważnie nie wzywano nawet wnioskodawców. Wyjątkowo wnioski były rozpoznawane na rozprawie, następnie odraczanej na okres orzeczonej styczości, gdy została ona dokładnie określona.

Odnotowano, że w przypadku gdy sąd ocenił wniosek o powierzenie bezpośredniej pieczy nad dzieckiem za przedwczesny, ośrodek adopcyjny wchodził w polemikę z sądem oczekując zmiany jego decyzji⁶⁷.

Taka praktyka budzi istotne wątpliwości. Dobro dziecka wymaga, aby określenie sposobu i okresu osobistej styczości było rozważane tylko w sprawach, w których wstępna ocena zgromadzonego materiału dowodowego przemawia za orzeczeniem przysposobienia. O orzeczeniu przysposobienia decyduje sąd. „Automatyczne” orzekanie osobistej styczości, tylko na podstawie wniosku i załączonych

⁶⁷ Przykładem powyższego jest następująca sytuacja. Gdy Sąd zawiesił postępowanie w sprawie o przysposobienie, bowiem rodzice dziecka wnieśli o przywrócenie władzy rodzicielskiej, ośrodek adopcyjny wystosował do Sądu bardzo obszerne pismo wręcz sugerujące, że wniosek o przywrócenie władzy rodzicielskiej należy oddalić, a nie czekając na wynik tamtej sprawy, w sprawie o przysposobienie niezwłocznie powierzyć wnioskodawczyni, którą była niezamężna kobieta, bezpośrednią pieczę nad dzieckiem. Sąd wnioski o powierzenie bezpośredniej pieczy złożone „w trybie zabezpieczenia” dwukrotnie oddalił. Powierzył bezpośrednią pieczę nad dzieckiem

dokumentów, nawet bez zobaczenia wnioskodawców, powoduje, że rola sądu niekiedy sprowadza się do swoistego „zatwierdzenia” ocen i decyzji ośrodka adopcyjnego, bez weryfikacji jej zasadności. Im dłużej zaś wnioskodawcy przebywają z dzieckiem, tym bardziej problematyczne wydaje się oddalenie wniosku, choćby dobór stron nie był optymalny.

2.3.4. Charakterystyka spraw, w których osobista styczność stron była realizowana w ramach sprawowania przez wnioskodawców funkcji rodziny zastępczej

Nie zachodziła potrzeba orzeczenia o osobistej styczności stron wnioskowanego przysposobienia, gdy dziecko pozostawało już pod pieczęią wnioskodawcy.

Specyfika tych spraw przemawia za przedstawieniem ich charakterystyki. Są to bowiem przypadki „uprzywilejowane” w takim znaczeniu, że nie oczekuje się, aby wnioskodawcy poddali się „procedurom przysposobienia”, o jakich mowa w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Informacje ogólne

W 54 sprawach (15,8 %) wnioskodawca sprawował wcześniej funkcje rodziny zastępczej dla przysposobianego dziecka. W większości spraw rodzina zastępcza miała charakter niezawodowy, a w 12 przypadkach rodziców zastępczych łączył z dzieckiem stosunek rodzinny.

Rodzice zastępczy sprawowali także funkcję opiekunów dzieci poddanych ich pieczy. W konsekwencji więc we wszystkich sprawach powinno nastąpić ustanowienie na podstawie art. 99 k.r.o. (odpowiednio zastosowanego do opieki) kuratora, którego zadaniem byłoby zajęcie stanowiska w przedmiocie zgody na przysposobienie, bowiem opiekun, będący w sprawie wnioskodawcą, nie mógł jednocześnie reprezentować interesów własnych i interesów dziecka poddanego jego pieczy (art. 159 k.r.o.).

wnioskodawczyni dopiero po uprawomocnieniu się orzeczenia oddalającego wniosek rodziców dziewczynki o przywrócenie władzy rodzicielskiej. Zasadność stanowiska sądu jest bezdyskusyjna.

Wnioski o przysposobienie dotyczyły w 45 przypadkach (83,3 %)⁶⁸ jednego dziecka, a w pozostałych (16,5 %) dwojga dzieci będących rodzeństwem, a więc łącznie 61 dzieci.

Poświęcenie tym sprawom szczególniejszej uwagi wynika nie tylko z faktu dłuższego z reguły sprawowania bieżącej pieczy nad dzieckiem, w porównaniu z pieczą, jaka jest orzekana podczas trwania postępowania o przysposobienie na podstawie art. 120¹ k.r.o. Jest uzasadnione także w związku z przypuszczeniem, iż pozyskanie pieczy nad dzieckiem w ramach sprawowania funkcji rodziny zastępczej, może być niekiedy drogą do obejścia „procedur przysposobienia”, o których mowa w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Przygotowanie przysposobienia

Wnioski o przysposobienie były przygotowane, podpisane i wniesione do sądu osobiście przez wnioskodawców w 40 sprawach (74,1 %), przez pełnomocnika wnioskodawców – adwokata w 2 sprawach (3,7 %), a w 12 sprawach (22,2 %) wnioski były załącznikiem do pisma ośrodka adopcyjnego.

W pięciu sprawach omawianej kategorii ośrodek adopcyjny (we wszystkich przypadkach publiczny) miał swój udział w doborze stron.

W 40 sprawach z omawianej grupy (74,1 %) sąd weryfikował sytuację dziecka, z reguły w ten sposób, że dopuszczał jako dowód akta postępowania o ustanowienie rodziny zastępczej. Nie były one jednak dołączone do akt będących przedmiotem niniejszego badania. W pozostałych sprawach brak w aktach potwierdzenia weryfikowania sposobu doboru stron.

Pośrednio o pewnej weryfikacji wnioskodawców przez ośrodki adopcyjne w okresie poprzedzającym złożenie wniosku o przysposobienie mogą świadczyć dokumenty dołączone do wniosku, które były sporządzone przez ośrodek adopcyjny. Ich rodzaj i częstotliwość dołączenia do wniosku zostały przedstawione w tabeli.

⁶⁸ W omawianym zbiorze zbadanych akt spraw, o których mowa, było 54 (100 %).

Tabela: Wybrane załączniki do wniosków wskazujące na rolę ośrodka adopcyjnego

L.p.	Załączniki do wniosku (ogółem wniosków 54 = 100%)	W ilu sprawach dołączone	Procent spraw, w których był ten załącznik
1.	wywiad adopcyjny	11	20,4
2.	opinia o kwalifikacjach osobistych wnioskodawców	11	20,4
3.	kwalifikacja wnioskodawców przez ośrodek adopcyjny	15	27,8
4.	zaświadczenie o ukończeniu szkolenia	13	24,1
5.	opinia psychologiczna o wnioskodawcach	12	22,2
6.	karta dziecka	4	7,4
7.	badanie psychologiczne dziecka	2	3,7
8.	opis stanu zdrowia dziecka	5	9,3
9.	opinia o dziecku	2	3,7

Źródło opracowanie własne

Najczęściej dołączonym dokumentem (w 15 przypadkach – 27,8 %) było zaświadczenie o zakwalifikowaniu kandydatów jako potencjalnych rodziców adopcyjnych, oraz zaświadczenie o ukończeniu szkolenia (13 przypadków – 24,1 %), albo dla kandydatów na rodziców adopcyjnych, albo dla kandydatów na rodzinę zastępczą. Stwarzało ono domniemanie posiadania pewnej wiedzy z zakresu prawa, psychologii i pedagogiki. Jednakże profil szkolenia rodzin zastępczych i rodzin adopcyjnych jest zróżnicowany.

Opinia psychologiczna o wnioskodawcach była dołączona do 12 wniosków (22,2 %), a wywiad adopcyjny i opinia o kwalifikacjach osobistych wnioskodawców do 11 (20,4 %) wniosków. Dwukrotnie przedstawiciel ośrodka adopcyjnego został wezwany na rozprawę.

Sytuacja dzieci

Z akt badanych spraw zwykle nie wynikało, z jakich przyczyn właśnie wnioskodawcy zostali ustanowieni rodziną zastępczą dla dzieci, które później pragnęli przysposobić. Motyw takiego rozstrzygnięcia jest oczywisty tylko w sprawach, w których pomiędzy wnioskodawcami a dziećmi miał miejsce bliski związek rodzinny, zaś przejęcie pieczy nad dziećmi było następstwem śmierci jednego z rodziców (co miało miejsce wyjątkowo) lub niewykonywaniem przez rodziców obowiązków wobec dzieci.

Gdy rodzicom przysługuje uprawnienie do wyrażenia zgody na przysposobienie, wydają dziecko osobom obcym, które później uzyskują status rodziny zastępczej, można powziąć wątpliwości, czy celem późniejszych wnioskodawców nie było pragnienie obejścia lub przyspieszenia procedur związanych z przygotowaniem przysposobienia. Dlatego istotne jest ustalenie, czy rodzice współdecydowali o możliwości przysposobienia.

Tabela: Przyczyny braku uprawnienia rodziców do wyrażenia zgody na przysposobienie

L.p.	Przyczyna	Dotyczy matki		Dotyczy ojca	
		Częstość	procent	Częstość	procent
1.	Nie ustalono stosunku rodzinnego	1	1,9	13	24,1
2.	Dany rodzic zmarł	4	7,4	1	1,9
3.	Pozbawienie władzy rodzicielskiej	48	88,9	38	70,3
4.	Brak danych.	1	1,9	2	3,7
5.	Ogółem w sprawach	54	100,0	54	100,0

Źródło: opracowanie własne

Sytuacja osobista stron zamierzonego przysposobienia była zróżnicowana, co ilustrują dane zawarte w tabeli.

Pięcioro dzieci było znacznie opóźnionych w rozwoju, u sześciorga opóźnienie także występowało ale nie było znaczne. U dwojga dzieci zdiagnozowano płodowy zespół alkoholowy, a jedenaścioro cierpiało z powodu poważnych chorób. U części dzieci występowały pewne problemy zdrowotne, lecz nie były one bardzo poważne.

Tabela: Wiek, stan rozwoju, stan zdrowia przysposobionych dzieci przez wnioskodawców będących dla nich rodziną zastępczą (cz.1)

Nr sprawy	Wnioskodawca	Płeć dziecka	Wiek dziecka		Stan rozwoju dziecka	Stan zdrowia dziecka
			Lata	Mies.		
1.	Małżeństwo	chł.	15	3	zgodny z normą	zadowolający
		chł.	13	8	zgodny z normą	zadowolający
2.	Małżeństwo	chł.	5	4	zgodny z normą	zadowolający
3.	Małżeństwo (R)	chł.	7	4	zgodny z normą	zadowolający
4.	Małżeństwo	chł.	4	6	znaczne opóźnienie	FAS
5.	Małżeństwo	dz.	12	0	znaczne opóźnienie	zadowolający
		chł.	10	0	zgodny z normą	zadowolający
6.	Małżeństwo (R)	dz.	6	10	zgodny z normą	zadowolający
7.	Małżeństwo	dz.	4	6	niewielkie opóźnienie	FAS
8.	Kobieta (R)	dz.	18	0	znaczne opóźnienie	porażenie mózgowe
9.	Kobieta	chł.	7	7	niewielkie opóźnienie	niewielkie schorzenia
10.	Małżeństwo	dz.	17	4	zgodny z normą	porażenie mózgowe
11.	Kobieta	dz.	18	5	zgodny z normą	zadowolający
12.	Małżeństwo (R)	chł.	6	11	zgodny z normą	choroba serca, inne
13.	Małżeństwo(R)	ch.	4	6	znaczne opóźnienie	różne poważne choroby
14.	Kobieta	dz.	7	8	zgodny z normą	zadowolający
15.	Małżeństwo	chł.	4	6	zgodny z normą	zadowolający
		chł.	2	6	zgodny z normą	zadowolający
16.	Małżeństwo	ch.	5	6	zgodny z normą	zadowolający
		dz.	2	6	zgodny z normą	zadowolający
17.	Małżeństwo	chł.	9	11	niewielkie opóźnienie	zadowolający (agresja)
18.	Małżeństwo	dz.	4	1	zgodny z normą	zadowolający
		ch.	4	1	zgodny z normą	zadowolający
19.	Kobieta	chł.	12	6	zgodny z normą	zadowolający (ch. sieroca)

Źródło: opracowanie własne

Tabela: Wiek, stan rozwoju, stan zdrowia przysposobionych dzieci przez wnioskodawców będących dla nich rodziną zastępczą (cz. 2)

Nr sprawy	Wnioskodawca	Płeć dziecka	Wiek dziecka		Stan rozwoju dziecka	Stan zdrowia dziecka
			Lata	Mies.		
20.	Małżeństwo (Rp)	chł.	14	5	zgodny z normą	zadowolający
		chł.	12	11	zgodny z normą	zadowolający
21.	Małżeństwo	chł.	4	7	zgodny z normą	zadowolający
22.	Małżeństwo (R)	chł.	9	10	niewielkie opóźnienie	zadowolający
23.	Małżeństwo	dz.	1	8	zgodny z normą	zadowolający
24.	Małżeństwo	ch.	5	0	zgodny z normą	zadowolający
25.	Małżeństwo	chł.	7	11	zgodny z normą	zadowolający
26.	Małżeństwo	chł.	0	9	znaczne opóźnienie	HIV, zap. wątroby typu C
27.	Małżeństwo	dz.	7	1	zgodny z normą	zadowolający
28.	Małżeństwo	chł.	2	9	niewielkie opóźnienie	zadowolający
29.	Małżeństwo	dz.	1	3	zgodny z normą	zadowolający
30.	Małżeństwo	chł.	2	8	znaczne opóźnienie	poważne choroby, nie mówi
31.	Małżeństwo	dz.	3	6	znaczne opóźnienie	niewielkie schorzenia
32.	Małżeństwo	dz.	4	0	zgodny z normą	zadowolający
33.	Małżeństwo	ch.	5	6	zgodny z normą	zadowolający
34.	Małżeństwo (R)	dz.	8	0	niewielkie opóźnienie	poważne choroby, niedosłuch
35.	Kobieta (R)	dz.	7	5	zgodny z normą	zadowolający
36.	Małżeństwo	dz.	1	6	zgodny z normą	wrodzona wada serca,
37.	Małżeństwo	ch.	13	4	zgodny z normą	zadowolający
38.	Małżeństwo	?216	4	1	zgodny z normą	zadowolający
39.	Małżeństwo (R)	dz.	4	4	zgodny z normą	zadowolający
40.	Małżeństwo	chł.	1	6	znaczne opóźnienie	FAS
41.	Małżeństwo	dz.	3	3	zgodny z normą	zadowolający
42.	Małżeństwo	dz.	10	9	zgodny z normą	zadowolający
43.	Małżeństwo	chł.	8	2	zgodny z normą	zadowolający

Źródło: opracowanie własne

Tabela: Wiek, stan rozwoju, stan zdrowia przysposobionych dzieci przez wnioskodawców będących dla nich rodziną zastępczą (cz.3)

Nr sprawy	Wnioskodawca	Płeć dziecka	Wiek dziecka		Stan rozwoju dziecka	Stan zdrowia dziecka
			Lata	Mies.		
44.	Małżeństwo	chł.	1	1	zgodny z normą	zadowolający
45.	Małżeństwo	chł.	2	10	znaczne opóźnienie	astma, ADHD, inne
46.	Małżeństwo	dz.	4	1	zgodny z normą	zadowolający
		chł.	3	3	zgodny z normą	zadowolający
47.	Małżeństwo	dz.	1	19	zgodny z normą	zadowolający
48.	Małżeństwo	chł.	1	1	niewielkie opóźnienie	zadowolający
49.	Małżeństwo (R)	dz.	10	7	zgodny z normą	poważne choroby
50.	Małżeństwo	dz.	7	6	zgodny z normą	poważne choroby
51.	Małżeństwo (R)	dz.	1	7	zgodny z normą	zadowolający
52.	Małżeństwo	dz.	6	6	niewielkie opóźnienie	zadowolający
		chł.	4	4	zgodny z normą	zadowolający
53.	Małżeństwo	ch.	10	3	zgodny z normą	ADHD
54.	Małżeństwo	chł.	4	4	niewielkie opóźnienie	zadowolający

Źródło: opracowanie własne

Niekiedy jednak sytuację można określić jako dramatyczną. Tak było w przypadku całkowicie ubezwłasnowolnionej, pełnoletniej w dniu orzeczenia przysposobienia, dziewczyny z porażeniem mózgowym, wymagającej ustawicznej pomocy drugiej osoby i stałej rehabilitacji, którą wychowywała siostra zmarłej matki, pragnąca zachować pozycję najbliższej osoby dla siostrzenicy, której poświęciła (z najwyższym oddaniem i ogromnym wysiłkiem) kilkanaście lat swego życia i zamierzała czynić to nadal.

Podobnie było w przypadku 9-miesięcznego dziecka narkomanki, zarażonego przez matkę wirusem HIV, kiłą oraz zapaleniem wątroby typu „C”, znacznie opóźnionego w rozwoju. Dziecko to od urodzenia przebywało w szpitalu chorób zakaźnych. Wnioskodawcy przyjęli dziecko jako rodzina zastępcza. Wtedy po raz pierwszy dziewczynka opuściła szpital. Wnioskodawcy poznali ją, gdy byli w szpitalu na badaniach kontrolnych ze swoją córką adopcyjną, przysposobioną w 2010 r.

z analogicznymi problemami zdrowotnymi. Altruistyczna motywacja wnioskodawców wydaje się oczywista.

36 dzieci było rozwiniętych zgodnie z normą, a stan ich zdrowia był zadowalający. Były wśród nich małe dzieci, które były atrakcyjnymi kandydatami do przysposobienia. Trudno o jednoznaczną opinię, co do prób obejścia zasad pośrednictwa adopcyjnego przez przyjmowanie dzieci do rodziny i „legalizowanie” stanu faktycznego przez ustanowienie rodziny zastępczej, w szczególności dlatego, że takie kwestie wykraczają poza przedmiot orzekania w sprawie o przysposobienie.

Nie mniej, niektóre stany faktyczne mogą sprawiać wrażenie, że wnioskodawcy pragnęli ominąć, co najmniej, długotrwałe oczekiwanie w ośrodku adopcyjnym na wskazanie dziecka, które mogliby przysposobić. Najpierw przejmowali w niesformalizowany sposób bezpośrednią pieczę nad dziećmi. Później, gdy między nimi a dzieckiem powstały pierwsze oznaki przywiązania, występowali o ustanowienie ich dla dziecka rodziną zastępczą, co następowało⁶⁹. W dalszym biegu wypadków matka (rodzice) była pozbawiana władzy rodzicielskiej. Wówczas wnioskodawcy uzyskiwali także pozycję opiekunów dziecka. Kolejnym ich działaniem było wystąpienie o przysposobienie dziecka wychowywanego już od pewnego czasu. Z racji sprawowania funkcji rodziny zastępczej mieli swoiste „pierwszeństwo” ubiegania się o przysposobienie wychowywanego dziecka. Powyższe ilustrują przykładowe stany faktyczne.

Przypadek pierwszy

Według informacji przekazanych sądowi przez wnioskodawców w sprawie o przysposobienie, przejęli pieczę nad dzieckiem, o którego adopcję wnioskowali, gdy było jeszcze niemowlęciem w następujących okolicznościach. Matką dziecka jest koleżanką wnioskodawczynie ze szkoły średniej. Wnioskodawczynie twierdziła, że jest matką chrzestną tego dziecka. Dowiedziała się (nie wiadomo jednak od kogo), że matka pozostawiła, bez zapewnienia opieki, troje swoich dzieci, w tym 6-miesięcznego chłopca, „chrześniaka” wnioskodawczynie. W tej sytuacji niezwłocznie

⁶⁹ Problem legitymacji czynnej osoby pragnącej być rodziną zastępczą zostanie zasygnalizowany w końcowej części niniejszego opracowania.

wnioskodawcy przejęli pieczę nad dzieckiem (nie wiadomo, czy za aprobatą matki lub innych osób z najbliższej rodziny dziecka), a po 3 miesiącach sprawowania bezpośredniej pieczy nad chłopcem zostali ustanowieni przez sąd rodziną zastępczą dla niego. Wnioskodawczyni sprawowała także funkcję opiekuna dla tego dziecka, po pozbawieniu jego matki władzy rodzicielskiej. Przystosowanie nastąpiło, gdy dziecko liczyło 5 lat i 6 miesięcy.

W sprawie o przystosowanie wnioskodawcy byli reprezentowani przez radcę prawnego. Uzyskali pozytywną opinię od ośrodka adopcyjnego, jako kandydaci na rodziców adopcyjnych dla chłopca.

Przypadek drugi

Wnioskodawczyni twierdziła, że jako rodzina zaprzyjaźniona z ośrodkiem adopcyjnym została powiadomiona o konieczności niezwłocznego roztoczenia pieczy nad niemowlęciem urodzonym przez małoletnią matkę, wychowankę domu dziecka i poproszona o podjęcie się sprawowania dla tego dziecka funkcji rodziny zastępczej. Prośbę spełniła i wraz z małżonkiem niezwłocznie przyjęli dziecko. Zostali ustanowieni przez sąd rodziną zastępczą (niezawodową) i powierzono im funkcję opieki nad dzieckiem. Matka chłopca, po upływie 6 miesięcy od uzyskania pełnoletności została pozbawiona władzy rodzicielskiej. Dziecko, praktycznie niemalże od urodzenia, nieprzerwanie znajduje się pod bezpośrednią pieczęą wnioskodawców.

Wnioskodawcy odbyli szkolenie dla rodziców adopcyjnych według programu „Rodzina”. Ośrodek adopcyjny popierał ich starania o przystosowanie dziecka i przesłał do sądu stosowną dokumentację.

Przypadek trzeci

Wnioskodawcy przyznali, że ich celem było od dawna przystosowanie dziecka. Dowiedzieli się, że oczekiwanie na wskazanie dziecka do przystosowania może być długotrwałe, natomiast poszukiwani są kandydaci do sprawowania funkcji rodziny zastępczej. Dlatego zgłosili się do właściwego miejscowo PCPR, odbyli stosowne szkolenie i zostali zakwalifikowani jako zawodowa rodzina zastępcza. Powierzono im dziecko. Gdy matka chłopca została pozbawiona władzy rodzicielskiej,

wnioskodawcy niezwłocznie wystąpili o przysposobienie dziecka, które zostało orzeczone, gdy chłopiec liczył 13 miesięcy. Na marginesie należy odnotować, że choć dziecko jest zdrowe i należycie rozwinięte, stosownie do wieku, to jego matka ma zdiagnozowane zaburzenia osobowości.

Co najmniej w kilku zbadanych sprawach przysposobienia dziecka przez rodzinę zastępczą zaobserwowano swoiste „wymuszenie” adopcji pod presją informacji, pochodzących głównie od pracowników socjalnych, że o ile tego dziecka nie przysposobią rodzice zastępczy, to z chwilą pozbawienia rodziców dziecka władzy rodzicielskiej, będzie niezwłocznie wdrożone poszukiwanie dla dziecka przez ośrodek adopcyjny kandydatów na rodziców adopcyjnych. Obawa, że tak właśnie się stanie (odczuwana przez wnioskodawców a także dziecko, gdy było świadome tej możliwości) i będzie konieczne rozstanie z dzieckiem, niekiedy nawet po kilku latach wychowywania go, powodowała decyzję o przysposobieniu. Taka decyzja zawsze była związana z pogorszeniem sytuacji materialnej rodziny, a niekiedy wiązała się ze znacznym ryzykiem niepowodzenia samego przysposobienia. Powyższe ilustrują przykładowe stany faktyczne.

Przypadek czwarty

Wnioskodawcy mieszkają w atrakcyjnym turystycznie regionie kraju. Po pięcioletnim, bezskutecznym oczekiwaniu w ośrodku adopcyjnym na wskazanie dziecka, poznali ośmioletniego chłopca, wychowanka domu dziecka, który przybył wraz z grupą dzieci z placówki na wycieczkę do miejscowości wnioskodawców. Zrodziła się obustronna sympatia. Po pewnym czasie wnioskodawcy odwiedzili dziecko w placówce i za zgodą jego opiekuna (z badanych akt nie wynika, czy opiekun uzyskał zezwolenie sądu opiekuńczego) objęli bezpośrednią pieczę nad chłopcem zabierając go do swego domu. Zaskoczyło ich wtedy bardzo agresywne zachowanie dziecka, kierowane także wobec osób, w tym wnioskodawczyni, którą chłopiec przewracał, kopał i bił rękami. Mimo tego wnioskodawcy (z wiarą, że to okres przejściowy po zmianie otoczenia) wystąpili o orzeczenie przysposobienia. Sąd rozważywszy wszystkie okoliczności zasugerował im prawdopodobnie (akta tamtej sprawy sprzed kilku miesięcy nie były przedmiotem niniejszego badania) cofnięcie wniosku o przysposobienie i zachowanie pieczy nad dzieckiem w ramach rodziny zastępczej. Wydaje się, że takie rozwiązanie było zasadne. Umożliwiało wszechstronną diagnozę

przyczyn zaburzonego zachowania i dawało czas na przemyślenie, jaka forma pieczy będzie najlepsza dla dziecka.

Należy odnotować, że dobór stron nie został dokonany profesjonalnie. Być może wnioskodawcy, mimo wysokiej motywacji do bycia rodzicami tego dziecka, nie mają wystarczających umiejętności i możliwości stosownego oddziaływania, skoro mają tylko wykształcenie podstawowe i ograniczone możliwości korzystania z profesjonalnego doradztwa pedagogicznego.

Dłuższe doświadczenie w sprawowaniu pieczy nad chłopcem w charakterze rodziny zastępczej, jak doradził im sąd w poprzednim postępowaniu, było w tej sprawie wskazane. Mogłoby uchronić obydwie strony przed ewentualnymi skutkami złego doboru do przysposobienia.

Jednakże pracownik socjalny, działając wyjątkowo nieprofesjonalnie, bo w obecności dziecka, „zagroził”, że chłopiec zostanie odebrany wnioskodawcom, jeżeli nie przysposobią go. Mimo problemów wychowawczych wnioskodawcy byli zdeterminowani do zatrzymania dziecka w rodzinie. Chłopiec także bał się, że zostanie zabrany z domu wnioskodawców.

Pod presją przedstawionej sytuacji wnioskodawcy ponownie wnieśli o przysposobienie małoletniego, choć sytuacja faktyczna nie uległa zasadniczej zmianie.

Należy odnotować, że w aktach nie było żadnych wyników badań dziecka. Nie wiadomo, jakie były przyczyny jego agresji i innych drastycznych zachowań. Nie była znana prognoza rozwojowa. Być może zaburzenia zachowania wynikały z jakiegoś stanu chorobowego. Mimo tego wniosek został uwzględniony, choć „żądanie przysposobienia” nie było w pełni swobodne i być może było pochopne. W dniu orzeczenia dziecko liczyło 9 lat i 11 miesięcy.

3. Sprawność i czas postępowania

Okres od dnia wpływu wniosku do sądu do dnia pierwszej rozprawy wynosił od jednego dnia do 1 roku. W 51 sprawach (14,7 %) to oczekiwanie nie przekroczyło 4 tygodni, w 127 sprawach (37,4 %) było dłuższe od 4 tygodni ale nie dłuższe niż

9 tygodni. Tak więc w ponad połowie spraw oczekiwanie na pierwszą rozprawę trwało do 9 tygodni. Średnio oczekiwanie na rozprawę wynosiło 11,3 tygodnia (2,6 miesiąca).

W 253 (74,2 %) sprawach odbyła się tylko jedna rozprawa. Jeżeli w danej sprawie sąd powierzył wnioskodawcom bezpośrednią pieczę nad dzieckiem, w ramach styczności preadopcyjnej unormowanej w art. 120¹ k.r.o., to uczynił to na posiedzeniu niejawnym.

W 83 sprawach (24,3 %) miało miejsce jednokrotne odroczenie rozprawy. W pięciu sprawach (1,5 %) odroczenia były co najmniej dwukrotne.

Rozprawa (łącznie czas wszystkich posiedzeń sądu, gdy rozprawa była odraczana) trwała od 9 minut do 295 minut (prawie 10 godzin). W 26 sprawach rozprawa trwała nie dłużej niż 30 minut (38,9 %). Średni czas trwania rozprawy wyniósł 51,6 minut.

Okres od wpływu sprawy do sądu do wydania orzeczenia przez sąd pierwszej instancji wynosił do 68 tygodni (około 16 miesięcy). Średni czas rozpoznania sprawy przez sąd pierwszej instancji wynosił 13,8 tygodnia (3 miesiące i 3 tygodnie). W jedynej sprawie, w której była apelacja i ponowne rozpoznanie sprawy przez sąd pierwszej instancji, całe postępowanie trwało 56 tygodni.

Sprawność i szybkość postępowania była w przeważającej liczbie spraw zadowalająca, co w dużej mierze było związane z brakiem kontroli instancyjnej orzeczeń.

VI. Ogólna charakterystyka stron zamierzonego przysposobienia

1. Wnioskodawcy

1.1. Kobiety wnioskujące o przysposobienie

1.1.1. Informacje ogólne

O przysposobienie wnioskowało 341 kobiet. W 14 przypadkach były osobami stanu wolnego, w 327 pozostawały w związku małżeńskim i razem z mężami wносиły o przysposobienie.

Wiek

Najmłodsza z wnioskodawczyń w dniu orzekania przez sąd pierwszej instancji miała 22 lata i 6 miesięcy, a najstarsza 61 lat i 10 miesięcy.

64,5 % wszystkich wnioskodawczyń nie przekroczyło 40 roku życia. 23,5 % było w przedziale od 40 lat i 3 miesięcy do 45 lat. 8 % miało więcej niż 45 lat, ale nie więcej niż 50 lat. Pozostałe były starsze. Mediana wieku wnioskodawczyń to 37 lat i 6 miesięcy.

Średnia wieku kobiet wnoszących o przysposobienie w zbadanych sprawach wynosiła 38 lat i 6 miesięcy. Natomiast średnia wieku dziecka, gdy wnioskowano o przysposobienie jednego dziecka wynosiła 4 lata i 3 miesiące, a więc średnio matki adopcyjne były starsze od dziecka o 34 lata i 3 miesiące. Gdy wnioskowano o przysposobienie więcej niż jednego dziecka, średnia wieku dzieci się zmieniała wynosząc 4 lata i 8 miesięcy, a dla najmłodszego dziecka z kilkorga – 2 lata.

Wykształcenie

W aktach spraw były informacje o poziomie wykształcenia 336 spośród 341 wnioskodawczyń. Większość była dobrze wykształcona. Studia wyższe ukończyły 204 kobiety, a więc 60,7 % tych, których wykształcenie było znane. Wśród nich 148 miała wykształcenie, co najmniej magisterskie, a niektóre uzyskały stopień

naukowy doktora. Wykształcenie średnie (ogólne lub zawodowe) uzyskało 88 kobiet (26,2 % wnioskodawczyń, których wykształcenie było znane). Tak więc nie mniej niż średnie wykształcenie miało 86,9 % kobiet wnioskujących o przysposobienie, których wykształcenie było znane. Szczegółowe dane na temat wykształcenia kobiet zawiera tabela.

Tabela: Wykształcenie kobiet wnioskujących o przysposobienie

Poziom wykształcenia kobiet	Częstość	Procent
Podstawowe	10	2,9
Zawodowe podstawowe	34	10,0
Średnie techniczne	52	15,2
Średnie ogólne	36	10,6
Wyższe zawodowe (licencjackie, inżynierskie)	56	16,4
Wyższe magisterskie	148	43,4
Brak danych	5	1,5
Ogółem	341	100,0

Źródło: opracowanie własne

Dochody

W aktach były informacje co do sytuacji dochodowej 329 (96,5 %) wnioskodawczyń. Niektóre z nich nie miały własnych przychodów. Najwyższy miesięczny przychód wnioskodawczynie wyniósł 25 000 zł. Średnia kwota własnych comiesięcznych przychodów, w większości uzyskiwanych z pracy lub prowadzonej działalności gospodarczej, wynosiła 3 342, 82 zł.

1.1.2. Informacje o kobietach niepozostających w małżeństwie wnioskujących o przysposobienie

Wiek

Kobiety samotnie wnioskujące o przysposobienie liczyły od 33 lat do 60 lat i 6 miesięcy. Trzy najmłodsze miały 33 lata, 35 lat oraz 37 lat i 9 miesięcy, a trzy najstarsze 60 lat i 6 miesięcy, 57 lat i 9 miesięcy i 53 lata. Pozostałe były w wieku od

40 do 50 lat⁷⁰. Średnia wieku w tej grupie kobiet wynosiła 44 lata i 10 miesięcy, a więc była wyższa od średniej wieku wszystkich kobiet – wnioskodawczyń w zbadanych sprawach o 6 lat i 4 miesiące.

Najstarsza wnioskodawczyni, jako rodzina zastępcza wychowywała przez 16 lat dziewczynę, o której przysposobienie wystąpiła na 4 miesiące przed osiągnięciem przez podopieczną pełnoletności. Przystosobienie orzeczono już wobec osoby pełnoletniej, gdy liczyła 18 lat i 5 miesięcy. Wnioskodawczyni przyznała, iż przyczyną zwlekania z wnioskiem o przysposobienie były względy finansowe (pragnienie pobierania świadczeń ze środków publicznych przeznaczonych dla rodzin zastępczych).

Wykształcenie

Wnioskodawczynie w tych sprawach miały w większości wyższe wykształcenie magisterskie. Tylko w jednym przypadku wnioskodawczyni miała zaledwie wykształcenie zawodowe. Ta kobieta sprawowała funkcję zawodowej rodziny zastępczej o charakterze pogotowia rodzinnego i dziecko, o którego przysposobienie wносиła (chłopiec liczący 7 lat i 7 miesięcy), było jej wychowankiem w dniu wpływu wniosku do sądu⁷¹.

Dochody

Dochody wnioskodawczyń były zróżnicowane. Najniższy wynosił 1 880 zł, najwyższy 10 000 zł. Średni miesięczny dochód wnioskodawczyni zamierzającej samotnie wychowywać przysposobione dziecko wynosił 3 560 zł i był wyższy o 218 zł od średnich dochodów kobiety wnioskodawczyni we wszystkich zbadanych sprawach. Jednakże w 4 przypadkach z 14 miesięczny dochód wnioskodawczyni był nie wyższy niż 2 000 zł. Najczęściej dochód miesięczny wnioskodawczyni wynosił 3 000 zł. Najczęściej też wnioskodawczyni prowadziła dotychczas jednoosobowe

⁷⁰ Wnioskodawczynie w twej grupie liczyły 40 lat, 40 lat i 9 miesięcy, dwukrotnie po 42 lata, 43 lata i 6 miesięcy, 45 lat, 48 lat i 3 miesiące, 50 lat.

⁷¹ Stan ten trwał od 5 lat Dziecko zostało przyjęte przez wnioskodawczynię do jej pogotowia rodzinnego z bardzo poważnymi problemami zdrowotnymi i rozwojowymi. Wymagało długotrwałej i bardzo starannej rehabilitacji. Nadal jest nadpobudliwy i nieco opóźniony w rozwoju intelektualnym (powtarza klasę „0”). Motywem wniosku było pragnienie zapobieżenia rozstaniu z dzieckiem, które powinno być zgłoszone do ośrodka adopcyjnego, jako kandydat do przysposobienia.

gospodarstwo domowe, a po przysposobieniu miała pozostawać tylko z dzieckiem, a tym samym „dzielić” się z nim swoimi przychodami. Średnio więc na osobę w takim gospodarstwie domowym miało przypadać 1 500 zł.

1.2. Mężczyźni wnoszący o przysposobienie

O przysposobienie wnioskowało 327 mężczyzn. We wszystkich przypadkach wnosili wraz ze swoimi żonami o przysposobienie wspólne.

Wiek

Najmłodszy wnioskodawca liczył 27 lat i 9 miesięcy, najstarszy 56 lat i 6 miesięcy. Mniej niż 40 lat w dniu orzeczenia przysposobienia miało 54,4 % przysposabiających mężczyzn. 28,8 % liczyło od lat 40 do 45. Pomiędzy 45 a 50 rokiem życia było 13 % wnioskodawców. Pozostali byli starsi.

Średnia wieku mężczyzn wnoszących o przysposobienie w zbadanych sprawach wynosiła 39 lat i 9 miesięcy i była wyższa od średniego kobiet wnoszących o przysposobienie o 1 rok i 3 miesiące. Mediana wynosiła 39 lat.

Wykształcenie

W aktach spraw były informacje o poziomie wykształcenia 322 spośród 327 wnioskodawców. Mężczyzn o wyższym wykształceniu było 143, a więc 44,4 % tych, których wykształcenie było znane. Stanowili oni największą grupę wnioskodawców wg kryterium poziomu wykształcenia.

Tabela: Wykształcenie mężczyzn wnoszących o przysposobienie

Poziom wykształcenia mężczyzn	Częstość	Procent
Podstawowe	4	1,2
Gimnazjalne	1	0,3
Zawodowe podstawowe	75	22,9
Średnie techniczne	83	25,4
Średnie ogólne	16	4,9
Wyższe zawodowe (licencjackie, inżynierskie)	29	8,9
Wyższe magisterskie	114	34,9
Brak danych	5	1,5
Ogółem		100,0

Źródło: opracowanie własne

Wśród mężczyzn wnioskodawców wysoki był także udział osób o wykształceniu zawodowym na poziomie podstawowym (75 osób – 23,3 % tych, których wykształcenie było znane) i średnim (83 osoby – 25,8 % tych, których wykształcenie było znane). Natomiast tylko sporadycznie kandydaci na ojców adopcyjnych poprzestawali na wykształceniu podstawowym (takie wykształcenie miało zaledwie trzech wnioskodawców). Szczegółowe dane na temat wykształcenia mężczyzn zawiera tabela.

Interesujące wydaje się zestawienie procentowe poziomu wykształcenia kobiet i mężczyzn wnioskujących o przysposobienie.

Tabela: Odsetek kobiet i mężczyzn o danym poziomie znanego wykształcenia wśród wnioskodawców

Poziom wykształcenia	Niższe niż średnie			Średnie		Wyższe	
	Podstawowe	Gimnazjalne	Zawodowe podst.	Technik.	L.O.	Wyższe zawod.	Wyższe mgr.+
Udział kobiet o danym poziomie wykształcenia	13,1			26,2		60,7	
	3,0*	-	10,1	10,1	10,7	16,7	44,0
Udział mężczyzn o danym poziomie wykształcenia	24,8			30,8		44,4	
	1,2	0,3	23,3	25,8	5,0*	9,0	35,4

* zaokrąglenie do 3,0 (2,976) i zaokrąglenie do 5,0 (4,96)

Źródło: opracowanie własne

Co najmniej średnie wykształcenie miało 86,9 % kobiet o znanym poziomie wykształcenia oraz 75,2 % mężczyzn o znanym poziomie wykształcenia. Wydaje się, że jest to korzystna prognoza dla przysposobionych dzieci, bowiem zwykle kobiety – matki więcej czasu spędzają z dziećmi, zwłaszcza małymi i mogą mieć wpływ na ich edukację (pomoc w lekcjach, wykształcenie aspiracji edukacyjnych). Stosowne zestawienie zostało przedstawione w tabeli.

Dochody

W aktach były informacje co do sytuacji dochodowej 314 (96,0 %) wnioskodawców. Najwyższy miesięczny dochód wnioskodawcy wyniósł 50 000 zł. i był dwukrotnie wyższy od najwyższego dochodu wnioskodawczyni. Średnia kwota własnych comiesięcznych dochodów, w większości uzyskiwanych z pracy lub prowadzonej działalności gospodarczej, wynosiła 5 079, 53 zł.

1.3. Staż małżeński i dzietność wnioskodawców

W zbadanych sprawach dominowały przypadki wniosków o przysposobienie wspólne przez małżonków. Było ich 327 (95,9 %). Najkrótszy okres od zawarcia małżeństwa do wpływu do sądu wniosku o przysposobienie dziecka wynosił 9 miesięcy, najdłuższy zaś 31 lat i 6 miesięcy. Natomiast średni staż małżeński w zbadanych sprawach wynosił 10 lat i 9 miesięcy.

Sytuacja rodzinna

Kobiety wnioskujące samodzielnie o przysposobienie krajowe były bezdziejne i nie sprawowały pieczy nad dziećmi. Jedna z samotnych wnioskodawczyń z Hiszpanii wychowywała córkę przysposobioną na Ukrainie.

Sytuacja małżonków wnioskujących o przysposobienie wspólne była zróżnicowana. Najczęściej, w 257 (75,4 %) przypadkach, ani nie mieli wspólnych dzieci, ani nie wychowywali wspólnie dziecka jednego z nich. W pozostałych przypadkach we wspólnym gospodarstwie domowym z nimi pozostawało co najmniej jedno dziecko, nad którym sprawowali pieczę rodzicielską. Najczęściej, bo aż w 40 sprawach było to ich wspólne rodzone dziecko. W 2 przypadkach wspólnie wychowywali dziecko jednego z nich, które pochodziło z wcześniejszego związku swego rodzica, a w pozostałych wychowywali przynajmniej jedno przysposobione dziecko. W większości więc przypadków motywem adopcji była bezdziejność wnioskodawców.

2. Dzieci

2.1. Sytuacja prawna i faktyczna dzieci

Wnioskodawcy ubiegali się o przysposobienie 425 dzieci. W 3 przypadkach oboje rodzice dziecka nie byli znani (dzieci porzucone i zostawione w „oknie życia”). Ojcostwo nie było ustalone w stosunku do 118 (27,8 %) dzieci.

Tabela: Sposób ustalenia ojcostwa

Sposób ustalenia ojcostwa	Częstość	Procent
Z małżeństwa rodziców	119	28,0
Uznanie	156	36,7
Sądowe ustalenie	17	4,0
Nieustalone	118	27,8
Brak danych o sposobie ustalenia ojcostwa	15	3,5
Ogółem	425	100,0

Źródło: opracowanie własne

Najczęściej, w 153 przypadkach (36,7 %), ojcostwo było ustalone wskutek uznania dziecka/uznania ojcostwa oraz wskutek domniemania pochodzenia dziecka od męża jego matki – odnośnie do 119 dzieci (28 %). Bardzo rzadko ojcostwo ustalił sąd – tylko w stosunku do 17 dzieci (4 %).

W dniu orzekania w sprawie przedstawicielem ustawowym przeważającej liczby dzieci (417 – 97,9 %) był opiekun. W dniu wpływu do sądu wniosku o przysposobienie żadne z dzieci nie pozostawało pod bezpośrednią bieżącą pieczą obojga lub jednego z rodziców, nawet gdy rodzicom przysługiwała władza rodzicielska. Największa grupa dzieci, których dotyczyły analizowane postępowania, pozostawała w rodzinach zastępczych. 220 (51,8 %) dzieci pozostawało we wspólnocie domowej ze swoimi rodzicami zastępczymi, którymi były inne osoby niż wnioskodawcy w sprawie o przysposobienie. Znaczna grupa dzieci – 128 (30,1 %) przebywała w domach dziecka.

Tabela: Podmiot sprawujący bezpośrednią pieczę nad dzieckiem w okresie bezpośrednio poprzedzającym wniosek o przysposobienie

Podmiot sprawujący bezpośrednią pieczę nad dzieckiem	Częstość	Procent
Wnioskodawcy, w tym jako rodzina zastępcza	66	15,5
Rodzina zastępcza (RDD) – inne osoby niż wnioskodawcy	220	51,8
Dom dziecka	128	30,1
Inny podmiot	11	2,6
Ogółem	425	100,0

Źródło: opracowanie własne

66 (15,5 %) dzieci pozostawało pod pieczę wnioskodawców, którzy najczęściej mieli status niezawodowej rodziny zastępczej dla dzieci, które pragnęli przysposobić. Sytuacja jedenaściorga dzieci była inna – pozostawały w innych placówkach niż wymienione, albo u osób z rodziny dziecka, ale innych niż wnioskodawcy.

2.2. Stan rozwoju i stan zdrowia dzieci

Jak już wskazywano dokumentacja stanu rozwoju, stanu zdrowia dzieci, ewentualnych problemów rozwojowych i wychowawczych zawarta w aktach spraw była bardzo skromna. Celowe wydaje się przypomnienie, że karta dziecka znalazła się tylko w 46 (13,5 %) zbadanych sprawach, badaniu psychologicznemu poddano dzieci w 20 (5,9 %) sprawach, inny opis stanu zdrowia dziecka był przedstawiony w 12 (3,5 %) sprawach, a opinie o dzieciach zaledwie w 9 (2,6 %). Przyjęłam więc domniemanie, że w sprawach, w których nie było żadnych informacji o opóźnieniach, kontuzjach, chorobach dzieci, ani o problemach wychowawczych, jakie sprawiają, można przyjąć domniemanie, że sytuacja rozwojowa i zdrowotna dzieci mieści się w przeciętnej normie z uwzględnieniem, iż część parametrów znajdować się może w dolnej granicy normy w konsekwencji zaniedbań opiekuńczych, wychowawczych i edukacyjnych. Z uwzględnieniem powyższego, w świetle danych zawartych w aktach zbadanych spraw można było wnioskować, że 308 (72,5 %) dzieci jest fizycznie i psychicznie rozwiniętych zgodnie z normą przewidzianą dla ich wieku, a 74 (17,4 %) wykazuje opóźnienie rozwojowe możliwe do nadrobienia, zwykle będące następstwem zaniedbań rodzicielskich lub przebywania w placówce. U 37 dzieci (8,7 %) opóźnienia były poważne, a działania konieczne do ich nadrobienia (nie zawsze całkowitego) prawdopodobnie powinny być intensywne i długotrwałe.

Tabela: Stan rozwoju dzieci

Stan rozwoju dzieci	Częstość	Procent
Zgodny z normą przewidzianą dla wieku	308	72,5
Niewielkie opóźnienie w porównaniu z normą	74	17,4
Znaczne opóźnienie w porównaniu z normą	37	8,7
Inna sytuacja	2	0,5
Brak danych	4	0,9
Ogółem	425	100,0

Źródło: opracowanie własne

Uwzględniając poczynione wyżej zastrzeżenie, co do skromności materiału dowodowego charakteryzującego sytuację rozwojową i zdrowotną dzieci można było ustalić, że stan zdrowia 268 (68 %) dzieci był zadowalający.

Tabela. Stan zdrowia dzieci

Stan zdrowia dzieci	Częstość	Procent
Zadowalający	289	68,0
Niewielkie schorzenia w pełni wyleczalne	41	9,7
Płodowy zespół alkoholowy (FAS)	25	5,9
Zaburzenia psychiczne	4	0,9
Inne poważne choroby, długotrwałe, trudne leczenie	43	10,1
Brak danych	23	5,4
Ogółem	425	100,0

Źródło: opracowanie własne

Wiadomo było o różnych schorzeniach 41 (9,7 %) dzieci, które jednak, choć niekiedy uciążliwe (przykładowo alergie pokarmowe), bądź wymagające leczenia i profilaktyki (przykładowo próchnica zębów, wadliwy zgryz, zez, nawracające infekcje górnych dróg oddechowych), nie rodziły niepokoju o zagrożenie życia, ani nie wymagały szczególnych wysiłków związanych z leczeniem.

Odbiegający od normy stan zdrowia 72 (16,9 %) dzieci był znacznie poważniejszy. Poza problemami wynikającymi z wad genetycznych, i innymi poważnymi chorobami (przykładowo wymagającymi skomplikowanego zabiegu chirurgicznego lub specjalistycznego leczenia) bardzo niepokojące mogły być choroby psychiczne oraz konsekwencje płodowego zespołu alkoholowego (FAS) rozpoznanego u 25 dzieci, a podejrzanego u większej ich liczby.

VII. Stan faktyczny prowadzący do powstania stosunku przysposobienia

Przysposobienie następuje wskutek prawomocnego orzeczenia sądu, o skutku konstytutywnym. Sąd orzeka przysposobienie po ustaleniu, że zostały wypełnione wszystkie przesłanki przewidziane przez prawo. Równie istotną rolę odgrywa wola zainteresowanych osób, jak i obiektywne ustalenie przez sąd, że podstawowy cel przysposobienia, jakim jest dobro osoby przysposabianej, zostanie osiągnięty. Na stan faktyczny prowadzący do powstania stosunku przysposobienia składa się wiele elementów, które są przedmiotem analizy teoretycznej w opracowaniach systemowych i komentarzowych. Przyjmuję koncepcję i kolejność omówienia okoliczności, które doprowadziły do orzeczenia przysposobienia w zbadanych sprawach zastosowaną przy omawianiu tej problematyki w *Systemie Prawa Prywatnego*⁷² odsyłając też do rozważań tam zawartych.

1. Żądanie przysposobienia

Najistotniejsza dla możliwości orzeczenia przysposobienia, bez której nie może ono nastąpić, jest wola przysposabiającego, określona jako „żądanie przysposobienia” (art. 117 § 1 k.r.o.), wyrażona przez osobę mającą czynną zdolność do przysposobienia, czyli określone cechy osobiste i kwalifikacje prawne (pełna zdolność do czynności prawnych) opisane w ustawie (art. 114¹ k.r.o.).

Obowiązująca w dawniejszych unormowaniach⁷³ umowna forma nawiązania stosunku przysposobienia (uzupełniana niekiedy obowiązkowym zatwierdzeniem przez organ państwowy) zapewne rzutowała na przeświadczenie niektórych autorów, iż „żądanie przysposobienia” jest czynnością prawną⁷⁴, ewentualnie rodzinno-

⁷² E. Holewińska – Łapińska [w] *System Prawa Prywatnego*, tom 12 *Prawo Rodzinne i Opiekuńcze* (red. T. Smoczyński) Warszawa 2011, s. 561 – 604.

⁷³ Na temat przekształcania form przysposobienia w rozwoju historycznym por. A. Stelmachowski, *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym*, Warszawa 1957, s. 166–174.

⁷⁴ B. Walaszek, *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym*, Warszawa 1966, s. 146.

prawą⁷⁵. Trudno podzielić takie stanowisko, skoro wola zainteresowanych nie jest wystarczająca dla powstania prawnego stosunku przysposobienia.

„Żądanie przysposobienia” pełni podwójną rolę – od strony formalno-prawnej wszczynając postępowanie, a od strony materialno-prawnej stanowi konieczny element stanu faktycznego, który wraz z innymi elementami spełniającymi przesłanki adopcji prowadzi do zaistnienia „prawnego pokrewieństwa” pomiędzy wnioskodawcą a dzieckiem wskutek konstytutywnego orzeczenia sądu.

We wszystkich zbadanych sprawach wymieniony element stanu faktycznego prowadzącego do orzeczenia przysposobienia był spełniony. Większość wnioskodawców wypowiedziała to żądanie już w pisemnym wniosku, adresowanym do sądu, potwierdzając je własnoręcznym podpisem.

Pewne wątpliwości budziły jedynie wnioski cudzoziemców, gdy były spisane w języku polskim i podpisane przez kandydatów na przysposabiających, co do których istniała pewność, że nie znają języka polskiego. Zwykle te osoby słuchane podczas rozprawy z udziałem tłumacza przysięgłego potwierdziły wolę przysposobienia wprost, lub wynikała ona z kontekstu wypowiedzi. Nie mniej w części przypadków sądy na posiedzeniu niejawnym orzekły na podstawie art. 120¹ k.r.o. o osobistej styczności kandydatów na rodziców adopcyjnych z dziećmi w sytuacji, gdy „żądanie przysposobienia” nie wynikało jeszcze z niewątpliwego oświadczenia, ale było domniemywane na podstawie zachowania osoby zainteresowanej.

W 10 przypadkach wnioski o przysposobienie były sporządzone i podpisane przez profesjonalnych pełnomocników procesowych (adwokatów), a wnioskodawcy dopiero na rozprawie potwierdzili, że podtrzymują wniosek pełnomocnika. Oświadczenia typu „żądam orzeczenia przysposobienia” nie były w ogóle składane, a oświadczenia „wnoszę o orzeczenie przysposobienia” były składane bardzo rzadko. Jeżeli dochodziło do wypowiedzi mającej formę oświadczenia w tej kwestii, to zwykle brzmiała ona „popieram wniosek”. Wnioskodawcy wystawiali istotę „żądania przysposobienia” używając innych zwrotów. Ich wola nie budziła jednak wątpliwości.

⁷⁵ M. Pazdan, *Zdolność przysposabiającego do „żądania przysposobienia”*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1962, nr 9, s. 103.

2. Zgoda dziecka na przysposobienie i wysłuchanie dziecka

Zgoda przysposabianego jest przesłanką przysposobienia, jeżeli osoba, której dotyczy wnioski, ukończyła 13 lat. Osoby młodsze niż 13-letnie powinny zostać wysłuchane, o ile są zdolne do „pojęcia znaczenia przysposobienia”. Odstąpienie od zwrócenia się o wyrażenie zgody od osoby, co najmniej trzynastoletniej, bądź od wysłuchania osoby młodszej może nastąpić wyjątkowo: po pierwsze z powodu niezdolności osoby przysposabianej do wyrażenia zgody (zrozumienia znaczenia przysposobienia), a po drugie, aby umożliwić zachowanie tajemnicy przysposobienia wobec dziecka przeświadczzonego, że pochodzi od wnioskodawcy (art. 118 § 3 k.r.o.).

2.1. Zgoda dziecka

Przyjęto autorytatywnie, że dopiero osoba, która ukończyła 13 lat potrafi ocenić istotę przysposobienia jako instytucji prawnej⁷⁶. Wydaje się, że powyższe nie było konsekwencją pogłębionej analizy psychologiczno-pedagogicznej uwzględniającej wiedzę i doświadczenie dzieci w określonym wieku, funkcjonujące we współczesnej przestrzeni społecznej oraz korzystające z różnorodnych form przekazu informacji (szczególnie z Internetu, programów telewizyjnych, filmów, w których problematyka przysposobienia jest podawana w formie fabularnej).

⁷⁶ Dawniejsze badania pedagogiczne wykazywały, że przeciętnie rozwinięte dzieci po szóstym roku życia rozróżniają urodzenie i przysposobienie. Potrafią przyjąć do wiadomości, że relacja z rodzicami adopcyjnymi, którzy nie są rodzicami biologicznymi, ma charakter trwały. Nie potrafią jednak zrozumieć, jaka jest tego przyczyna. Dopiero dzieci w wieku 12–13 lat rozumieją istotę przysposobienia i procedury prawne, które muszą się odbyć, aby nastąpiła adopcja. Takie stanowisko jest przedstawione przykładowo w Poradniku prowadzenia spotkań rodziców adopcyjnych „*Werkboek ouderbijeekomsten*” opracowanym przez holenderską licencjonowaną organizację adopcyjną – Stowarzyszenie Wereldkinderen („Dzieci Świata”), Haga 1993, s. 58. Prezentowane jednak były opinie, wypowiedziane w tym samym czasie, że dopiero 16–17-letnia osoba jest zdolna zrozumieć w pełni istotę i skutki przysposobienia (Tak W. L. Pierce, *Tajemnica adopcji w USA*, Przyjaciel Dziecka 1993, Nr 9–10, s. 16). Poglądy te zostały wypowiedziane przed 20 laty i być może nie są już w pełni aktualne. W niektórych obcych systemach prawnych dzieci wyrażają zgodę na przysposobienie po ukończeniu 10 roku życia. Tak przykładowo w art. 132 ust. 1 kodeksu rodzinnego Federacji Rosyjskiej z 1995 r. Komentatorzy wyrażają przeświadczenie, że dziecko w tym wieku jest zdolne do świadomego zajęcia stanowiska w omawianej sprawie. Zob. przykładowo L. M. Pczelincewa, *Kommentarij k siemiejnomu kodeksu Rossijskoj Federacji*, Moskwa 2002 r., s. 548.

Przesadzające znaczenie miało traktowanie wskazanego wieku jako tradycyjnie wyznaczającego nabycie ograniczonej zdolności do czynności prawnych w obszarze prawa cywilnego (art. 12 k.c., art. 15 k.c.)⁷⁷. Ustawodawca uzależnił skuteczność nabycia przez dziecko także różnych innych uprawnień osobistych od jego zgody, o ile ukończyło 13 lat (zmiana lub nadanie nazwiska – art. 88 § 2, art. 89 § 2, art. 90 § 1 k.r.o., zmiana imienia osoby przysposobionej – art. 122 § 3 k.r.o.).

W zbadanych sprawach tylko siedmioro dzieci było w wieku umożliwiającym im wyrażenie zgody na przysposobienie. Zgodę na przysposobienie wyraziły cztery osoby przysposabiane.

Jedna z osób uprawnionych do wyrażenia zgody z uwagi na wiek (dziewczyna, która po wszczęciu postępowania ukończyła 18 lat) była całkowicie ubezwłasnowolniona.

Ustawa nie wypowiada się wprost na temat takiej sytuacji, a w literaturze występuje rozbieżność stanowisk. Według jednego⁷⁸ ubezwłasnowolnienie całkowite nie stanowi przeszkody do odebrania zgody na przysposobienie, jeżeli tylko osoba przysposabiana działa swobodnie i w pełni świadomie, co w niektórych przypadkach może się zdarzyć. Według drugiego⁷⁹, osoba ubezwłasnowolniona całkowicie nie jest uprawniona do wyrażenia zgody na przysposobienie.

W badanej sprawie osoba ubezwłasnowolniona była głęboko niesprawna, bowiem niezależnie od zaburzeń psychicznych cierpiała na dziecięce porażenie mózgowe. W tym przypadku odstąpienie od odbierania od niej zgody na przysposobienie było

⁷⁷ Należy odnotować, że w poselskim projekcie ustawy nowelizującej Kodeks rodzinny i opiekuńczy w zakresie przysposobienia, który, po licznych zmianach, stanowił podstawę do ostatecznej wersji projektu ustawy uchwalonej 26 maja 1995 r., pierwotnie przewidywano uprawnienie dziecka do wyrażenia zgody na przysposobienie po ukończeniu 10. roku życia.

⁷⁸ J. Gajda, [w]: *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy Komentarz*, Warszawa, 2000, s. 456.

⁷⁹ Tak B. Walaszek, *Przysposobienie w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie międzynarodowym prywatnym i procesowym*, Warszawa 1966, s. 56; A. Stelmachowski, [w]: *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Komentarz*, (red. B. Dobrzański, J. Ignatowicz), Warszawa 1975, s. 715; E. Płonka, *Przysposobienie całkowite w prawie polskim*, Wrocław 1986, s. 56; J. Ignatowicz, [w]: *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Komentarz*, (red. J. Pietrzykowski) Warszawa 1993, s. 557; H. Haak, *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Przysposobienie. Komentarz*, Toruń 1996, s. 67; H. Ciepla, [w]: *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Komentarz* (red. K. Piasecki) Warszawa, 2000, s. 659.

usprawiedliwione⁸⁰ zarówno z przyczyn prawnych (ubezwłasnowolnienie), jak i faktycznych.

Nie wiadomo, dlaczego w pozostałych sprawach zgoda nie była wyrażona, bo orzeczenia nie są uzasadnione⁸¹. Można jedynie odnotować, że wnioskodawcy nie prosili sądu o rezygnację ze zgody przysposobionych, aby było możliwe utajnienie wobec przysposobianych, że nie są rodzonymi dziećmi wnioskodawców. W każdym bądź razie w aktach tych spraw nie było pisma ani zaprotokołowanego stanowiska wnioskodawców w tej kwestii.

2. 2. Wysłuchanie dziecka

Obowiązek wysłuchania osoby przysposobianej⁸², która nie ukończyła lat 13, został wprowadzony przez ustawę z dnia 26 maja 1995 r. nowelizującą przepisy o przysposobieniu, w celu dostosowania polskiego prawa krajowego do zobowiązań międzynarodowych (w szczególności do art. 12 Konwencji o prawach dziecka)⁸³.

Wykładnia funkcjonalna zwrotu dotyczącego zdolności przysposobianego dziecka do „pojęcia znaczenia przysposobienia” przemawia za ograniczeniem wymagań do

⁸⁰ Matka dziewczyny nie żyła, ojciec został pozbawiony władzy rodzicielskiej. Dziecko wychowywała ciotka (siostra matki), jako rodzina zastępcza. Wystąpiła o przysposobienie na krótko przed ukończeniem przez siostrzenicę 18 roku życia. Pragnie nadal opiekować się siostrzenicą, jako matka adopcyjna. Oczekuje, że uzyska świadczenia należne osobom opiekującym się niepełnosprawnym.

⁸¹ Przykładowo w jednej ze spraw o przysposobienie dzieci powinowatego liczących 14 lat i 5 miesięcy oraz 12 lat i 11 miesięcy starszy chłopiec nie był pytany o zgodę na przysposobienie, a młodszy nie był wysłuchany. Wnioskodawcy wychowywali dzieci jako rodzina zastępcza. Być może sąd zastosował art. 118 § 3 k.r.o., ale nie wynika to wprost z akt sprawy.

⁸² Wysłuchanie osoby przysposobianej jest obowiązkiem sądu, mimo że ustawa używa terminu „powinien”. Za takim rozwiązaniem w trakcie prac w komisji sejmowej nad projektem ustawy nowelizującej Kodeks rodzinny i opiekuńczy w zakresie przysposobienia opowiadał się przedstawiciel Ministerstwa Sprawiedliwości, prezentując stanowisko, iż postulowany zapis wprowadza jako regułę wysłuchanie osoby przysposobianej, pozostawiając jednak ostateczną decyzję, czy ma być ona wysłuchana, sądowi.

⁸³ Wcześniej wysłuchanie takiej osoby było możliwe, ale każdorazowo zależało od decyzji sądu, o czym świadczy pierwotna wersja art. 586 § 2 *in fine* k.p.c. o następującym brzmieniu: „W uzasadnionych wypadkach można wezwać na rozprawę osobę mającą być przysposobioną, która nie ukończyła jeszcze lat trzynastu”. Za „wypadki uzasadnione” uznawano takie, gdy małoletni „osiągnął stopień rozeznania pozwalający mu na należyte zorientowanie się co do zmiany, jaką w jego sytuacji wprowadziłoby przysposobienie. Tak B. Dobrzański, [w:] B. Dobrzański, M. Lisiewski, Z. Resich, W. Siedlecki, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz* (pod red. W. Resicha, W. Siedleckiego), t. I, Warszawa 1969, s. 870.

objęcia przez dziecko świadomością mogącej nastąpić wskutek adopcji zmiany jego sytuacji faktycznej (przejścia pod pieczę przysposabiających) i jej nieodwracalności.

Wykładnia literalna przemawia za rozumieniem przez dziecko również zmiany stanu prawnego. Zróżnicowanie skutków wyrażenia woli osoby przysposabianej w przedmiocie przysposobienia według kryterium wieku przemawia za tezą, iż wymagania wobec dziecka liczącego mniej niż 13 lat, dotyczące zakresu rozumienia przez nie znaczenia przysposobienia, powinny być raczej liberalne.

Badanie wykazało, że wysłuchanie dziecka odbywa się sporadycznie – w zbadanych sprawach, których było 341, miało miejsce zaledwie 15 razy. Jednakże nie mniej niż w 12 innych sprawach sąd znał stanowisko dziecka, ale ustalone w sposób pośredni, w szczególności przez podmiot nadzorujący bezpośrednią styczność dziecka z wnioskodawcami, biegłych z ROD-K, kuratora sądowego, osobę, do której dziecko miało duże zaufanie i mogło wypowiadać się spontanicznie (przykładowo taką osobą godną zaufania dziecka bywał wychowawca z placówki, w której przebywało albo rodzic zastępczy).

Większość orzeczeń nie była uzasadniana i motywów odstąpienia od wysłuchania dziecka można się jedynie domyślać.

Przyjmuję założenie, że - co najmniej - powinny być wysłuchane wszystkie dzieci, które miały więcej niż 10 lat, a nie ukończyły lat 13 (ukończenie lat 13 zobowiązywało do przyjęcia oświadczenia w przedmiocie zgody). Takich dzieci było 20.

W 4 sprawach prawdopodobnie sąd mógł przyjąć, że dziecko uważa wnioskodawców za rodziców i jego wysłuchanie mogłoby nie być korzystne dla sytuacji emocjonalnej dziecka i jego poczucia bezpieczeństwa (art. 118 § 3 k.r.o.). W pozostałych przypadkach trudno domyślić się, jakie okoliczności zadecydowały o zrezygnowaniu z wysłuchania dziecka.

Natomiast w sprawach, w których dziecko młodsze niż trzynastoletnie było wysłuchane, przynajmniej w jednym przypadku przysposobienie zostało orzeczone wbrew jednoznacznie wyrażonej woli dziecka. Nie chciała zostać przysposobiona ośmioletnia dziewczynka z niewielkim opóźnieniem intelektualnym, wychowanka domu dziecka, której rodzice byli pozbawieni władzy rodzicielskiej. Przysposobienie

miało spowodować wyjazd dziecka z Polski. Wnioskowało małżeństwo obywateli włoskich.

Oceniono, że małoletnia bardzo dobrze przystosowała się do wychowania w dużej grupie w domu dziecka. Dziecko wyraziło wolę pozostania w dotychczasowym środowisku zastępczym z uwagi na związki emocjonalne z wychowawcami i dziećmi z placówki. Jednym z motywów oponowania wobec przysposobienia przez wnioskodawców z Włoch były obawy związane z barierą językową, która pogłębi występujące już u dziewczynki problemy z nauką. Sąd – mimo że wysłuchał małoletnią - prawdopodobnie uznał, że dziecko było zbyt małe aby racjonalnie ocenić korzyści wynikające z przysposobienia. Motywem odmowy zgody na przysposobienie był niepokój dotyczący wyjazdu z kraju, przeniesienia w nieznane środowisko, w tym trudności językowych, zapewne przejściowych, które mogą zostać pokonane w nieodległym czasie.

Wątpliwości i obawy dziecka były bardziej racjonalne na tle stanu faktycznego innej sprawy, w której także przysposobienie przenoszące dziecko do Włoch zostało orzeczone. Badanie w ROD-K wykazało, że małoletni nie miał jeszcze „gotowości” do przysposobienia, bowiem do 2010 r. chłopiec był wychowywany przez rodziców (głównie przez matkę w związku z pobytami ojca w zakładach karnych). W 2009 r. przebywał z matką w Wielkiej Brytanii, gdzie chodził do szkoły. Był więc co najmniej „osłuchany” z językiem angielskim i miał świadomość problemów czekających cudzoziemca w nowej szkole za granicą.

Wiadomo, że rodzice chłopca nadużywali alkoholu, a ojciec naruszał normy prawa karnego i kilkakrotnie odbywał karę pozbawienia wolności. Ostatecznie rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej, co umożliwiło rozważenie przysposobienia, niemalże „ostatniej szansy”, zważywszy na wiek dziecka. (Sąd orzekł przysposobienie, gdy małoletni liczył 10 lat i 9 miesięcy).

Przysposabiającymi byli małżonkowie mający półtoraroczny staż małżeński. Była pomiędzy nimi bardzo znaczna różnica wieku mogąca negatywnie rzutować na trwałość małżeństwa. Żona liczyła 61 lat i 10 miesięcy, mąż lat 47. Wskutek przysposobienia „zagranicznego” dziecko miało opuścić Polskę i zamieszkać we

Włoszech. Powstają wątpliwości, czy w optymalny sposób to przysposobienie realizowało potrzeby dziecka.

W podsumowaniu uwag o wpływie woli dziecka na przysposobienie, zważywszy na przedstawione wyniki badania, należy stwierdzić, że jest ona bardzo ograniczona. Z całą pewnością zaś ustalenie jej w bezpośrednim kontakcie sądu z dzieckiem („twarzą w twarz” w ramach odebrania zgody osoby co najmniej trzynastoletniej, lub wysłuchania osoby młodszej) występuje sporadycznie. Jedynym, częściowym, uzasadnieniem dla takiego stanu rzeczy jest młody wiek większości przysposabianych, który uzasadnia przypuszczenie, że nie są w stanie pojąć znaczenia przysposobienia, jako konstrukcji prawnej.

3. Zgoda rodziców dziecka i przyczyny, dla których nie była wymagana

W zbadanych sprawach rodzice sporadycznie byli uprawnieni do współdecydowania o przysposobieniu ich dzieci. Zgodę na przysposobienie przez wnioskodawców wyrazili na rozprawie oboje rodzice dziecka w 2 sprawach, a tylko matka w jednej sprawie.

Najczęściej wynikało to z faktu pozbawienia ich władzy rodzicielskiej. Większość dzieci, których dotyczyły badane sprawy, można było traktować, jako dotknięte „sieroctwem społecznym”. Nie żyło bowiem w dniu orzekania przysposobienia tylko 6 matek i 7 ojców dzieci. Władza rodzicielska jednej z matek ustała w konsekwencji jej całkowitego ubezwłasnowolnienia.

W 335 sprawach możliwe było ustalenie przyczyny powodującej brak uprawnienia matki do współdecydowania o przysposobieniu w formie wyrażenia na nie zgody. Dominowało pozbawienie władzy rodzicielskiej, które dotyczyło 325 matek (97 %), 6 (1,8 %) znanych matek nie żyło. W 3 (0,9 %) przypadkach osoba matki była nieznaną (dzieci porzucone) i - jak wspomniano wyżej - jedna matka (0,03 %) była całkowicie ubezwłasnowolniona.

Dokonując pewnego uproszczenia można ustalić, że w co trzecim przypadku pochodzenie przysposabianego dziecka od ojca nie było ustalone w świetle prawa, choć w niektórych sprawach jego osoba była znana matce (zwykle dotyczyło to

sytuacji, gdy ten sam mężczyzna był partnerem matki w niesformalizowanym związku i domniemanym ojcem kilkorga jej dzieci, ale partnerzy nie przywiązywali wagi do ustalenia pochodzenia dzieci lub z różnych przyczyn ojciec uznał ojcostwo tylko niektórych dzieci, choć poczuwał się do ojcostwa wszystkich).

Większość ze znanych w świetle prawa ojców utraciła uprawnienie do wyrażenia zgody na przysposobienie wskutek pozbawienia ich władzy rodzicielskiej (tak było w 214 sprawach). W 100 (29,3 %) sprawach pochodzenia dziecka od ojca (wszystkich dzieci, gdy wniosek dotyczył więcej niż jednego dziecka) nie było ustalone. Dodatkowo w 10 sprawach (2,9 %), w których wnioski o orzeczenie przysposobienia dotyczyły więcej niż jednego dziecka, wystąpiło zróżnicowanie sytuacji ojców każdego z dzieci, ale przynajmniej w stosunku do jednego z dzieci ojcostwo nie było ustalone. 7 znanych ojców dzieci zmarło przed wszczęciem postępowania w zbadanej sprawie. 214 spośród znanych, żyjących ojców było pozbawionych władzy rodzicielskiej.

Dwa przypadki wyrażenia zgody na przysposobienie dzieci przez rodziców, oraz przez matkę zostały omówione wcześniej w ramach prezentacji sposobu doboru stron zamierzonego przysposobienia określonego, jako „wybór rodziców”.

Należy przypomnieć, że w dniu wpływu do sądu wniosku o przysposobienie żadne z dzieci nie pozostawało pod bezpośrednią bieżącą pieczę obojga lub jednego z rodziców, nawet gdy rodzicom przysługiwała władza rodzicielska. Niekiedy wręcz były wypełnione przesłanki pozbawienia władzy rodzicielskiej, a tylko dlatego, że ono nie nastąpiło, rodzice zachowali uprawnienie do wyrażenia zgody na przysposobienie. Ilustracją powyższej tezy jest następujący stan faktyczny, kolejny w którym rodzice wyrazili zgodę na przysposobienie.

Matka dziecka jest siostrą wnioskodawczyni. Pozostaje w konkubinacie, z którego pochodzi troje najmłodszych dzieci. W czasie postępowania liczyła 38 lat. Jest rozwiedziona, prawdopodobnie nie ma własnych źródeł utrzymania. Oboje z aktualnym partnerem nadużywają alkoholu. Wiadomo, że matka urodziła 7 dzieci. Jedno zmarło w niemowlęctwie. Nie można wykluczyć, że przyczyniły się do tego poważne zaniedbania ze strony matki. Dwoje najstarszych dzieci pozostaje w rodzinie zastępczej, którą utworzyła ich babka (matka matki). Jedno dziecko, syn

pochodzący z małżeństwa, które ustało wskutek rozwodu, jest wychowywane przez swego ojca. Dwoje dzieci z konkubinatu, liczące 5 i 7 lat, wychowuje wraz ze swym mężem (jako rodzina zastępcza) siostra matki dzieci. Przyczyną przejęcia pieczy nad siostrzeńcami było skrajne zaniedbywanie dzieci przez ich rodziców wynikające z nadużywania alkoholu. Gdy rodzice dzieci spodziewali się kolejnego potomka (wspólnego trzeciego dziecka, a zarazem siódmego dziecka kobiety) zdecydowali, że nie będą podejmowali próby podjęcia się nad nim pieczy kierując je „do adopcji”. Nie konsultowali swojej decyzji z rodziną, ani nie rozważali przysposobienia wewnątrzrodzinnego. Po porodzie dziecko pozostawili w szpitalu położniczym i zostało ono powierzone obcej, zawodowej rodzinie zastępczej. Dopiero wtedy siostra matki dziecka, która już wychowuje dwoje jej starszych dzieci, dowiedziała się, że najmłodszy siostrzeniec oczekuje na przysposobienie. Wraz z mężem podjęła decyzję o przysposobieniu małoletniego pragnąc aby rodzeństwo wychowywało się razem, a dziecko pozostało w rodzinie. Ci właśnie małżonkowie byli wnioskodawcami w omawianej sprawie. Rodzice dziecka wyrazili podczas rozprawy zgodę na jego przysposobienie przez wnioskodawców.

Wnioskodawcy nie rozważali zmiany swego statusu wobec wychowywanych dzieci, nadal pragnąc sprawować nad nimi pieczę, jako rodzina zastępcza. Można domniemywać, że pragnienie adopcji najmłodszego dziecka było związane zarówno z jego wiekiem (w dniu orzeczenia przysposobienia chłopczyk miał 3 miesiące), jak i utratą nadziei na poczęcie wspólnego potomka. Prysposobienia całej trójki wnioskodawcy nie rozważali zapewne z uwagi na trudności materialne, które powstałyby z chwilą utraty świadczeń uzyskiwanych przez nich jako rodzina zastępcza, a także zważywszy na wiek wychowywanych dzieci, znających rodziców i właściwie sytuujących swych faktycznych wychowawców w strukturze rodziny, świadomych własnej sytuacji rodzinnej i życiowej. Decyzja o przysposobieniu, o którym mowa, była obarczona ryzykiem poważnych problemów w przyszłości, bowiem u dziecka występuje podejrzenie płodowego zespołu alkoholowego (FAS).

4. Zgoda opiekuna dziecka

Przedstawicielem ustawowym 416 dzieci (97,9 %) był opiekun i on był uprawniony do wyrażenia zgody na przysposobienie. Jednakże tylko w 80 sprawach na 331,

w których opiekun powinien zająć stanowisko wyrażając zgodę na przysposobienie lub odmawiając jej (24,2 %), w aktach znajdował się dowód potwierdzający, że określona osoba fizyczna pełni funkcję opiekuna dziecka. Dowodem takim był albo odpis postanowienie sądu o ustanowieniu opieki i powołaniu opiekuna, albo zaświadczenie, jakim legitymuje się opiekun. Można jedynie domniemywać, że w pozostałych sprawach sądowi z urzędu było wiadome, iż określona osoba jest opiekunem dziecka.

Zgoda opiekuna jest przesłanką orzeczenia przysposobienia, gdy dziecko pozostaje pod opieką, choćby rodzice dziecka, nie będący w danej sytuacji przedstawicielami ustawowymi dziecka, byli uprawnieni do wyrażenia zgody na przysposobienie. Równocześnie występuje więc uprawnienie do wyrażenia zgody na przysposobienie po stronie opiekuna i takiego rodzica, który jest małoletni bądź ubezwłasnowolniony częściowo, bądź którego władza rodzicielska została zawieszona, ale nie występują trudne do przewyciężenia przeszkody w porozumieniu się z nim.

Zgodnie z art. 155 § 1 k.r.o., opiekun sprawuje pieczę nad osobą i majątkiem pozostającego pod opieką. Zgoda na przysposobienie powinna wyrażać przekonanie opiekuna, że wnioskodawca będzie dobrze wywiązywał się z zadań rodzicielskich, a władza rodzicielska będzie przez niego sprawowana zgodnie z dobrem dziecka i interesem społecznym. Zajęcie stanowiska przez opiekuna w formie wyrażenia zgody lub odmowy zgody na przysposobienie stanowi „ważniejszą sprawę” dotyczącą małoletniego w rozumieniu art. 156 k.r.o.

Przy zastosowaniu literalnej wykładni powołanego przepisu należałoby oczekiwać, że opiekun, po wszczęciu sprawy o przysposobienie jego pupila, powinien zwrócić się do sądu opiekuńczego, właściwego do wykonywania nadzoru nad sprawowaniem opieki, o udzielenie zezwolenia na zajęcie stanowiska w sprawie o adopcję. Sąd ten zaś, po zapoznaniu się ze stanowiskiem opiekuna, aktami sprawy o przysposobienie i innymi stosownymi dowodami, powinien wydać postanowienie, skuteczne od chwili uprawomocnienia się (art. 593 k.p.c.), zawierające albo zezwolenie na wyrażenie zgody na przysposobienie albo odmawiające udzielenia stosownego zezwolenia.

W istocie więc, stanowisko sądu opiekuńczego byłoby podejmowane na podstawie jego oceny o zgodności przysposobienia przez określonych wnioskodawców

z dobrem dziecka podlegającego opiece. Sąd ten pośrednio wyrażałby swoje merytoryczne stanowisko w przedmiocie zasadności wniosku o przysposobienie. W części przypadków właściwy w sprawie z art. 156 k.r.o. byłby ten sam sąd, który rozstrzyga w innym postępowaniu sprawę o przysposobienie, w części zaś byłby to inny sąd, niekiedy terytorialnie odległy, gdy zważy się na przemianą właściwość sądu w sprawach o przysposobienie (art. 585 § 2 k.p.c.).

Art. 120 zdanie drugie k.r.o. stwierdza, że sąd może orzec przysposobienie, mimo braku zgody opiekuna, gdy uzna, że przemawiają za tym szczególne okoliczności, a dobro dziecka wymaga jego przysposobienia.

O ile by przyjąć, że powołane wyżej przepisy się nie wyłączają, to mogłaby powstać sytuacja wzajemnej „kontroli” rozstrzygnięć dokonywanych przez niezależne sądy, z pominięciem zasad kontroli instancyjnej.

Sąd rozstrzygający o zezwoleniu w przedmiocie zgody opiekuna na przysposobienie wyrażałby swoje stanowisko co do zasadności wniosku o przysposobienie, o którym nie rozstrzyga, bo jest to kompetencja innego sądu, a w każdym bądź razie inna sprawa niż aktualnie rozpoznawana. Gdy oceniłby, że przysposobienie powinno być orzeczone, udzielałby opiekunowi zezwolenia na wyrażenie na nie zgody. Jeżeli oceniłby, że wniosek o przysposobienie należałoby oddalić, odmawiałby opiekunowi zezwolenia na wyrażenie przez niego zgody na przysposobienie. Z kolei sąd w sprawie o przysposobienie, uznawszy że należy je orzec, mimo odmowy wyrażenia zgody przez opiekuna, który złożył takie oświadczenie, na jakie zezwolił mu sąd w rozstrzygnięciu z art. 156 k.r.o., pośrednio dawałby wyraz przeświadczeniu o błędnym rozstrzygnięciu sądu opiekuńczego odmawiającym zezwolenia opiekunowi na wyrażenie zgody na przysposobienie.

Przedstawiona sytuacja jest niepożądana z uwagi na powagę wymiaru sprawiedliwości. O ile zaś nawet nie wystąpi konflikt stanowisk obu sądów, o którym była mowa wyżej, „podwójna” ocena przedłuża czas trwania postępowania, a dobro podpieczonego nie zawsze jest lepiej chronione z tej jedynie przyczyny, że oceniają go dwa różne sądy (lub dwa składy tego samego sądu).

W literaturze przedmiotu były wypowiedziane rozbieżne stanowiska. Według jednego zezwolenie sądu opiekuńczego dla opiekuna jest konieczne⁸⁴, według drugiego jest zbędne⁸⁵.

W zbadanych sprawach przewagę miało stanowisko, iż opiekun nie musi uzyskiwać zezwolenia sądu opiekuńczego na podstawie art. 156 k.r.o. na wyrażenie zgody na przysposobienie dziecka. Takie zezwolenia były przedstawiane tylko w postępowaniach prowadzonych przez określone sądy. Odnotowano je w sprawach rozpoznanych przez Sądy Rejonowe w Chorzowie, Inowrocławiu, Łodzi (Sąd Rejonowy dla Łodzi - Śródmieścia i Sąd Rejonowy dla Łodzi - Widzewa), Nowym Sączu, Włocławku, Wrocławiu (Sąd Rejonowy dla Wrocławia - Fabrycznej), Złotorii.

Niekiedy trudno było ustalić, czy zezwolenie było, gdy opiekun się na nie nie powoływał, ale sąd dopuszczał jako dowód akta innego postępowania, nie precyzując, w jakiej sprawie (być może więc w sprawie z art. 156 k.r.o.).

Jednakże w jedynej sprawie, w której miała miejsce kontrola instancyjna, Sąd Okręgowy w Płocku⁸⁶ ocenił, że doszło do naruszenia art.156 k.r.o., bowiem opiekun nie uzyskał zezwolenia sądu opiekuńczego do zajęcia stanowiska w sprawie o przysposobienie, co w apelacji nie zostało podniesione, ale Sąd rozważył uchybienie z urzędu, bowiem w ocenie Sądu, miało wpływ na wydane rozstrzygnięcie.

⁸⁴ Za koniecznością uzyskania przez opiekuna zezwolenia sądu opiekuńczego na wyrażenie stanowiska w przedmiocie zgody na przysposobienie, opowiedział się M. Grudziński [w:] *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Komentarz* (red. B. Dobrzański, J. Ignatowicz), Warszawa 1975, s. 851. W późniejszych wydaniach tego komentarza wśród przykładów spraw wymagających zezwolenia sądu zgoda na przysposobienie nie była wymieniana. W nowszych opracowaniach za koniecznością uzyskania zezwolenia sądu opiekuńczego opowiedziała się S. Kalus [w:] *Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Komentarz*, (red. K. Piasecki), Warszawa 2011, s. 1043.

⁸⁵ Drugi pogląd, pozostający w opozycji do pierwszego wypowiedzieli, między innymi: J. Ignatowicz [w:] *System Prawa Rodzinnego i Opiekuńczego* (red. J. St. Piątkowski), Wrocław – Warszawa – Kraków - Gdańsk – Łódź, 1985, s. 1158, E. Płonka, *Przysposobienie całkowite w prawie polskim*, Wrocław 1986, s. 66, która stwierdziła, że art. 119 k.r.o. (obecnie 120) jest przepisem szczególnym, względem art. 156 k.r.o. E. Holewińska-Łapińska [w:] *System Prawa Prywatnego*, tom 12 *Prawo Rodzinne i Opiekuńcze* (red. T. Smoczyński) Warszawa 2011, s. 582 – 583, J. Strzebińczyk [w:] *System Prawa Prywatnego*, tom 12 *Prawo Rodzinne i Opiekuńcze* (red. T. Smoczyński) Warszawa 2011, s. 867.

⁸⁶ Sprawa Sądu Okręgowego w Płocku, IV Ca 321/13.

W sprawie tej opiekun odmówił zgody na przysposobienie w sytuacji, gdy wnioskodawcy nie przedstawili zaświadczenia kwalifikacyjnego i świadectwa ukończenia szkolenia prowadzonego przez ośrodek adopcyjny, wymaganych zgodnie z art. 114¹ § 1 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym od 1 stycznia 2012 r., aczkolwiek zgłosili się do ośrodka w celu uzyskania wyżej wymienionych dokumentów, uczestniczyli w szkoleniu dla kandydatów na rodziców adopcyjnych, ale jeszcze go nie ukończyli i z związku z tym wnosili o odroczenie rozprawy na czas niezbędny do przedstawienia wymaganych dokumentów. Był to jedyny przypadek odmowy zgody opiekuna na przysposobienie, w sprawach, w których brał udział w postępowaniu. W pozostałych sprawach opiekun aprobował przysposobienie dziecka przez wnioskodawców, o ile w ogóle zajął stanowisko w tej sprawie. Nie we wszystkich przypadkach, gdy opiekun był obecny na rozprawie, wyraził stanowisko w formie oświadczenia o zgodzie (tak było w 298 sprawach). W 21 sprawach wypowiadał się ogólnie z aprobatą o wnioskodawcach, ale nie stwierdził, że zgadza się na przysposobienie (choćby używając słów: „popieram wniosek”).

W 14 przypadkach opiekun nie zajął stanowiska w ogóle. Było to w sprawach, w których opiekun był wnioskodawcą, a sąd nie ustanowił kuratora stosując odpowiednio art. 99 k.r.o.

5. Dobro osoby przysposabianej

Dobro osoby przysposabianej jest nie tylko przesłanką orzeczenia przysposobienia. Do osoby małoletniej, jaką jest zwykle przysposabiany, ma zastosowanie pojęcie „dobro dziecka”, które jest zasadą polskiego prawa rodzinnego. Może być też utożsamiane z „nadrzędnym interesem dziecka”, którego powinny przestrzegać we wszystkich swych działaniach państwa będące stronami Konwencji o prawach dziecka. Powyższe ma zastosowanie do każdego przysposobienia. Celowe wydaje się odnotowanie, że w kontekście przysposobienia międzynarodowego zwrócił na to uwagę Sąd Najwyższy w uchwale składu siedmiu Sędziów SN z dnia 12 czerwca 1992 r., III CZP 48/92⁸⁷.

⁸⁷ OSN CP 1992, nr 10, poz. 179.

Sąd Najwyższy w powołanej uchwale zalecił, aby postanowienia Konwencji o prawach dziecka służyły do precyzowania pojęcia dobra dziecka, które zgodnie z nią powinno być wychowywane w środowisku rodzinnym, „w atmosferze szczęścia, miłości i zrozumienia”.

Wielokrotnie cytowana, ogólna definicja omawianego pojęcia, sformułowana 35 lat temu przez Wandę Stojanowską⁸⁸, i nadal aktualna, wskazuje, że „dobro dziecka (...) oznacza kompleks wartości o charakterze niematerialnym i materialnym niezbędnych do zapewnienia prawidłowego rozwoju fizycznego i duchowego dziecka oraz do należytego przygotowania go do pracy odpowiednio do jego uzdolnień, przy czym wartości te są zdeterminowane przez wiele różnorodnych czynników, których struktura zależy od treści stosowanej normy prawnej i konkretnej aktualnie istniejącej sytuacji dziecka (przy założeniu) zbieżności tak pojętego dobra dziecka z interesem społecznym”.

Konkretyzując powyższe odnośnie do dobra osoby przysposabianej w pierwszej kolejności należy ustalić, czy dla dokładnie określonego dziecka w aktualnej, indywidualnej sytuacji życiowej, z uwzględnieniem jednak potrzeb w dalszej perspektywie czasowej (do usamodzielnienia się), przysposobienie jest optymalnym środkiem prawnym dla zabezpieczenia potrzeb emocjonalnych i materialnych. Tylko w przypadku ustalenia, że przysposobienie optymalnie zabezpieczyłoby interesy dziecka, kolejnym etapem oceny powinno być ustalenie, czy wnioskodawcy w sprawie o przysposobienie są w stanie ustalone potrzeby dziecka zaspokoić.

Ocena, czy w ogóle dziecko powinno być przysposobione, musi uwzględnić wiele czynników. W tej kwestii odsyłam do szczegółowych ustaleń sformułowanych w *Systemie Prawa Prywatnego*, w poniższych uwagach jedynie zasygnalizowanych.

⁸⁸ W. Stojanowska, *Rozwód a dobro dziecka*, Warszawa 1979, s. 27.

Sytuacja prawna dziecka

Ustalenie pochodzenia od rodziców

Brak ustalenia pochodzenia dziecka od rodziców zawsze wymaga rozważenia, czy w pierwszej kolejności nie należy doprowadzić do stosownego ustalenia, bowiem dziecko, zgodnie z art. 7 Konwencji o prawach dziecka, ma: „prawo do poznania swoich rodziców i bycia wychowywanym przez nich”.

Z wcześniejszych ustaleń wynika, że w 3 zbadanych sprawach nie było znane pochodzenie dziecka od obojga z rodziców. Porzucenie dzieci wskazywało, iż prawdopodobieństwo odnalezienia rodziców i ustalenia pochodzenia było znikome. Jeżeli zaś nawet nastąpiłoby, to przejęcie przez rodziców pieczy i wykonywanie jej należycie było także nieprawdopodobne.

Ojcostwo nie było ustalone w stosunku do 118 dzieci. Także jest mało prawdopodobne, aby ewentualne ustalenie ojcostwa spowodowało przyjęcie odpowiedzialności ojców za dzieci. Powyższe skłania do wniosku, że zaniechanie działań w kierunku ustalenia pochodzenia dzieci było uzasadnione, a więc zgodne z dobrem dzieci.

Władza rodzicielska

Większość znanych rodziców była pozbawiona władzy rodzicielskiej nad dziećmi. Dotyczyło to 325 matek i 214 znanych, żyjących ojców. Należy odnotować, że gdy rodzice wnosili o przywrócenie władzy rodzicielskiej, postępowanie w sprawie o przysposobienie ich dziecka było zawieszane, bądź sąd nie wyznaczał terminu rozprawy do chwili prawomocnego rozstrzygnięcia w tej kwestii.

Gdy sąd ocenił, iż rodzic ubiegający się o przywrócenie władzy rodzicielskiej czyni to w sytuacji uzasadniającej przeświadczenie, że będzie należycie sprawował pieczę – wniosek o przysposobienie został oddalony. Był to jedyny przypadek prawomocnego oddalenia wniosku.

Sporadycznie w zbadanych sprawach rodzicom przysługiwała władza rodzicielska, ale żadne z rodziców nie sprawowało bezpośredniej pieczy nad dziećmi i z władzy rodzicielskiej chcieli zrobić taki jedynie użytek, aby wyrazić zgodę na przysposobienie. Nie wystąpiły więc jakiegokolwiek przypadki stanów faktycznych, do których miał niegdyś zastosowanie – nie mający odpowiednika w aktualnym stanie prawnym – art. 65 §1 zdanie drugie kodeksu rodzinnego z 1950 r., który stanowił: „Jeżeli małoletni pozostaje pod władzą rodzicielską obojga rodziców, przysposobienie może nastąpić jedynie w przypadkach wyjątkowych”⁸⁹.

„Przeciwskazania” do przysposobienia

Dobro dziecka, które nie pozostaje ani pod władzą rodzicielską, ani pod pieczę rodziców, a nawet w związku z tym przebywa w placówce opiekuńczo-wychowawczej, nie zawsze przemawia za przysposobieniem.

Za zachowaniem dotychczasowego stanu może przemawiać:

- dotychczasowa historia życia dziecka (przykładowo nieudane i rozwiązane przysposobienie, niepowodzenia umieszczenia w rodzinie zastępczej),
- silny związek emocjonalny z rodzeństwem, które nie może być przysposobione przez tę samą osobę, albo silny związek emocjonalny z innymi krewnymi,
- późny wiek, bądź stan rozwoju psychicznego nie rokujący nawiązania więzi emocjonalnej.

W kilku zbadanych sprawach, dotyczących dzieci pozostających przed przysposobieniem w rodzinach zastępczych, w szczególności spokrewnionych, przysposobienie zostało „wymuszone” przez obawę (w tym niekiedy wywodzącą się z jednoznacznie przedstawionego stanowiska pracowników socjalnych), że jego niedokonanie będzie równoznaczne z zabránieniem dziecku z dotychczasowego środowiska rodzinnego i skierowaniem go do przysposobienia na ogólnych zasadach – przez osoby obce. Pragnienie uniknięcia tego było główną motywacją przysposobień dokonywanych przez dziadków, a niekiedy także inne rodziny

⁸⁹ Celem tego przepisu było niedopuszczenie do przysposobień jedynie w celu poprawienia sytuacji materialnej dziecka, mimo że ubodzy rodzice należycie sprawowali nad nim pieczę.

zastępcze. (Wskazywano na to we wcześniejszych uwagach). Choć w tych przypadkach dobro dziecka nie zostało poważniej naruszone, bo zachowano dotychczasową sytuację opiekuńczą, to wybrane rozwiązanie nie było optymalne z punktu widzenia dobra dzieci.

Szczególnie istotne jest zachowanie więzi z rodzeństwem.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy nie zawiera zakazu dzielenia rodzeństwa przy przysposobieniu. Wskazówka, iż nierozłączanie rodzeństwa powinno być zasadą przy orzekaniu w sprawach dzieci mających siostry i braci pośrednio wynika z rozwiązań szczegółowych. Obowiązuje ona odnośnie do władzy rodzicielskiej nad kilkorgiem dzieci rodziców żyjących w rozłączeniu (w tym wskutek unieważnienia małżeństwa, rozwodu i separacji) – art. 58 § 1 k.r.o., art. 107 § 2 k.r. o., art. 58 § 1 k.r.o. w związku z art. 21 k.r.o., oraz w związku z art. 61³ k.r.o, odnośnie do opieki nad rodzeństwem (art. 151 k.r.o.), a także pośrednio wspiera ją ułatwienie przysposobienia powodującego przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka za granicę, jeżeli prowadzi ono do połączenia rodzeństwa (art. 114² § 2 k.r.o.). Także art. 166 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej określając czynności konieczne do dokonania w ramach kwalifikacji dziecka do przysposobienia nakazuje w ust. 1 pkt 4 ustalenie sytuacji prawnej rodzeństwa dziecka. Pośrednio stanowi to wskazówkę, aby w miarę możliwości zapewnić rodzeństwu mającemu bierną zdolność do przysposobienia wspólny dom adopcyjny.

Z punktu widzenia ochrony dobra dziecka istotne jest po pierwsze, aby rodzeństwa nie były dzielone przez przysposobienie, a po drugie, aby – o ile powstanie taka możliwość – były łączone.

Z akt większości spraw nie wynikało, czy przysposabiane dziecko ma rodzeństwo. Nie ma też w protokołach rozpraw odzwierciedlenia wysiłków sądu w celu ustalenia, czy dziecko ma rodzeństwo, choćby przez zapytania kierowane do ośrodka adopcyjnego, urzędu stanu cywilnego, opiekuna dziecka. Być może w części spraw, gdy rodzina dziecka była częstym „klientem” sądu opiekuńczego, który orzekał w sprawie o przysposobienie, stosowną wiedzę sąd miał z urzędu.

Nie było w aktach zbadanych spraw przypadków (znanych z wcześniejszych badań orzecznictwa) informowania sądu przez ośrodek adopcyjny o przyczynach powzięcia

decyzji o rozdzieleniu rodzeństwa i szukania dla poszczególnych jego członków (czasem więcej niż jednego dziecka) różnych rodzin adopcyjnych.

Należy przypomnieć, że tylko w 73 sprawach (21,4 %) zostały orzeczone przysposobienia rodzeństw, a w 13 (3,8 %), sprawach rodzeństwa zostały połączone wskutek przysposobienia. Najczęściej przysposabiano rodzeństwa liczące po dwoje dzieci. Takich przypadków było 63, z tym że 24 przysposobienia spowodowały przeniesienie dzieci za granicę. W 7 sprawach przysposobiono trzosobowe rodzeństwa, które w 4 przypadkach opuściły Polskę, a trzykrotnie rodzeństwa złożone z czworga dzieci (w tym tylko jedno przysposobienie było krajowe⁹⁰). Wiadomo na podstawie akt o kilku przypadkach podziału rodzeństwa⁹¹. Wiadomo też, że niekiedy sąd, który miał z urzędu wiedzę o rodzeństwie dziecka, zwracał się do ośrodka adopcyjnego z zapytaniem o podjęte działania w celu połączenia rodzeństwa⁹².

Sposób doboru stron

⁹⁰ Małżonkowie przysposobili 4 dziewczynki, będące przyrodnimi siostrami. Najstarsza w dniu orzeczenia miała 7 lat i 6 miesięcy, młodsze liczyły, 6, 4 i 2 lata. Wszystkie dzieci były zdrowe i rozwinięte zgodnie z normą przewidzianą dla wieku. Małżonkowie uzyskiwali dosyć skromne dochody (w sumie 4 200 zł) i średnia na osobę w ich gospodarstwie domowym po przysposobieniu czworga dzieci wynosiła 700 zł. Przystosobienie przygotował Ośrodek Adopcyjny Stowarzyszenia Rodzin Katolickich Archidiecezji Szczecińsko – Kamieńskiej.

⁹¹ Przykładowo przysposobiono dwoje dzieci z czterosobowego rodzeństwa, które uprzednio podzielono na dwie pary dzieci. Młodsze (dziewczynka licząca 4 lata i 9 miesięcy, oraz chłopiec w wieku 2 lat i 8 miesięcy) zostały przysposobione w badanej sprawie. Natomiast ich starsi bracia, chłopcy, dziewięcioletni i siedmioletni, oczekują na możliwość przysposobienia w rodzinie zastępczej. Także przed adopcją młodszych dzieci rodzeństwo było podzielone i wychowywane przez dwie różne rodziny zastępcze. Przystosobienie dzieci w zbadanej sprawie przygotował ośrodek adopcyjny Lubuskiego Ruchu na rzecz Kobiet i Rodziny „Żar”. W innej sprawie było wiadomo, że przysposobione dziecko jest piątym z kolei dzieckiem matki, która poprzednie dzieci urodziła w roku 2000, 2003, 2006 i 2011. Matka dzieci urodziła się we wrześniu 1980 r., jest więc jeszcze na tyle młoda, że można oczekiwać kolejnego jej potomstwa. Wiadomo, że nadużywa alkoholu, który piła także będąc w ciąży. Przystosobienie przygotował Świętokrzyski Ośrodek Adopcyjny w Kielcach. W kolejnej sprawie sąd orzekł przysposobienie chłopca liczącego 7 lat i 4 miesiące przez małżonków zamieszkałych we Włoszech, wiadomo było, że dziecko ma rodzeństwo. Przed przysposobieniem z chłopcem spotkał się jego najstarszy 18-letni brat w celu pożegnania się z adoptowanym. Brat ten, już pełnoletni, zaakceptował rozstanie i umocnił przysposobianego w przeświadczeniu, że adopcja do Włoch leży w jego interesie i powinien skorzystać z tej szansy. Sprawę w Polsce prowadził Krajowy Ośrodek Adopcyjny TPD we współpracy z włoską organizacją „La cicogna”.

⁹² Sąd wiedząc z urzędu, że starszy brat dziecka, którego dotyczył wniosek, został wcześniej przysposobiony przez inne osoby, zwrócił się do Pomorskiego Ośrodka Adopcyjnego w Gdańsku z zapytaniem, czy o możliwości adopcji kolejnego dziecka z tej samej rodziny zostali poinformowani małżonkowie, którzy adoptowali starsze dziecko. Ośrodek Adopcyjny zapewnił, że stosowna

Dobro dziecka wymaga dokonania optymalnego doboru dla niego rodziców adopcyjnych. Przemawia to za korzystaniem z usług ośrodków adopcyjnych, którym ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nadała pozycję monopolistyczną w zakresie prowadzenia „procedur przysposobienia”. Sposób doboru stron został już wcześniej opisany. W kilku stanach faktycznych budził wątpliwości, jednakże generalna ocena doboru stron według kryterium dobra osoby przysposabianej jest pozytywna. Badanie nie wykazało, aby dobór stron dokonany z pominięciem ośrodka adopcyjnego wskazywał na legalizację działań „podziemia adopcyjnego”. Nie można na podstawie badania aktowego ani wykluczyć, ani potwierdzić, że takie przypadki były. Z całą pewnością można natomiast stwierdzić, że w sprawach objętych badaniem, zgoda rodziców na przysposobienie dziecka przez wybrane przez nich osoby odgrywała skrajnie marginalną rolę. Co najmniej w orzecznictwie z IV kwartału 2013 r. teza Rzecznika Praw Dziecka oraz uzasadnienia poselskiego projektu ustawy zawartym w druku Sejmu RP VII kadencji nr 2361, że „tzw. „*adopcja ze wskazaniem*” pozostaje fundamentem, działającego głównie w oparciu o Internet i nielegalnych pośredników, tzw. podziemia adopcyjnego”, nie została potwierdzona.

Postępowanie dowodowe

Postępowanie dowodowe opierało się głównie na dokumentach przedstawionych przez wnioskodawców. Wiedza o dziecku w zakresie jego stanu zdrowia i rozwoju, specyficznych potrzeb, trudności, historii rodzinnej wynikająca z akt spraw była bardzo ograniczona. Brak dokumentacji chorób, czy innych problemów dziecka był podstawą domniemania, że ich nie ma, a jeżeli są - to wnioskodawcy mają wiedzę o tym przekazaną przez ośrodek adopcyjny, gdy był organizatorem przysposobienia. Takie podejście nie realizuje należycie dobra dziecka.

W niektórych przypadkach, mimo starannego postępowania dowodowego, zapadały orzeczenia budzące wątpliwości z punktu widzenia zarówno dobra dziecka, jak i rodziny przysposabiających. Przykładem na poparcie powyższego twierdzenia

informację przekazał, ale rodzice adopcyjni starszego brata nie wyrazili zainteresowania przysposobieniem kolejnego dziecka.

może być sprawa destrukcyjnego wpływu na całą rodzinę przyjęcia do niej przysposobianego dziecka, „patologicznie” zazdrosnego o uczucia wnioskodawców.

Przysposobiana dziewczynka sprawiała skrajnie trudne do rozwiązania problemy wychowawcze, mimo stosowania terapii rodzinnej. Jej celem było „przemodelowanie” układu rodzinnego, w którym chciała zająć pozycję pierwszoplanową, podporządkować sobie rodzoną córkę wnioskodawców i ustalić własne zasady. W sprawie były opinie sporządzone przez ROD-K oraz Ośrodek Adopcyjny Fundacji „Dla Rodziny”. Warto zacytować krótkie ich fragmenty.

„Zarówno wnioskodawcy jak i ich córka starają się stworzyć małej X właściwe miejsce w rodzinie, adekwatne do roli córki i siostry, jednakże problemy wychowawcze przysparzane przez małą X zaburzają funkcjonowanie całej rodziny w tym małej Y [córki wnioskodawców]” - z opinii ROD-K [podkreślenia E.H.Ł.].

„Obie dziewczynki ujawniają wyraźną skłonność do rywalizowania między sobą o uczucia i uwagę wnioskodawców dopuszczając się w tej sprawie umyślnych prowokacji (..) w stosunkach z wnioskodawcą⁹³. (..) Dziewczynka [przysposobiana - E.H.Ł.] podejmuje liczne próby „przemodelowania” i dostosowania do własnych granic i zasad funkcjonowania określanych przez kandydata na rodzinę adopcyjną” – z opinii Ośrodka Adopcyjnego. [podkreślenia E.H.Ł.].

Wnioskodawcy podtrzymali wniosek o przysposobienie, choć podjęta decyzja była obciążona bardzo poważnym ryzykiem. Przysposobienie zostało orzeczone, jak się wydaje - co najmniej przedwcześnie.

Uwagi na temat stosowania art. 120¹ k.r.o. oraz art. 586 § 4 k.p.c, rzutujące na ocenę, czy należy chronić dobro osoby przysposobianej, są zamieszczone przy ich omawianiu.

⁹³ W rodzinie miał miejsce nietypowy podział obowiązków. Żona pracowała zarobkowo, mąż (niepełnosprawny) prowadził gospodarstwo domowe i sprawował główną pieczę nad córką rodzoną i adopcyjną. Przed przyjęciem przysposobianej rodzina bardzo dobrze funkcjonowała, a rodzona córka przysposabiających co do zasady zaakceptowała przysposobienie dziewczynki, oczekując towarzyski zabaw z pełną otwartością.

Cechy przysposabiających i sytuacja materialna dziecka po przysposobieniu

Nie ujawniono w toku postępowania okoliczności dyskwalifikujących wnioskodawców, choć dobór stron w niektórych przypadkach budził wątpliwości co do zgodności z dobrem dziecka (przykładowo zbyt duża różnica wieku między wnioskodawcami a dzieckiem, bardzo duża różnica wieku pomiędzy przysposabiającymi małżonkami, zwłaszcza gdy starsza o kilkanaście lat była żona, co mogło budzić wątpliwości, czy związek rodziców adopcyjnych będzie trwały, brak wyjaśnienia niektórych cech charakterologicznych wnioskodawców przedstawionych w opiniach psychologicznych). Sytuacja materialna wnioskodawców nigdy nie miała decydującego znaczenia przy ocenie zgodności przysposobienia z dobrem dziecka, co należy ocenić pozytywnie. Z reguły wnioskodawcy mieli wystarczające dochody, w większości zapewne nieco wyższe od przeciętnych w kraju.

Uwzględnienie woli dziecka

Dobru dziecka ma służyć uwzględnienie jego woli w postaci jego zgody na przysposobienie lub wysłuchanie dziecka młodszego niż trzynastoletnie. Te uprawnienia są traktowane formalnie i nie zawsze realizowane należycie. Niekiedy też zaobserwowano przysposobienia niezgodne z wolą dziecka, która zapewne w przeświadczeniu sądu nie była oparta na racjonalnych przesłankach.

6. Opinia kwalifikacyjna i świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny

Posiadanie pełnej zdolności do czynności prawnych i odpowiednich kwalifikacji osobistych, oraz zachowanie odpowiedniej różnicy wieku pomiędzy stronami zamierzonego przysposobienia niezmiennie i w sposób niewątpliwy od lat kilkudziesięciu stanowią przesłanki czynnej zdolności do przysposobienia dziecka.

Począwszy od dnia 1 stycznia 2012 r. art. 114¹. § 1 k.r.o. stanowi, że przysposobić może osoba nie tylko mająca pełną zdolność do czynności prawnych, kwalifikacje osobiste uzasadniające przekonanie, że będzie należycie wywiązywała się z obowiązków przysposabiającego, ale również mogąca wykazać, że posiada opinię kwalifikacyjną oraz świadectwo ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek

adopcyjny. Wymaganie posiadania wymienionej opinii i świadectwa nie dotyczy krewnych i powinowatych dziecka, oraz osób sprawujących nad dzieckiem rodzinną pieczę zastępczą (art. 172 ust. 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej).

Nie ulega wątpliwości, iż wymienione aktualnie w art. 114¹. § 1 k.r.o. wymagania, jakim powinien sprostać kandydat na przysposabiającego, mają zróżnicowany „ciężar gatunkowy”.

Literalna (językowa) wykładnia art. 114¹. § 1 k.r.o. może prowadzić do wniosku, że wszystkie wymienione tam wymagania określają czynną zdolność do przysposobienia. W konsekwencji nie mogłoby nastąpić orzeczenie przysposobienia zgodnego z dobrem dziecka przez osobę, która ma pełną zdolność do czynności prawnych, optymalne kwalifikacje osobiste i odpowiednie możliwości majątkowe tylko z tej przyczyny, iż nie „posiada” ona wymienionych w przepisie opinii i świadectwa.

Warto zaznaczyć, iż w przepisie wyraźnie określono, że chodzi o „posiadanie” stosownych dokumentów, a nie przykładowo o ukończenie szkolenia bądź posiadanie stosownej wiedzy, objętej tematyką szkolenia, z racji wykształcenia (nawet gdy kandydat ma wielokierunkowe wyższe wykształcenie prawnicze, pedagogiczne i psychologiczne, co w indywidualnych przypadkach jest możliwe, bądź choćby był wykładowcą szkolącym kandydatów na rodziców adopcyjnych, albo doświadczonym pracownikiem merytorycznym ośrodka adopcyjnego, bądź sędzią rodzinnym).

Ustawa różnicuje sytuację wnioskodawców. O ile można to zaakceptować odnośnie do ochrony więzi rodzinnych wynikających z pokrewieństwa, to w pozostałych przypadkach trudno o racjonalne argumenty.

Powyższe rozwiązanie jest wyrazem niekonsekwencji ustawodawcy. Może też być argumentem na rzecz tezy, że jednak posiadanie opinii kwalifikacyjnej i świadectwa szkolenia nie jest ani przesłanką orzeczenia przysposobienia, ani koniecznym elementem czynnej zdolności do przysposobienia, a jest to jedynie wymóg formalny, który powinien być zrealizowany w dniu orzekania w sprawie. Badanie wykazało, że nie wszyscy wnioskodawcy opisane wymagania spełnili.

Paragraf czwarty art. 586 k.p.c. obowiązuje od dnia 19 października 1995 r.⁹⁴. W pierwotnym brzmieniu pozostawiał do w pełni swobodnego wyboru sądu, czy jednostką specjalistyczną, do której sąd wystąpi o opinię, będzie ośrodek adopcyjno-opiekuńczy, czy inna placówka – w praktyce Rodzinny Ośrodek Diagnostyczno-Konsultacyjny, traktowany jako organ pomocniczy sądu rodzinnego.

Aktualne brzmienie art. 586 § 4 k.p.c., obowiązujące od dnia 1 stycznia 2012 r., nadane temu przepisowi przez art. 202 pkt 2 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, nakazuje zwracanie się do ośrodka adopcyjnego, a do innej placówki specjalistycznej „jeżeli jest to uzasadnione dobrem dziecka”.

Przepis jest sformułowany jednoznacznie. Sąd zawsze ma obowiązek zasięgnięcia opinii ośrodka adopcyjnego (innej placówki specjalistycznej). Powinien ją uzyskać „przed wydaniem orzeczenia”.

Taki zapis skłania do wniosku, iż: po pierwsze, opinia powinna uwzględnić przebieg postępowania sądowego i zgromadzony w nim materiał dowodowy, po drugie zaś, że powinna być sporządzona, niezależnie od tego, czy wnioskodawca posiada opinię kwalifikacyjną uzyskaną w ramach końcowej oceny jego osoby, jako kandydata na rodzica adopcyjnego, dokonanej w toku „procedur przysposobienia”, o jakich mowa w art. 154 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Opinia taka jest traktowana jako specyficzny, właściwy dla postępowania w sprawie o przysposobienie, środek dowodowy. Przedmiot i zakres opinii zależy od sądu, który może go określić formułując konkretne pytania do placówki, której zlecił przedstawienie opinii. Opinia powinna być szczegółowa i uzasadniona, a podstawą jej sporządzenia nie mogą być wyłącznie akta sprawy, ale stosowne diagnozy psychologiczne, pedagogiczne i medyczne.

⁹⁴ Został dodany przez art. 6 ustawy z 26 maja 1995 r. o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy i niektórych innych ustaw, Dz. U. nr 83, poz. 417.

VIII. „Adopcje zagraniczne”

1. Uwagi wprowadzające

W Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości dwukrotnie było przeprowadzone ogólnopolskie badanie orzecznictwa w sprawach o przysposobienie międzynarodowe. Pierwsze z nich dotyczyło wszystkich spraw z drugiego półrocza 1992 r. oraz pierwszego półrocza 1993 r.⁹⁵ Kolejne badanie obejmowało akta spraw, w których orzeczenie kończące postępowanie o przysposobienia międzynarodowe zapadło i uprawomocniło się w 2007 r.⁹⁶

W sprawach z lat 1992 – 1993 wnioskodawcy z zagranicy mieszkali w 18 państwach⁹⁷. Najwięcej było przysposabiających z Francji (27,7 %), Włoch (20 %), Szwecji (15 %) i USA (14,5 %). Spraw o „adopcję zagraniczną” było wówczas 465 (20 z nich dotyczyło przysposobień pasierbów, w tym aż w 15 przypadkach wnioskodawcy – z reguły ojczymowie dzieci - mieszkali w Niemczech).

W 2007 r. na dwóch pierwszych miejscach wśród wnioskodawców znaleźli się mieszkańcy Włoch (47,5 %) i USA (19,3 %)⁹⁸. Zbadanych spraw było wówczas 202 (tyle nadeszły sądy z całej Polski, mimo, że według informacji statystycznej Ministerstwa Sprawiedliwości powinno być 226 spraw). Poza wymienionymi, nie mniej niż po 10 spraw toczyło się z wniosków osób zamieszkałych w Holandii (9,0 %), Szwecji (7,4 %), Francji (5,4 %) i w Niemczech (5,0 %). Wnioski z innych

⁹⁵ E. Holewińska – Łapińska, „Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów, Warszawa 1998.

⁹⁶ E. Holewińska – Łapińska, Orzekanie przysposobienia międzynarodowego przez polskie sądy [w:] *Stosowanie Prawa. Księga Jubileuszowa z okazji XX-lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości* (red. naukowa A. Siemaszko), Warszawa 2011, s. 45 – 95.

⁹⁷ E. Holewińska – Łapińska, „Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów, Warszawa 1998, s. 150 – 151.

⁹⁸ E. Holewińska – Łapińska, *Przysposobienie małoletnich obywateli polskich powodujące przeniesienie ich miejsca zamieszkania do Włoch*, Prawo w Działaniu 2010, nr 7, s. 199.

państw były także, ale w pojedynczych sprawach, łączne było ich 13 (6,4 %).
 Powyższe ustalenia ilustrują dane zamieszczone w tabeli.

Tabela: „Adopcje zagraniczne” w świetle badań aktowych IWS – udział przysposobień przenoszących dziecko do poszczególnych państw

Orzecznictwo z lat 1992 -1993			Orzecznictwo z 2007 roku			Orzecznictwo z IV kwartału 2013 roku		
I.p.	Państwo	udział	I.p.	Państwo	udział	I.p.	Państwo	udział
1.	Francja	27,7	1.	Włochy	47,5	1.	Włochy	63,6
2.	Włochy	20,0	2.	USA	19,3	2.	USA	13,6
3.	Szwecja	15,0	3.	Holandia	9,0	3.	Hiszpania	9,1
4.	USA	14,5	4.	Szwecja	7,4	4.	Szwecja	6,8
5.	Niemcy	7,5	5.	Francja	5,4	5.	Francja	4,6
6.	Holandia	.. 4,7	6.	Niemcy	5,0	6.	Holandia	2,3
7.	Dania	2,6	7.	Pozostałe	6,4	7.	Ogółem	100,0
8.	Kanada	2,1	8.	Ogółem	100,0			
9.	Pozostałe	.. 5,9						
10.	Ogółem	100,0						

Źródło: opracowanie własne

Najbardziej charakterystyczną cechą zmiany sytuacji, jaką wykazały badania aktowe wykonane w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości, jest stopniowe bardzo istotne ograniczanie liczby państw, z których pochodzą osoby pragnące przysposobić polskie dzieci.

W latach 1992 - 1993 wnioskodawcy pochodzili z 18 państw, w 2013 roku tylko z 7. Jedynie wnioskodawcy z Włoch i USA zachowali pozycję znaczących partnerów we współpracy dotyczącej przysposobienia międzynarodowego, z tym że Włosi są niekwestionowanymi „liderami” z drugą pozycją w latach dziewięćdziesiątych XX wieku i z pierwszą w 2007 i 2013 r.

Pierwsze z powołanych badań było przeprowadzone w okresie, gdy nie było jakichkolwiek przepisów polskiego prawa poświęconych przysposobieniom małoletnich zamieszkałych w Polsce przez osoby z zagranicy. Jedynie art. 21 ust. b

Konwencji o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r.⁹⁹, którym Rzeczpospolita Polska jest związana od 7 lipca 1991 r., wyrażał zasadę subsydiarności przysposobień międzynarodowych. Jak już wspomniano, obowiązywanie tego przepisu *ex proprio vigore* było dyskusyjne¹⁰⁰. Wcześniejsza praktyka zaś wskazywała, iż ratyfikowane umowy międzynarodowe zobowiązują jedynie właściwe organy państwa do wprowadzenia wynikających z nich rozwiązań do aktów normatywnych obowiązujących w wewnętrznym porządku prawnym. Dopóki zaś to nie nastąpi, normy konwencyjne nie wiążą sądów, ani innych podmiotów.

Brak unormowań ustawowych problematyki przysposobień międzynarodowych był konsekwencją minimalnego ich udziału w praktyce polskich sądów do końca lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia. Przysposobień małoletnich obywateli polskich zamieszkałych w kraju dokonywali głównie Polacy z zagranicznych ośrodków polonijnych, w szczególności krewni przysposabianych.

Badania wykazały, że w latach pięćdziesiątych XX w. wszyscy przysposabiający z zagranicy byli Polakami, a w latach siedemdziesiątych minionego stulecia Polacy stanowili 93 % przysposabiających zamieszkałych za granicą¹⁰¹. 20 lat później jedynie 26 % wnioskodawców udało się wykazać polskie pochodzenie ich wstępnych¹⁰², a w sprawach objętych ostatnim badaniem z IV kwartału 2013 r. tylko jedna osoba powołała się na takie pochodzenie.

Niegdyś przysposabiający z zagranicy mieszkali w państwach, w których znajdowały się największe skupiska polonijne. Badanie orzecznictwa z lat 1957 – 1959¹⁰³ wykazało, że 94 % osób stale zamieszkałych za granicą, które przysposobiły polskie

⁹⁹ Dz. U. nr 120, poz. 526 z późn. zm.

¹⁰⁰ Pogląd, iż art. 21 konwencji obowiązywał *ex proprio vigore*, wypowiedział Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 12 czerwca 1992 r., III CZP 48/92, OSNC 1992, nr 10, poz. 179.

¹⁰¹ Bardziej szczegółowo na ten temat zob. E. Holewińska – Łapińska, „Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów, Warszawa 1998, s. 70 – 75 i powołana tam literatura.

¹⁰² *Op. cit.*, s. 71.

¹⁰³ E. Mędrzycka, K. Olejniczak, *Praktyka sądów w zakresie spraw z wniosków cudzoziemców i obywateli polskich zamieszkałych za granicą o przysposobienie obywateli polskich*, Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości 1960, nr 5-6.

dzieci, mieszkało w USA i Kanadzie. W latach 1973 – 1974 osoby z tych państw stanowiły 88 % przysposabiających z zagranicy¹⁰⁴.

Zainteresowanie Polską, wywołane wydarzeniami politycznymi z lat osiemdziesiątych XX w., w szczególności zaś pomoc humanitarna kierowana w okresie stanu wojennego do polskich domów dziecka i placówek medycznych, zwłaszcza z Francji, Holandii i Szwecji, spowodowało także „odkrycie” Polski jako „państwa – dawcy” dzieci do przysposobienia. Długoletni pontyfikat Jana Pawła II i emigracja zarobkowa Polaków do Włoch spowodowały zainteresowanie we Włoszech Polską, które „przełożyło się” również na praktykę adopcyjną.

Niestety, to zainteresowanie nie zawsze było równoznaczne z dbałością o należyte zagwarantowanie praw dzieci na etapie pośrednictwa adopcyjnego, jak i ich sytuacji po przysposobieniu w państwie przyjmującym. Pośrednio wskazuje na to przykładowo opinia wypowiedziana na konferencji zorganizowanej w Genewie w listopadzie 1989 r. przez International Social Servis, gdzie mówiono o Polsce jako o „dość bogatym rynku białych dzieci do adopcji”¹⁰⁵.

Już pod koniec lat osiemdziesiątych XX wieku światowa opinia publiczna, a wkrótce także polska, była alarmowana informacjami o zagrożeniach związanych z przysposobieniami międzynarodowymi, niekiedy przybierającymi nawet podejrzenia o handel dziećmi¹⁰⁶. Reakcją na powyższe były rozwiązania prawa międzynarodowego mające na celu ochronę praw dzieci, w szczególności powoływany art. 21 ust. b Konwencji o prawach dziecka z 20 listopada 1989 r., oraz Konwencja haska o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r. Polska ratyfikowała te konwencje. Uchwalono też stosowne zmiany polskiego prawa wewnętrznego (w szczególności art. 114² i 120¹ § 3 k.r.o.). Unormowane zostały zasady pośrednictwa adopcyjnego i wdrożono

¹⁰⁴ J. Ciszewski, *Praktyka sądów w sprawach o przysposobienie obywateli polskich przez cudzoziemców i osoby zamieszkałe za granicą*, Problemy Wymiaru Sprawiedliwości 1977, nr 1 (13).

¹⁰⁵ Ze sprawozdania W. Klominek o przebiegu konferencji, sporządzonego dla ZG TPD.

¹⁰⁶ E. Holewińska – Łapińska, *„Adopcje zagraniczne” w praktyce polskich sądów*, Warszawa 1998, s.20 i powołana tam literatura.

praktykę stosowania konwencji haskiej z 29 maja 1993 r., o czym była mowa w stosownym wcześniejszym fragmencie niniejszego opracowania.

Prawdopodobnie w konsekwencji osoby i organizacje z zagranicy zainteresowane maksymalnie szybkim i „bezproblemowym” pozyskaniem zdrowych, małych dzieci do przysposobienia skierowały się do państw, w których realizacja takich zamierzeń jest łatwiejsza niż w Polsce.

Powyższe spowodowało zmniejszenie udziału przysposobień międzynarodowych wśród wszystkich orzekanych w Polsce adopcji, a także współpracę – w praktyce prawie wyłącznie - z państwami, które podobnie jak Polska ratyfikowały Konwencję haską o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r.

2. Charakterystyka zbadanych spraw o przysposobienie międzynarodowe

2.1. Ustalenia ogólne

We wszystkich sprawach zagranicznych wnioskodawców nie łączył z dziećmi jakikolwiek związek. W żadnej sprawie nie powoływano się na okoliczności opisane w art. 114² § 2 k.r.o., choć z akt jednej ze spraw zdaje się wynikać, że przysposabiane dziecko jest spokrewnione z wcześniej adoptowanym przez te same osoby.

W żadnej sprawie rodzice dzieci nie byli uprawnieni do wyrażenia zgody na przysposobienie, a taką zgodę wyrażał opiekun dzieci. Wynikało to z faktu, że w 42 sprawach matki, a w 36 ojcowie, byli pozbawieni władzy rodzicielskiej. Dwie matki i dwóch ojców nie żyło. W 3 przypadkach pochodzenie dzieci od ojców nie zostało ustalone.

We wszystkich sprawach zastosowano dobór stron zamierzonego przysposobienia przewidziany w Konwencji haskiej o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie

przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r.¹⁰⁷. Najwięcej przysposobień (78,6 %) przygotowano z udziałem polskich niepublicznych ośrodków adopcyjnych, upoważnionych do takich działań. Najefektywniejszy był zaś Krajowy Ośrodek Adopcyjny TPD, który przygotował 20 z 44 orzeczonych przysposobień, mimo najmniej licznej kadry.

W 14 sprawach wnioski o przysposobienie stanowiły załącznik do pisma ośrodka adopcyjnego. W 7 sprawach wnioskodawców reprezentował profesjonalny pełnomocnik procesowy.

Stanowisko dzieci sądy ustaliły w 10 sprawach w formie wysłuchania. Można było założyć, że w 9 sprawach wiek dzieci wykluczał celowość zasięgnięcia ich opinii. W pozostałych przypadkach trudno ustalić, z jakiej przyczyny stanowisko dziecka nie było ustalone.

We wszystkich sprawach była orzeczona bezpośrednia styczność stron, zgodnie z art. 120¹ k.r.o. (o czym będzie mowa w kolejnym punkcie opracowania).

W 26 sprawach sąd zasięgnął opinii, o której mowa w art. 586 § 4 k.p.c. W 21 przypadkach opinię sporządził ośrodek adopcyjny, w 5 ROD-K. W sprawach, w których sąd nie zwracał się, na podstawie wymienionego przepisu, o opinię, ośrodek adopcyjny albo nadzorował bezpośrednią styczność stron zamierzonego przysposobienia (w 11 sprawach), albo wcześniej zajmował jakieś stanowisko w sprawie.

W 32 sprawach odbyła się jedna rozprawa (bez odraczania), na której zapadło rozstrzygnięcie merytoryczne. Dwa posiedzenia sądu w formie rozprawy miały miejsce w 10 przypadkach.

Wszystkie wnioski zostały uwzględnione, a orzeczenia uprawomocniły się bez kontroli instancyjnej. W żadnym postanowieniu sąd nie powołał przepisów prawa ojczywego wnioskodawców, natomiast w większości wskazano przepisy kodeksu

¹⁰⁷ Dz. U. z 2000 r., nr 39, poz. 448 z późniejszymi zmianami.

rodzinnego i opiekuńczego, co sugeruje, że sądy zastosowały (błędnie) prawo polskie.

2.2. *Obligatoryjne orzeczenie o osobistej styczności stron zamierzonego przysposobienia w sprawach o przysposobienie międzynarodowe (art. 120¹ § 3 k.r.o.)*

Zgodnie z art. 120¹ § 3 k.r.o, jeżeli przysposabiany ma zmienić dotychczasowe miejsce zamieszkania w Rzeczypospolitej Polskiej na miejsce zamieszkania w innym państwie, przysposobienie może być orzeczone tylko po upływie określonego przez sąd opiekuńczy okresu osobistej styczności przysposabiającego z przysposabianym w dotychczasowym miejscu zamieszkania przysposabianego lub w innej miejscowości w Rzeczypospolitej Polskiej. Jest konsekwencją unormowań, zgodnie z którymi dobór stron odbywa się „zaocznie” w drodze współpracy pomiędzy upoważnionymi organami państwa w Polsce i w państwie przyjmującym, a kontakt osobisty kandydatów na rodziców adopcyjnych, poprzedzający złożenie wniosku o przysposobienie jest w większości przypadków bardzo krótki, a niekiedy nie ma go wcale, gdyż wnioskodawcy przyjeżdżają do Polski bezpośrednio przed dniem pierwszej rozprawy. Wymaganie, aby styczność była realizowana w Polsce, wynika z konieczności skutecznego nadzoru nad przebiegiem kontaktów i wiąże się z ochroną interesów dziecka, którego poczucie bezpieczeństwa jest większe w kraju, w znanym mu otoczeniu. Ustalenie okresu styczności powinno uwzględniać jego funkcję „diagnostyczną” co do trafności doboru stron i z tej przyczyny nie może być to okres nadmiernie krótki. Jednocześnie wiadomo, że w większości przypadków wnioskodawcy są osobami aktywnymi zawodowo w swoich państwach i ich pobyt w Polsce jest w pewnym sensie „limitowany” przez sytuację zawodową i inne okoliczności związane z obowiązkami w miejscu stałego pobytu. Niekiedy wypowiedane są nawet opinie, że konieczność długiego pobytu poza miejscem zamieszkania może nawet doprowadzić do odstąpienia od zamiaru przysposobienia.

Pożądane jest też precyzyjne określenie miejsca, czasu trwania, formy styczności. We wszystkich zbadanych sprawach formą kontaktu było powierzenie dzieci pod bezpośrednią pieczę wnioskodawców ze zróżnicowanym określeniem miejsca, w jakim miała być realizowana.

Tabela: Sposób określenia okresu styczości w sprawach o przysposobienie międzynarodowe

L.p.	Sposób określenia okresu styczości	Częstość	%
1.	Do zakończenia postępowania w sprawie	7	15,9
2.	Dokładnie określony – liczba dni	32	72,8
3.	W inny sposób	2	4,5
4.	Nieokreślony – jedynie ustalenie, że orzeka styczość	3	6,8
5.	Ogółem – liczba spraw	44	100,0

Źródło: opracowanie własne

W przeważającej większości spraw okres styczości został ustalony w sposób dokładny, pozwalający na dosyć precyzyjne ustalenie jego długości. W 32 sprawach można było ustalić liczbę dni bezpośredniej styczości, choć sama treść rozstrzygnięcia bywała różna: wyznaczenie okresu przez podanie początkowej i końcowej daty jego trwania, albo oznaczenie daty początkowej i wskazanie okresu styczości w dniach lub tygodniach.

Można przypuszczać, że określenie styczości „do zakończenia postępowania” miało na celu udzielenie podstawy prawnej do sprawowania bezpośredniej pieczy nad dzieckiem także w okresie do uprawomocnienia się orzeczenia o przysposobieniu, które dopiero wówczas staje się skuteczne, a przysposabiający uzyskują władzę rodzicielską nad przysposobionymi i wynikające z niej uprawnienie do sprawowania pieczy nad dziećmi.

Określenie czasu trwania pieczy w inny sposób polegało na oznaczeniu daty początkowej styczości bez wskazania daty końcowej, bądź podania okresu przez jaki ma trwać osobista styczość wnioskodawców z dziećmi.

W sprawach, w których okres styczości ustalono precyzyjnie, w 75 % przypadków nie przekraczał trzech tygodni, najczęściej miał trwać przez 2 tygodnie lub w czasie zbliżonym (13, 14, 15, 16 dni).

Najdłuższe okresy styczości wynosiły od 30 do 42 dni (6 tygodni) i miały miejsce w 3 przypadkach. W 2 sprawach wnioskodawcy byli zainteresowani przedłużeniem okresu styczości pierwotnie ustalonym na okresy 2 tygodniowe i ich oczekiwania zostały uwzględnione.

Tabela: Liczba spraw, w których orzeczenie przysposobienia spowodowało przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka z Polski za granicę

Liczba dni styczności	11	13	14	15	16	17	18	19	21	24	28	30	35	42
Liczba spraw	1	1	11	2	3	1	2	1	4	1	2	1	1	1
Procent*	3,1	3,1	34,4	6,2	9,4	3,1	6,2	3,1	12,5	3,1	6,2	3,1	3,1	3,1

* 32 sprawy stanowią 100 %, bo w tylu sprawach okres styczności był ustalony precyzyjnie

Źródło: opracowanie własne

Postanowienie o osobistej styczności z reguły zapadało podczas posiedzenia niejawnego, a okres styczności był tak ustalony, aby znaczna jego część (a nawet całość) odbyła się do dnia rozprawy, po której przeprowadzeniu zapadało rozstrzygnięcie. Opinia o przebiegu styczności miała istotne znaczenie, jako dowód w sprawie, istotny z punktu widzenia zgodności przysposobienia z dobrem dziecka.

W 37 sprawach (84 %) sąd powierzył nadzór nad przebiegiem bezpośredniej styczności wnioskodawców z dziećmi ośrodkom adopcyjnym. W 5 sprawach nadzór został powierzony zawodowemu kuratorowi rodzinnemu, a w pozostałych 2 nie został wskazany organ nadzorujący styczność. W sprawach, w których organ nadzorujący nie został wskazany, kontakt z wnioskodawcami (łącznie z odwiedzinami w miejscu przebywania rodziny) zachowywał ośrodek adopcyjny. W jednym przypadku był to lokalny ośrodek, który prowadził sprawę dziecka, w drugim Krajowy Ośrodek Adopcyjny TPD, upoważniony do współpracy międzynarodowej. Ośrodki te przedstawiły sprawozdanie z przebiegu bezpośredniej styczności wraz z oceną stopnia wzajemnej akceptacji stron i pozytywną prognozą dla budowania więzi w przyszłości.

3. Ogólna charakterystyka stron wnioskowanego przysposobienia

3.1. Wnioskodawcy

W sprawach o przysposobienie międzynarodowe w 42 przypadkach wnioski pochodziły od małżonków pragnących przysposobienia wspólnego, a w 2 sprawach od kobiet niepozostających w związku małżeńskim. Wnioskodawcy – mężczyźni byli narodowości państwa, którego obywatelstwo im przysługiwało. Nie powoływali się na narodowość polską, nie znali języka polskiego. Natomiast jedna z kobiet wnioskujących o przysposobienie wspólne z mężem była Polką.

Wnioskodawcy z zagranicy byli starsi od wnioskodawców zamieszkałych w Polsce. Najmłodsza wnioskodawczyni z zagranicy miała w dniu orzeczenia przysposobienia przez sąd pierwszej instancji 28 lat i 3 miesiące, a najstarsza 61 lat i 10 miesięcy i jednocześnie była to w ogóle najstarsza wnioskodawczyni we wszystkich zbadanych sprawach. Z kolei najmłodszy wnioskodawca z zagranicy liczył 27 lat i 9 miesięcy, a najstarszy 55 lat.

Wśród wnioskodawczyń z zagranicy 21 (47,7 %) liczyło od czterdziestu do czterdziestu sześciu lat, 13 (29,5 %) miało od 28 lat i 3 miesięcy do 39 lat i 3 miesięcy, 5 było pomiędzy 46 a 48 rokiem życia, a 5 najstarszych było w wieku od 51 lat i 9 miesięcy do 61 lat i 10 miesięcy.

Wnioskodawców poniżej 40 roku życia było 11 (26,2 %), pomiędzy czterdziestym a czterdziestym piątym rokiem życia 16 (38,0 %), kolejnych 10 (23,8 %) przekroczyło 45 rok życia a najstarszy w tej grupie wnioskodawców miał 49 lat i 3 miesiące. Najstarszych 5 wnioskodawców liczyło od 51 lat i 3 miesięcy do 55 lat.

Średni wiek kobiet wnioskujących o przysposobienie wynosił 42 lata i 4 miesiące i był wyższy o 4 lata i 2 miesiące o średniego wieku wnioskodawczyń we wszystkich zbadanych sprawach. Podobnie średni wiek mężczyzn z zagranicy (43 lata) był o 3 lata i 3 miesiące wyższy od średniego wieku wnioskodawców we wszystkich zbadanych sprawach.

Tabela: Wykształcenie wnioskodawców z zagranicy

Poziom wykształcenia	Kobiet		Mężczyzn	
	częstość	procent	częstość	procent
Gimnazjalne	-	-	1	2,4
Zawodowe podstawowe	2	4,6	-	-
Średnie techniczne	3	6,8	9	21,4
Średnie ogólne	7	15,9	2	4,8
Wyższe zawodowe	6	13,6	4	9,5
Wyższe magisterskie	24	54,5	24	57,2
Brak danych	2	4,6	2	4,7
Ogółem	44	100,0	42	100,0

Źródło: opracowanie własne

Większość wnioskodawców było dobrze wykształconych. 57,2 % mężczyzn i 54,5 % kobiet miało wyższe wykształcenie magisterskie.

W 2 przypadkach o przysposobienie wnioskowały kobiety stanu wolnego, zamieszkałe w Hiszpanii, w pozostałych sprawach „zagranicznych” wnioskodawcami byli małżonkowie. Niepozostające w związku małżeńskim kobiety wnioskujące o przysposobienie liczyły 53 lata pierwsza oraz 48 lat i 5 miesięcy – druga. Obydwie miały wyższe wykształcenie magisterskie, pracowały i miały samodzielne mieszkania.

W 42 sprawach o przysposobienie wspólne wnioskowali małżonkowie. „Staż” 6 (14,3 %) najkrócej trwających małżeństw wynosił od roku do 4 lat. 13 małżeństw (30,9 %) trwało do dnia wpływu wniosku o przysposobienie do sądu od 4 lat i 9 miesięcy do 9 lat i 3 miesięcy, w zbliżonej liczbie przypadków – 14 (33,3 %) pozostawali w małżeństwie od 10 lat i 3 miesięcy do 14 lat i 9 miesięcy. Od 15 lat do 19 lat i 3 miesięcy trwało 6 małżeństw (14,3 %), dwa miały staż dwudziestoletni, a 21 lat trwało najdłuższe małżeństwo.

Średni staż małżeństw „zagranicznych” to 10 lat i 7 miesięcy. Jest więc bardzo zbliżony do średniego stażu małżeńskiego poprzedzającego wniosek o przysposobienie we wszystkich zbadanych sprawach (10 lat i 9 miesięcy).

Wnioskodawcy z zagranicy mieli zdecydowanie wyższe dochody, gdy dokonano przeliczenia z waluty, w której uzyskiwali swe przychody, na polskie złote. Średnie miesięczne dochody kobiet z zagranicy były ponad dwukrotnie wyższe od średnich dochodów dla całego badania i wyniosły 10 666 zł (średnie miesięczne dochody wszystkich wnioskodawczyń to kwota 3 342 zł). Średnie miesięczne dochody mężczyzn wnioskodawców z zagranicy były jeszcze wyższe. Wynosiły 12 581 zł, podczas gdy średnie miesięczne dochody wszystkich wnioskodawców w zbadanych sprawach wyniosły 5 079 zł. Należy jednak odnotować, że rodziny z przysposobionymi dziećmi, które będą mieszkały za granicą, będą także musiały ponosić znacznie wyższe koszty utrzymania i kształcenia dzieci niż przeciętne koszty w Polsce. W praktyce więc, poza pojedynczymi sytuacjami, ta dysproporcja dochodowa pomiędzy przysposabiającymi stale mieszkającymi w Polsce, a przysposabiającymi stale mieszkającymi za granicą nie jest aż tak znaczna, gdy uwzględnimy realia życia za granicą.

3.2. Dzieci

Przysposobienie powodujące przeniesienie miejsca zamieszkania dzieci z Polski za granicę orzeczono w stosunku do 71 dzieci (16,7 % wszystkich przysposobionych w IV kwartale 2013 r.).

Najwięcej – 41 dzieci (57,7 %) przysposobili wnioskodawcy z Włoch, oraz wnioskodawcy z USA - 12 dzieci (16,9 %). Po sześćcioro dzieci przysposobionych zostało przez małżonków zamieszkałych we Francji i w Szwecji. Osoby z Hiszpanii przysposobiły pięcioro dzieci, a z Holandii jedno dziecko. Dzieci przysposobione przez samotne kobiety przekroczyły 10 rok życia. Ich rozwój nie odbiegał od normy, a stan zdrowia był zadowalający.

Od 7 lipca 1991 r. Rzeczpospolita Polska jest związana Konwencją o prawach dziecka przyjętą przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia

20 listopada 1989 r.¹⁰⁸, której art. 21 ust. b wyraża zasadę subsydiarności przysposobień międzynarodowych.

Unormowania dotyczące orzekania przysposobienia międzynarodowego po raz pierwszy pojawiły się w polskim prawie rodzinnym (art. 114² i 120¹ § 3 k.r.o.) z chwilą wejścia w życie ustawy z dnia 26 maja 1995 r.¹⁰⁹ nowelizującej kodeks rodzinny i opiekuńczy. Od 1 października 1995 r. Polska jest związana konwencją haską o ochronie dzieci i współpracy w dziedzinie przysposobienia międzynarodowego z 29 maja 1993 r.¹¹⁰ Od tego czasu nie budzi wątpliwości zakaz przysposobienia powodującego zmianę miejsca zamieszkania dziecka w Polsce na miejsce zamieszkania w innym państwie, jeżeli w kraju można zapewnić dziecku wychowanie w odpowiednim dla niego zastępczym środowisku rodzinnym. Zakaz ten doznaje niewielkich wyłączeń określonych w art. 114² k.r.o.

Omówione już zostały wcześniej zasady pośrednictwa adopcyjnego w przypadku przysposobień międzynarodowych. Tu zaś warto odnieść się do wynikających z analizy aktowej ustaleń pozwalających na sformułowanie domniemanych przyczyn trudności ze znalezieniem dla dzieci kandydatów na rodziców adopcyjnych w Polsce.

Z różnych badań oraz informacji statystycznych Ministerstwa Sprawiedliwości wynika, iż największe szanse na przysposobienie mają dzieci w wieku przedszkolnym. Ograniczone możliwości materialne większości krajowych kandydatów na rodziców adopcyjnych i obawy co do prawidłowej adaptacji w rodzinie kilkorga dzieci równocześnie powodują ograniczone zainteresowanie rodzin krajowych przysposobieniem starszych dzieci i rodzeństw liczniejszych niż dwuosobowe. W zbadanych sprawach „adopcji zagranicznych” przysposobiono 38 (53,5 %) dzieci liczących więcej niż 7 lat. Dwukrotnie przysposobione były rodzeństwa liczące po czworo dzieci przez wnioskodawców z Francji i z USA,

¹⁰⁸ Dz. U. nr 120, poz. 526 z późn. zm.

¹⁰⁹ Ustawa z dnia 26 maja 1995 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 83, poz. 417), obowiązuje od 20 października tegoż roku.

¹¹⁰ Dz. U. z 2000 r. nr 39, poz. 448.

a czterokrotnie rodzeństwa liczące po troje dzieci, które przysposobili małżonkowie ze Szwecji, z USA oraz w 2 przypadkach z Włoch.

Tabela: Stan rozwoju dzieci (sprawy)

Stan rozwoju dzieci w sprawach	Częstość	Procent
Zgodny z normą przewidzianą dla wieku	26	59,1
Niewielkie opóźnienie w porównaniu z normą	13	29,6
Znaczne opóźnienie w porównaniu z normą	4	9,1
Inna sytuacja	1	2,3
Ogółem	44	100,0

Źródło: opracowanie własne

Żadne z dzieci przysposobionych przez cudzoziemców nie pozostawało pod pieczą rodziców. Przed przysposobieniem dzieci w połowie spraw przebywały w rodzinnej pieczy zastępczej, w pozostałych w zakładowej. Stan rozwoju dzieci w 59,1 % spraw „zagranicznych” był zgodny z normą przewidzianą dla wieku, ale udział spraw krajowych, dotyczących takich dzieci był wyższy i wynosił 73,4 %.

Tabela: Stan zdrowia dzieci (w sprawach)

Stan zdrowia dzieci w sprawach	Częstość	Procent
Zadowalający	25	56,9
Niewielkie schorzenia w pełni wyleczalne	2	4,5
Płodowy zespół alkoholowy (FAS)	5	11,4
Płodowy zespół alkoholowy i inne problemy	2	4,5
Zaburzenia psychiczne	2	4,5
Inne poważne choroby, długotrwałe, trudne leczenie	5	11,4
Brak danych	3	6,8
Ogółem	44	100,0

Źródło: opracowanie własne

Podobnie było, gdy chodzi o udział spraw dotyczących dzieci zdrowych. W sprawach krajowych wynosił on 67,3 %, w zagranicznych 56,9 %.

Trudności ze znalezieniem dla dzieci kandydatów na rodziców adopcyjnych w Polsce można spróbować sklasyfikować, jako problemy rozwojowe, zdrowotne i emocjonalne będące udziałem dzieci, obawy co do trudności wychowawczych

wobec zachowań dzieci, a także różnorodne okoliczności, które można zbiorczo nazwać „obciążeniami rodzinnymi”. W celu zilustrowania powyższego zostaną przedstawione sytuacje udokumentowane w aktach spraw, które można traktować jako typowe.

Problemy rozwojowe i zdrowotne dzieci

Przypadek pierwszy Zespół Downa¹¹¹ został zdiagnozowany u dziewczynki przysposobionej w wieku 2 lat i 9 miesięcy.

Przypadek drugi Płodowy zespół alkoholowy (FAS)¹¹² został zdiagnozowany u dziewczynki, która w dniu orzeczenia przysposobienia liczyła 4 lata i 3 miesiące, a także u trzyletniego chłopca

Przypadek trzeci Podejrzenie płodowego zespołu alkoholowego (FAS), choć diagnozy takiej nie postawiono w sposób stanowczy w przypadku obojga dzieci, bliźnięt. Rodzice pozbawieni władzy rodzicielskiej. Prawdopodobnie przyczyną nienależytego jej wykonywania był alkoholizm obojga.

Przypadek czwarty: Epilepsja u chłopca liczącego 4 lata i 10 miesięcy oraz znaczne opóźnienie w rozwoju intelektualnym.

Przypadek piąty: Przepuklina oponowa – rdzeniowa kręgosłupa¹¹³ (zoperowana) oraz zdiagnozowany płodowy zespół alkoholowy (FAS) u chłopca liczącego w dniu orzekania przysposobienia jeden rok i 9 miesięcy.

¹¹¹ „Zespół Downa spowodowany jest wystąpieniem dodatkowego chromosomu, co znaczy, że w miejscu 21 znajdują się trzy chromosomy zamiast dwóch. Jednostka chorobowa została określona i opisana przez Johna Langdona Downa w 1866 roku. Do dziś nie są jednak dokładnie znane przyczyny mutacji genów powodujące zespół Downa. (..) Pierwsze symptomy choroby zauważalne są już po urodzeniu.(..) Z upływem czasu cechy charakterystyczne będące zewnętrzną oznaką zespołu Downa stają się bardziej wyraziste. (..) Charakterystyczne jest również upośledzenie umysłowe, trudności w nauce, problem z wykonywaniem codziennych czynności (..) Dzieci z zespołem Downa znacznie wolniej się rozwijają, mogą mieć wady serca, niedrożność przewodu pokarmowego, spodziectwo (..), celiakię (..)”. Tekst był dostępny w dniu 25 września 2014 r. pod adresem internetowym <http://igenetyczne.pl/zespol-downa-objawy-i-ryzyko-zachorowania/>

¹¹² „Alkoholowy Zespół Płodowy (Fetal Alcohol Syndrome - FAS) jest zespołem chorobowym, który wiąże się z występowaniem nieprawidłowości w zakresie rozwoju fizycznego, umysłowego i prowadzi do zaburzeń zachowania.(..) W międzynarodowej klasyfikacji chorób ICD zespół określony jest symbolem Q 86.0.” Zacytowany tekst był dostępny w dniu 25 września 2014 r. pod adresem <http://www.psychiatria.pl/artukul/alkoholowy-zespol-plodowy-fetal-alkohol-syndrome-fas-informacje/5753.html>

Przypadek szósty: Konsekwencje wcześniactwa u bliźniąt liczących 1 rok i 8 miesięcy – infekcje dróg moczowych, alergię.

Przypadek siódmy: Fenylketonuria¹¹⁴ została zdiagnozowana u chłopca, który w dniu orzeczenia przysposobienia liczył 5 lat i 5 miesięcy.

Problemy emocjonalne

Przypadek ósmy: Problemy emocjonalne stwierdzono u sióstr liczących w dniu orzeczenia przysposobienia 9 lat i 6 miesięcy oraz 7 lat i 6 miesięcy. Przyczyną problemów było poczucie odrzucenia przez rodziców, którzy zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej.

Przypadek dziewiąty: U 6 letniego chłopca, który wraz ze swoją matką był ofiarą przemocy domowej zdiagnozowano stany lękowe. Przebywał z matką w specjalnym ośrodku udzielającym pomocy w takiej sytuacji. Po pozbawieniu rodziców władzy rodzicielskiej umieszczono dziecko w rodzinie zastępczej, a później w domu dziecka.

¹¹³ Przepuklina oponowo - rdzeniowa (łac. *myelomeningocele*). Jest to najcięższy i najbardziej złożony typ rozszczepu kręgosłupa. Jest to wada otwarta dotycząca nie tylko kręgosłupa, ale przede wszystkim rdzenia kręgowego. Część rdzenia kręgowego oraz nerwów wychodzących z rdzenia znajduje się poza kanałem kręgowym i widoczna jest w postaci różnej wielkości guza na plecach dziecka. Przepuklina nie jest pokryta skórą, tworzące powierzchnię guza opony lub rdzeń kręgowy mają bezpośredni kontakt z otoczeniem. Budowa rdzenia kręgowego w miejscu przepukliny jest zawsze nieprawidłowa. Według różnych opracowań ten typ wady stanowi 90–95 % przypadków rozszczepu kręgosłupa”. Tekst był dostępny w dniu 25 września 2014 r. pod adresem internetowym <http://pediatria.mp.pl/choroby/novorodek/show.html?id=71208>

¹¹⁴ „Fenylketonuria jest wrodzoną chorobą metaboliczną, genetycznie uwarunkowaną, dziedziczną w sposób autosomalny recesywny. Częstość występowania fenylketonurii w Polsce podobnie jak w innych krajach Europy Środkowej wynosi od 1:7000 do 1:8000, natomiast w innych rejonach waha się od 1:2600 do 1:120000. Częstość występowania łagodnych postaci hiperfenylalaninemii w populacji polskiej jest około 5 razy mniejsza w porównaniu z postacią klasyczną. Gromadzenie fenylalaniny w następstwie zahamowania przemiany tego aminokwasu powoduje zaburzenia równowagi aminokwasowej organizmu, których najpoważniejszą konsekwencją jest uszkodzenie ośrodkowego układu nerwowego. Noworodek rodzi się pozornie zdrowy; nie ma żadnych charakterystycznych objawów mogących sugerować fenylketonurię. (...) Opóźnienie rozwoju psychoruchowego - stwierdzone w okresie niemowlęcym często stanowi pierwszy objaw sugerujący chorobę. Z wiekiem dziecka na plan pierwszy w obrazie choroby wysuwa się opóźnienie rozwoju umysłowego. U większości pacjentów upośledzenie umysłowe odpowiada wartościom charakterystycznym dla opóźnienia w stopniu głębokim (iloraz inteligencji 20-40). Różnice parametrów rozwoju psychicznego są spowodowane najprawdopodobniej indywidualnie zróżnicowanym deficytem enzymatycznym hydroksylazy fenylalaninowej” (Informacja Instytutu Matki i Dziecka, zacytowany tekst był dostępny w dniu 25 września 2014 r. pod adresem internetowym <http://przesiew.imid.med.pl/fenylketonuria.html>

Problemy wychowawcze

Przypadek dziesiąty: Chłopiec przysposobiony w wieku 11 lat i 9 miesięcy – niewielkie opóźnienie rozwojowe. Stwierdzono u niego trudności z koncentracją, nadpobudliwość ruchową, zachowania agresywne, brak przyswojenia zasad kulturalnego zachowania się, używanie bardzo wulgarnego słownictwa, częste wypowiadanie przekleństw.

„Obciążenia rodzinne” dzieci

Przypadek jedenasty: Oboje rodzice rodzeństwa dzieci w wieku 15 miesięcy oraz 2 lat i 9 miesięcy są upośledzeni umysłowo: matka w stopniu umiarkowanym, a ojciec w stopniu lekkim. Ojciec jest też chory psychicznie (z akt nie wynika, na jaką chorobę psychiczną cierpi), wielokrotnie podejmował nieudane próby samobójcze. Oboje rodzice byli niewydolni wychowawczo, zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej.

Przypadek dwunasty: Konsekwencje przemocy domowej. Chłopiec przysposobiony w wieku 11 lat i 7 miesięcy z niewielkim opóźnieniem w rozwoju intelektualnym. Stwierdzono bardzo poważne problemy z nauką, trudności w zapamiętywaniu podawanych treści, mimo stałej indywidualnej pomocy w nauce. Drugie dziecko – dziewczynka przysposobiona razem z bratem w wieku 10 lat i 4 miesięcy. Matka dzieci nałogowo pijąca alkohol. Ojciec osadzony w zakładzie karnym. Przed umieszczeniem w pieczy zastępczej dzieci pozostawały w rodzinie matki i jej konkubenta, który nie łożył na ich utrzymanie. Rodzice pozbawieni władzy rodzicielskiej.

Przypadek trzynasty: Matka chłopca przysposobionego w wieku 3 lat i 3 miesięcy upośledzona umysłowo. Oboje rodzice, pozbawieni władzy rodzicielskiej, nadużywają alkoholu. Dziecko zostało zabrane z rodzinnego domu podczas interwencji policyjnej z uwagi na zagrożenie jego życia. W jednym pomieszczeniu, zadymionym dymem tytoniowym, w którym przebywało dziecko, odbywała się libacja alkoholowa, a w łóżeczku dziecka znajdowało się rozbite szkło.

Większość przysposobionych dzieci była zdrowa i mieściła się w normie rozwojowej właściwej dla wieku. Wystąpiły jednak także przysposobienia dzieci o poważnych

rokowaniach zdrowotnych bądź rozwojowych, których przykłady przedstawiono wyżej. Wydaje się, że najtrudniejsze były decyzje o przysposobieniu dzieci z problemami, które zapewne będą trwać przez całe ich życie i będą skutkować niepełnosprawnością (zespół Downa, płodowy zespół alkoholowy).

4. Krótka charakterystyka przysposobień powodujących przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka z Polski do miejsca zamieszkania wnioskodawcy za granicą

Przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka do Włoch

W zbadanych sprawach z IV kwartału 2012 r. przysposabiający polskie dzieci wnioskodawcy z zagranicy najczęściej mieszkali we Włoszech. Tak było w 28 sprawach na 44 (63,6 %) „adopcji zagranicznych” orzeczonych w okresie, którego dotyczyła analiza orzecznictwa.

We wszystkich sprawach wnioskodawcami byli małżonkowie. Przysposobili 41 dzieci. Tylko w 2 sprawach wnioskodawczynie liczyły mniej niż 40 lat (34 lata i 8 miesięcy oraz 36 lat i 5 miesięcy). Najmłodszy wnioskodawca miał 37 lat i 6 miesięcy. Dokładne dane dotyczące wieku wnioskodawców – małżonków zostały zamieszczone w tabeli.

Najczęściej, w 17 sprawach (60,7 %) wnioskodawcy z Włoch przysposobili jedno dziecko, w 9 (32,1 %) rodzeństwo dwojga dzieci, a dwukrotnie rodzeństwo trojga dzieci (w jednej z tych spraw wśród przysposobionych były bliźnięta). Najmłodsze przysposobione dzieci to dziewczynka licząca 15 miesięcy, bliźnięta płci męskiej w wieku jednego roku i ośmiu miesięcy oraz chłopiec liczący rok i dziewięć miesięcy. Najstarszy chłopiec liczył 11 lat i 9 miesięcy. Szczegółowe informacje o wieku dzieci są przedstawione w tabeli.

Sytuacja mieszkaniowa wszystkich wnioskodawców była dobra. Mieli także wystarczające dochody dla zapewnienia dzieciom właściwego utrzymania i wykształcenia. Tylko w 2 sprawach łączny miesięczny dochód małżonków był niższy od 3 000 euro (2 400 i 2 800 euro), a w 6 przekraczał 5 000 euro (najwyższy dochód miesięczny małżonków wynosił 12 166 euro (około 49 000 zł)). Najniższa średnia miesięczna na osobę po przysposobieniu trojga dzieci wynosiła 700 euro (około 2 800 zł), najwyższa 4 055 euro (16 221 zł).

Tabela: Małżonkowie – wnioskodawcy z Włoch

Sprawa numer	Wnioskodawcy małżonkowie						Liczba dzieci
	Wiek żony lata		Wiek męża lata		Staż małż lata		
	Lata	miesiące	Lata	miesiące	Lata	miesiące	
1.	40	9	40	3	8	4	1
2.	47	7	45	2	6	4	3
3.	40	0	41	4	12	0	2
4.	47	7	45	0	11	5	2
5.	42	9	41	10	12	10	2
6.	46	1	48	2	12	2	1
7.	44	6	41	4	5	11	1
8.	54	2	51	3	13	0	1
9.	47	3	48	3	12	1	1
10.	36	11	46	5	13	3	1
11.	43	0	42	7	18	3	1
12.	45	10	47	5	10	2	2
13.	40	4	45	6	20	0	2
14.	51	7	52	3	14	8	1
15.	43	8	53	8	11	0	1
16.	36	5	37	6	8	3	3
17.	44	7	48	5	19	0	1
18.	61	10	47	0	1	6	1
19.	44	4	49	3	15	2	1
20.	47	4	42	11	8	2	2
21.	34	8	43	10	3	9	1
22.	43	6	44	6	17	2	2
23.	40	6	42	11	11	2	1
24.	40	3	53	1	6	0	1
25.	41	3	44	8	20	0	2
26.	52	5	48	1	15	0	2
27.	45	6	43	1	7	5	1
28.	41	7	40	0	4	10	1
Liczba dzieci przysposobionych przez 28 małżeństw z Włoch							41

Źródło: opracowanie własne

Tabela: Dzieci przysposobione przez wnioskodawców z Włoch

Do sprawy nr	Liczba dzieci	Pierwsze dziecko			Drugie dziecko			Trzecie dziecko		
		Płeć	wiek		Płeć	wiek		Płeć	wiek	
			Lata	m.		Lata	m		Lata	m
1.	1	Ch.	8	7						
2.	3	Dz.	7	8	Ch.	6	3	Ch.	4	3
3.	2	Ch.	2	9	Dz.	1	3			
4.	2	Ch.	7	10	Dz.	7	10			
5.	2	Ch.	7	1	Dz.	4	4			
6.	1	Ch.	9	9						
7.	1	Ch.	7	10						
8.	1	Ch.	11	9						
9.	1	Dz.	9	5						
10.	1	Ch.	9	3						
11.	1	Ch.	4	10						
12.	2	Dz.	10	9	Dz.	8	2			
13.	2	Dz.	11	7	Dz.	10	4			
14.	1	Ch.	10	3						
15.	1	Ch.	11	2						
16.	3	Dz.	7	10	Ch.	6	3	Dz.	6	3
17.	1	Dz.	8	0						
18.	1	Ch.	9	10						
19.	1	Ch.	1	9						
20.	2	Dz.	9	6	Dz.	7	5			
21.	1	Ch.	7	4						
22.	2	Ch.	8	10	Dz.	7	6			
23.	1	Ch.	6	0						
24.	1	Ch.	9	0						
25.	2	Ch.	1	8	Ch.	1	8			
26.	2	Ch.	8	11	Dz.	7	3			
27.	1	Dz.	9	10						
28.	1	Ch.	2	3						

Źródło: opracowanie własne

Przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka do USA

Wnioskodawcy z USA zamieszkiwali w stanach: Alabama (2 przypadki), Floryda (1 przypadek), Iowa (1 przypadek), Missisipi (1 przypadek) i Nowy Meksyk (1 przypadek). W żadnej sprawie wnioskodawcy nie powoływali się na polskie pochodzenie.

Najmłodsza z wnioskodawczyń miała 28 lat i 3 miesiące, jej małżonek także był najmłodszy wśród wnioskodawców. Miał 29 lat i 6 miesięcy. Para ta była małżeństwem od 5 lat. Najstarsza para wnioskodawców o 21-letnim stażu małżeńskim to żona w wieku 46 lat i 5 miesięcy i mąż liczący 44 lata i 6 miesięcy. Wiek wnioskodawców i staż małżeński przedstawiony został w tabeli.

Tabela: Wiek i staż małżeński wnioskodawców z USA

Numer sprawy	Wnioskodawcy małżonkowie					
	Wiek żony		Wiek męża		Staż małż	
	lata	miesiące	lata	miesiące	lata	miesiące
1.	46	5	44	6	21	-
2.	28	3	29	6	5	6
3.	44	6	55	-	19	4
4.	35	11	38	-	14	6
5.	33	10	34	5	13	4
6	35	10	39	11	8	7

Źródło: opracowanie własne

Wnioskodawcy z USA byli dobrze wykształceni. W 4 sprawach oboje małżonkowie mieli wyższe wykształcenie, w 2 średnie. Mieli dobre warunki mieszkaniowe i dochody umożliwiające wywiązanie się z obowiązku utrzymania i wykształcenia przysposobionych dzieci. Miesięczne dochody żon, które pracowały wynosiły od 2 000 do 5 000 USD, a mężów od 3 750 do 16 666 USD. Po przysposobieniu dzieci w Polsce średnio miesięcznie na członka rodziny przypadła kwota od 1 583 USD do 2 333 USD.

Wnioskodawcy z USA przysposobili łącznie 12 dzieci, 6 dziewczynek i 6 chłopców. W trzech przypadkach przysposobiono jedno dziecko, w pozostałych sprawach rodzeństwa składające się z dwojga, trojga oraz czworga dzieci.

W dwóch przypadkach wnioskodawcy nie mieli żadnego dziecka własnego lub przysposobionego, natomiast w czterech pozostałych mieli od dwojga do pięciorga dzieci.

Wiek dzieci przysposobionych w poszczególnych sprawach szczegółowo został przedstawiony w tabeli.

Tabela: Dzieci przysposobione przez wnioskodawców z USA

nr spr.	Pierwsze dziecko			Drugie dziecko			Trzecie dziecko			Czwarte dziecko					
	Płeć	wiek		Płeć	wiek		Płeć	wiek		Płeć	wiek				
		lata	m		lata	m		lata	m		lata	m			
1.	Dz.	10	3	Chł.	8	5	Dz.	3	6	-					
2.	Dz.	11	3	Ch.	9	4	Chł.	5	5	Dz.	3	6			
3.	Dz.	5	6				-			-					
4.	Chł.	1	6				-			-					
5.	Dz.	2	10				-			-					
6.	Chł.	9	-				Chł.	5	4	-			-		

Źródło: opracowanie własne

Wnioskodawcy, którzy przysposobili rodzeństwo czworga dzieci byli bezdzietni. Oboje mieli wyższe wykształcenie, oboje pracowali. Ich wspólny miesięczny dochód wynosił 9 500 USD. Po przysposobieniu średni miesięczny dochód na członka rodziny wynosił 1 583 USD, co odpowiada w przybliżeniu kwocie 4 750 zł.

Wnioskodawcy, którzy przysposobili troje dzieci, mieli już czworo własnych dzieci w wieku od 10 do 17 lat. Motyw przysposobienia był altruistyczny. Wnioskodawca prowadzi dużą firmę, zatrudnia 200 pracowników. Uzyskuje roczny dochód w wysokości 200 tys. USD. Po przysposobieniu trojga dzieci średni miesięczny dochód na osobę w tej rodzinie wynosił 1 851 USD (około 5 555 zł). Oboje wnioskodawcy mają wyższe wykształcenie. Żona nie pracuje zarobkowo, zajmuje się

prowadzeniem gospodarstwa domowego i wychowywaniem dzieci, których po przysposobieniu jest siedmioro.

W dwóch sprawach (w których przysposobiono po jednym dziecku) przysposobione dzieci miały problemy zdrowotne lub rozwojowe. W pierwszej z nich wnioskodawcy wychowujący pięcioro własnych dzieci przysposobili dziewczynkę z zespołem Downa liczącą 2 lata i 9 miesięcy. W drugiej wnioskodawcy mający dwoje wspólnych dzieci w wieku 16 i 18 lat, oraz dorosłe dzieci z wcześniejszych związków z innymi partnerami adoptowali chłopca w wieku 5 lat i 5 miesięcy, który cierpi na fenyloketonurię. Wnioskodawcy chcieli przysposobić dziecko właśnie z fenyloketonurią, ponieważ mają doświadczenie w postępowaniu w takiej sytuacji.

W czterech przypadkach zdecydowali się na przysposobienie dzieci trudnych do powierzenia rodzinie adopcyjnej (w 2 sprawach były to liczne rodzeństwa, a w 2 kolejnych dzieci z problemem zdrowotnym i rozwojowym).

Przeniesienie miejsca zamieszkania dzieci do Hiszpanii

Cztery sprawy (9%) toczyły się z wniosku obywateli Hiszpanii. W 2 z nich wnioskodawczyniami były niezamężne kobiety. W wyniku przysposobienia pięcioro (dzieci 3 dziewczynki i 2 chłopców) zostało przeniesionych do Hiszpanii. Zważywszy na niewielką liczbę spraw możliwe jest krótkie ich przedstawienie.

Przypadek pierwszy

Dwie dziewczynki w wieku 3 lata i 10 miesięcy oraz 2 lata i 4 miesiące pochodziły z małżeństwa rodziców. U obu zdiagnozowano płodowy zespół alkoholowy. Starsza była opóźniona w rozwoju intelektualnym, ale w stopniu nieznacznym. Rozwój młodszej przebiegał prawidłowo. Rodzice byli pozbawieni władzy rodzicielskiej. Dziewczynki przebywały w rodzinie zastępczej. Wiadomo, że dzieci te miały jeszcze pięcioro rodzeństwa. Prawdopodobnie jednak przed przysposobieniem dziewczynek rodzeństwo nie wychowywało się wspólnie.

Małżonkowie, którzy dokonali przysposobienia, byli bezdzietni. Mieli wyższe wykształcenie (żona zawodowe, mąż magisterskie). Oboje pracowali. Żona zarabiała miesięcznie 2 773 euro (w przeliczeniu około 11 092 zł), mąż 3 605 euro

(w przeliczeniu około 14 420 zł). Łącznie ich miesięczne dochody wynosiły więc 6 378 euro (odpowiednik 25 512 zł), a po przysposobieniu dziewczynek średnio na osobę w gospodarstwie domowym przypadło 1 594 euro (około 6 378 zł). Byli to najzamożniejsi i najlepiej sytuowani wnioskodawcy z Hiszpanii.

Tabela: Przesposobienia dzieci przez wnioskodawców z Hiszpanii

sprawa	Wnioskodawcy			Dzieci			
	Wiek żony (kobiety)	Wiek męża	Staż małż	Pierwsze dziecko		Drugie dziecko	
				Płeć	wiek	Płeć	wiek
1.	36 lat, 4 m	35 lat 6 m	7 lat,6 m	dz.	3 lata,10 m	dz.	2 lata, 4 m
2.	42 lata, 9 m	43 lata	4 lata	chł.	4 lata, 3 m		
Niezamężne kobiety				Przesposobione dziecko			
1.	53 lata			chł.	10 lat, 7 miesięcy		
2	48 lat, 5 miesięcy			dz.	10 lat, 11miesiący		

Źródło: opracowanie własne

Przypadek drugi

Przesposobiony chłopiec liczył 4 lata i 3 miesiące. Jego rozwój był nieco opóźniony. Dziecko było zdrowe, ale zdiagnozowano u niego płodowy zespół alkoholowy. Chłopiec był dzieckiem pozamałżeńskim uznanym przez ojca. Oboje rodzice byli pozbawieni władzy rodzicielskiej. Dziecko przed przesposobieniem było wychowywane przez rodzinę zastępczą.

Małżonkowie, którzy go przesposobili byli bezdzietni. Oboje mieli wyższe wykształcenie magisterskie. Oboje pracowali zarabiając razem 3 800 euro (w przeliczeniu około 15 200 zł). Średnio na osobę w ich rodzinie po przesposobieniu dziecka przypadała kwota 1 266 euro (około 5 066 zł).

Przesposabiający są Katalończykami kultywującymi język i tradycję narodową. Planowali wychowywanie przesposobionego dziecka w kulturze swego narodu, w tym naukę języka katalońskiego, który nie ma statusu języka obowiązującego na całym obszarze Królestwa Hiszpanii.

Przypadek trzeci

Wnioskodawczynią była kobieta, panna, licząca 53 lata. Przed ośmioma laty, przysposobiła czteroletnią wówczas dziewczynkę, obywatelkę Ukrainy. Wywiązuje się dobrze z zadań wynikających z tego przysposobienia. Decyzję o kolejnym przysposobieniu podjęła w porozumieniu z córką adopcyjną. Jednym z motywów przysposobienia był znany obu fakt, iż przysposobiona dziewczynka miała bliźniaczego brata, który zmarł. Być może podświadomie chciała sobie zrekompensować tę stratę, bowiem akceptowała możliwość posiadania adopcyjnego brata. Przysposobiony został chłopiec liczący 10 lat i 7 miesięcy, a więc nieco młodszy od utraconego brata.

Przysposabiająca pracuje jako nauczycielka. Zarabia 2 500 euro miesięcznie (odpowiednik około 10 000 zł). Po przysposobieniu drugiego dziecka średni miesięczny dochód przypadający na osobę w gospodarstwie domowym wnioskodawczynie wynosi 833 euro (odpowiednik około 3 332 zł).

Przypadek czwarty

W kolejnej sprawie wnioskodawczynią była także kobieta stanu wolnego. Miała w dniu orzeczenia przysposobienia 48 lat i 5 miesięcy. Przysposabiająca ma wyższe wykształcenie magisterskie, pracuje, zarabia 1 300 euro miesięcznie (w przeliczeniu około 5 200 zł). Prowadziła do dnia orzeczenia przysposobienia jednoosobowe gospodarstwo domowe. Przysposobiła dziewczynkę liczącą 10 lat i 11 miesięcy, pochodzącą z małżeństwa rodziców pozbawionych władzy rodzicielskiej. Dziecko było wychowywane przez rodzinę zastępczą.

W powstałym dwuosobowym gospodarstwie domowym średni miesięczny dochód na osobę wynosi 650 euro (około 2 600 zł).

Przeniesienie miejsca zamieszkania dzieci do Szwecji

W trzech sprawach (6,8 %) małżonkowie ze Szwecji przysposobili rodzeństwa dwukrotnie złożone z 2 dzieci i jedno trzyosobowe. We wszystkich przypadkach przysposabiający byli bezdzietni, a ich małżeństwa trwały krótko. 2 najkrótsze były poprzedzone niesformalizowanym kilkuletnim wspólnym pożyciem. Dlatego związki

były oceniane w procesie kwalifikacji do przysposobienia jako stabilne i „sprawdzone” w różnych sytuacjach życiowych.

Przypadek pierwszy

Trójka rodzeństwa (2 dziewczynki i chłopiec) pochodziła z małżeństwa rodziców, którzy byli pozbawienia władzy rodzicielskiej. Przebywały w rodzinie zastępczej.

Najmłodsze dziecko miało 3 lata i 4 miesiące, kolejne 5 lat, a najstarsze 6 lat i 2 miesiące. Dzieci były zdrowe, ale wszystkie lekko opóźnione w rozwoju.

Tabela: Przysposobienia dzieci przez wnioskodawców ze Szwecji

sprawa	Wnioskodawcy			Dzieci					
	Wiek żony	Wiek męża	Staż małż	Pierwsze dziecko		Drugie dziecko		Trzecie dziecko	
				Płeć	wiek	Płeć	wiek	Płeć	wiek
1.	29 lat, 1m	36 lat, 3m	1 rok	dz.	6 lat, 2m	dz.	5 lat	chł.	3 lata, 4
2.	32 lata, 11m	42 lata, 6 m	3 lata, 2 m	chł.	5 lat	chł.	3 lata		
3	39 lat, 2 m	37 lat, 9 m	2 lata	chł.	3 lata, 4 m	chł.	2 lata, 1 m		

Źródło: opracowanie własne

Wnioskodawcy byli małżeństwem od roku. Żona liczyła 29 lat i miesiąc, mąż 36 lat i 3 miesiące. Małżonkowie mieli wyższe wykształcenie magisterskie. Pracowali. Żona zarabiała 23 263 korony szwedzkie, mąż 1 500 koron. Łącznie ich miesięczny dochód wynosił 24 763 korony szwedzkie (około 11 143 zł, a więc średnio na osobę po przysposobieniu trojga dzieci 2 228 zł).

Przypadek drugi

Przysposobienie dotyczy chłopców w wieku 5 i 3 lat ze zdiagnozowanym płodowym zespołem alkoholowym. U obu występuje niewielkie opóźnienie w rozwoju w stosunku do normy ustalonej dla ich wieku. Dzieci pochodzą ze związku pozamałżeńskiego. Ojcostwo ustalono wskutek uznania. Rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej. Dzieci pozostawały w rodzinie zastępczej.

Przysposabiający do dnia wpływu wniosku do sądu pozostawali w małżeństwie przez 3 lata i 2 miesiące. Żona miała w dniu orzeczenia przysposobienia 32 lata i 11 miesięcy, mąż 42 lata i 6 i miesięcy. Oboje małżonkowie uzyskali wyższe wykształcenie magisterskie.

Nietypową okolicznością w sprawie było pochodzenie wnioskodawczyni i motywacja przysposobienia. Kobieta urodziła się w Kolumbii i jako sześciomiesięczne dziecko została przysposobiona przez małżonków ze Szwecji. Z wykształcenia jest teologiem i sprawuje funkcję pastora Narodowego Kościoła Szwedzkiego.

Być może z przyczyn światopoglądowych małżonkowie postanowili zostać rodzicami dziecka, „które już jest” i zdecydowali o przysposobieniu chłopców, którzy ze względu na obciążenie płodowym zespołem alkoholowym nie znajdowali od dłuższego czasu innych kandydatów na rodziców adopcyjnych. Wiadomo bowiem, że starszy chłopiec od 6 miesiąca życia, a młodszy od 3 miesiąca pozostawali w rodzinie zastępczej o charakterze pogotowia rodzinnego oczekując na szansę przyjęcia do rodziny adopcyjnej.

Przypadek trzeci

Rodzeństwo pochodzące z małżeństwa rodziców, przebywające w domu dziecka to dwaj chłopcy rozwinięci zgodnie z normą dla wieku liczący 3 lata i 4 miesiące oraz 2 lata i miesiąc. O stanie zdrowia młodszego chłopca nie było informacji, starszy ma astmę i poważne problemy alergiczne. Rodzice małoletnich zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej, ale podejmowali działania zmierzające do jej odzyskania. Z tej przyczyny przez 7 miesięcy od dnia wpływu wniosku o przysposobienie w sprawie nie podejmowano żadnych czynności w oczekiwaniu na rozstrzygnięcie w przedmiocie przywrócenia władzy rodzicielskiej rodziców, co jednak nie nastąpiło.

Bezdzietni wnioskodawcy mieli dwuletni staż małżeński. Żona liczyła 39 lat i 2 miesiące, mąż 37 lat i 9 miesięcy. Oboje mieli wykształcenie wyższe zawodowe. Miesięczne dochody obojga wynosiły 70 000 koron szwedzkich (w przeliczeniu 32 200 zł). Po przysposobieniu na osobę w rodzinie dysponowali kwotą 17 500 koron (w przeliczeniu 8 052 zł).

Przeniesienie miejsca zamieszkania dzieci do Francji

Dwie pary małżeńskie z Francji przysposobiły rodzeństwa czworga i dwojga dzieci. Wszystkie dzieci były zdrowe, rozwinięte zgodnie z normą przewidzianą dla wieku. Najstarsze z dzieci miało 8 lat i 9 miesięcy, najmłodsze 3 lata.

Przypadek pierwszy

Przysposabiający, którzy zdecydowali się na przysposobienie rodzeństwa czworga dzieci, pozostawali w bezdzietnym małżeństwie przez 6 lat i 8 miesięcy do dnia wpływu wniosku o adopcję do polskiego do sądu. Żona, o wyższym wykształceniu magisterskim, liczyła 34 lata. Mąż miał 38 lat i 8 miesięcy. Uzyskał wyższe wykształcenie zawodowe. Miesięczne przychody wnioskodawczyni wynosiły zaledwie 350 euro (odpowiednik 1 400 zł). Mąż zarabiał 2 100 euro (po przeliczeniu 8 400 zł). Łącznie miesięczne dochody małżonków wynosiły 2 450 euro (około 9 000 zł). Po przysposobieniu czworga dzieci średni miesięczny dochód na członka rodziny wynosił 612 euro (odpowiednik 2 450 zł).

Dzieci pochodziły ze związku pozamałżeńskiego, były uznane przez ojca. Rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej. Rodzeństwo wychowywało się w domu dziecka.

Najstarsza z rodzeństwa była dziewczynka licząca w dacie orzeczenia przysposobienia 6 lat i 4 miesiące, kolejna dziewczynka miała 5 lat i 5 miesięcy. Trzecie dziecko w rodzeństwie było chłopcem, który miał 4 lata i 4 miesiące, a najmłodsza była trzyletnia dziewczynka.

Sąd powierzył wnioskodawcom bezpośrednią pieczę nad dziećmi na okres 14 dni, a całe postępowanie od wpływu wniosku do sądu do wydania orzeczenia o przysposobieniu, które się uprawomocniło, trwało jeden miesiąc. Jednoczesne przysposobienie czworga cudzoziemskich dzieci przez osoby nie mające doświadczenia rodzicielskiego jest obciążone znacznym ryzykiem. Być może okres preadopcyjny w tej sprawie powinien być dłuższy.

Przypadek drugi

Wnioskodawcy do daty wpływu wniosku o przysposobienie do sądu pozostawali od 13 lat w bezdzietnym małżeństwie. Wnioskodawczymi liczyła 42 lata i 2 miesiące, jej małżonek 38 lat i 8 miesięcy. Oboje mieli wyższe wykształcenie magisterskie. Żona zarabiała 1 000 euro miesięcznie (w przeliczeniu 4 000 zł), mąż 5 000 euro (odpowiednik 20 000 zł). Łącznie ich miesięczne dochody wynosiły 6 000 euro, a po przysposobieniu dwojga dzieci średni miesięczny dochód na osobę w gospodarstwie domowym wnioskodawców wynosił 1 500 euro (w przeliczeniu 6 000 zł).

Przysposobieni przez nich chłopcy byli zdrowi, rozwinięci odpowiednio do wieku. Starszy miał 8 lat i 9 miesięcy. Jego pochodzenie od ojca nie było ustalone. Matka została pozbawiona władzy rodzicielskiej. Młodszy chłopiec liczył 3 lata i 11 miesięcy. Był także pozamałżeńskim dzieckiem matki, ale został uznany przez ojca. Oboje rodzice zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej. Przed przysposobieniem dzieci przebywały w rodzinie zastępczej.

Przeniesienie miejsca zamieszkania dziecka do Holandii

Tylko w jednej ze zbadanych spraw o przysposobienie wnosili wnioskodawcy z Holandii. Ubiegali się o przysposobienie chłopca liczącego 3 lata i jeden miesiąc, z niewielkim opóźnieniem rozwojowym i zdiagnozowanym płodowym zespołem alkoholowym (FAS). Dziecko pochodziło z małżeństwa rodziców, którzy zostali pozbawieni władzy rodzicielskiej nad nim. Przebywało w rodzinie zastępczej.

Wnioskodawcy byli małżeństwem od 8 lat i 9 miesięcy, gdy ich wniosek w omawianej sprawie wpłynął do sądu. Wnioskodawczyni miała 36 lat i 3 miesiące, wnioskodawca 30 lat i 6 miesięcy. Wnioskodawczyni o średnim wykształceniu ogólnym nie pracowała, nie miała własnych przychodów. Wnioskodawca miał zawodowe wykształcenie wyższe. Jego miesięczne przychody wynosiły 5 742 euro (22 968 zł). Były one zarazem dochodem całej rodziny pozostającej we wspólnym gospodarstwie domowym.

Wnioskodawcy wychowywali przed przysposobieniem dziecka w omawianej sprawie dwoje dzieci wcześniej przysposobionych z Polski. Jedno z nich było bratem chłopca, którego dotyczy relacjonowana sprawa. Tamto dziecko również miało

zdiagnozowany płodowy zespół alkoholowy. Wnioskodawcy więc zapewne mieli już doświadczenie w pieczy nad dzieckiem z takim problemem. Wskutek trzeciego przysposobienia ich wspólnota domowa składała się z 5 osób, a średni dochód miesięczny na każdą z nich wynosił 1 148 euro (około 4 593 zł).

IX. Projekt wprowadzenia do polskiego prawa instytucji „przysposobienia ze wskazaniem” oraz obowiązku składania wniosku o przysposobienie do sądu przez ośrodek adopcyjny (druk Sejmu RP VII kadencji nr 2361) w kontekście wyników badania orzecznictwa

Bezpośrednią inspiracją do przeprowadzenia badania orzecznictwa w sprawach o orzekanie przysposobienia były prace parlamentarne nad projektem ustawy, zawartej w druku Sejmu RP VII kadencji nr 2361. Dlatego celowe wydaje się odniesienie w pierwszej kolejności poczynionych w toku analizy aktowej ustaleń do propozycji tego projektu.

1. Propozycje projektu i opisane w jego uzasadnieniu skutki społeczne i prawne proponowanej nowelizacji

Projekt ten przewidywał nowelizację kodeksu rodzinnego i opiekuńczego polegającą na unormowaniu specjalnego sposobu wyrażania przez rodziców zgody na przysposobienie ich dziecka. Został on następująco opisany w projektowanym przepisie, oznaczonym jako art. 119² k.r.o.: „§ 1. Rodzice mogą przed sądem opiekuńczym wskazać osobę przysposabiającą, którą może być wyłącznie krewny lub powinowaty rodziców dziecka za zgodą tej osoby złożoną przed tym sądem. Osobą wskazaną może być również małżonek jednego z rodziców („przysposobienie ze wskazaniem”). § 2. Sąd opiekuńczy niezwłocznie przesyła odpis protokołu o wskazaniu do ośrodka adopcyjnego celem zarejestrowania w wojewódzkim banku danych.” Dotychczasowy art. 119² k.r.o. byłby oznaczony jako art. 119³.

Projekt przewiduje również nowelizację art. 585 k.p.c. wyrażającą się we wprowadzeniu zasady, że wszczęcie postępowania o przysposobienie wymagałoby złożenia wniosku przysposabiającego za pośrednictwem ośrodka adopcyjnego. Ośrodek ten składałby sądowi wniosek wraz z dokumentami wymaganymi przez właściwe przepisy oraz w każdym przypadku opinię o tym wniosku.

Autorzy projektu wyrazili w jego uzasadnieniu przeświadczenie, że proponowane rozwiązanie: „ogranicza ryzyko doprowadzania do przysposobienia wyłącznie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, a więc ogranicza zagrażające dzieciom podziemie adopcyjne”.

Projektodawcy oczekują, że stan prawny proponowany w projekcie ustawy „sprawi, iż utracą rację bytu liczne, otwarcie i legalnie działające strony internetowe kojarzące osoby chcące przysposobić dziecko z rodzicami, którzy noszą się z zamiarem oddania dziecka do adopcji, pozwoli na zbieranie danych statystycznych umożliwiających poznanie skali oraz ewentualnych kierunków zmian tego zjawiska.

Zakładają, że „do adopcji nie będzie dochodzić bez pośrednictwa ośrodka adopcyjnego, a tym samym: bez wnikliwej weryfikacji kwalifikacji i predyspozycji osób ubiegających się o adopcję, bez porównania kwalifikacji i predyspozycji wnioskodawców z kwalifikacjami osób oczekujących na adopcję w tych ośrodkach, bez dokonania kwalifikacji dziecka do rodziny (a nie odwrotnie), bez wsparcia, a w dalszej perspektywie doradztwa ze strony ośrodka.

Zapisy projektu nie są precyzyjne i budzi on szereg wątpliwości, na które zwracano uwagę w opiniach, w większości krytycznych (zasadnie)¹¹⁵. Celem niniejszego opracowanie nie jest jednak szczegółowa ocena postanowień projektu, ale wskazanie, na ile poczynione w jego uzasadnieniu założenia są zgodne z praktyką orzeczniczą sądów w okresie objętym badaniem.

¹¹⁵ Negatywne opinie o projekcie nowelizacji nadesłane do Sejmu zostały przedstawione przez Krajową Radę Sądownictwa, Prokuratora Generalnego, Sąd Najwyższy. Opinię aprobowującą przedstawił Rzecznik Praw Dziecka. Jedną z opinii Biura Analiz Sejmowych (autorstwa J. Szymańczak) jest krytyczna, druga (autorstwa J. Waszczuk-Napiórkowskiej) aprobuje ograniczenia co do wyrażania przez rodziców zgody na przysposobienie, ale opowiada się zdecydowanie przeciwko obligatoryjnemu pośrednictwu ośrodków adopcyjnych w składaniu wniosków o przysposobienie do sądu.

2. Ustalenia z badania orzecznictwa znajdujące odniesienie do oczekiwanych skutków projektu ustawy

W części uzasadnienia projektu ustawy zatytułowanej „przewidywane skutki prawne” przyjęto założenia, skłaniające do poniższych refleksji w świetle wyników badania aktowego.

I. Oczekiwanie projektodawców Instytucja nazywana przez praktyków organizujących pośrednictwo adopcyjne „*adopcją ze wskazaniem*” zostanie w jasny sposób określona i ureguluje dotychczas niejasne, nienazwane w przepisach zjawisko występujące w praktyce. Wprowadzenie ustawowego terminu (tzn. „przysposobienie ze wskazaniem”) ma umożliwić gromadzenie danych statystycznych, które spowodują poznanie skali oraz zmian tego zjawiska.

Uwagi:

1. Projekt przewiduje wprowadzenie nowego sposobu wyrażania zgody na przysposobienie. Stan faktyczny określany pozaustawowym zwrotem „adopcja ze wskazaniem” w obecnym stanie prawnym to sytuacja polegająca na wyrażeniu bądź odmowie wyrażenia zgody na przysposobienie przez rodziców nie pozbawionych władzy rodzicielskiej, podczas trwania postępowania o przysposobienie, które zostało wszczęte wskutek wniosku wyrażającego żądanie, aby sąd orzekł przysposobienie dziecka wymienionego we wniosku przez wnioskodawców.

Taka forma wyrażenia zgody na przysposobienie w ujęciu kodeksu rodzinnego i opiekuńczego ma charakter pierwszoplanowy i bardzo długą tradycję w unormowaniach instytucji przysposobienia. Jest niejako podstawową, zasadniczą formą wyrażania zgody. Tzw. „zgoda blankietowa” na przysposobienie dziecka przez nieznaną rodzicowi osobę, która - być może - w bliżej nieokreślonej przyszłości złoży wniosek o przysposobienie dziecka (art. 119¹ k.r.o.), jest konstrukcją mającą krótszą historię, a zważywszy na istotę zgody rodziców powinna być traktowana jako wyjątek od zgody na przysposobienie przez dokładnie określoną osobę.

2. Gdy rodzic utracił uprawnienie do wyrażenia zgody na przysposobienie (art. 119 § 1 zdanie pierwsze kodeksu rodzinnego i opiekuńczego) – zgodę wyraża opiekun (art. 120 k.c.) i jest to zawsze zgoda na przysposobienie przez dokładnie określoną osobę (małżonków), a więc „zgoda ze wskazaniem”.
3. Badanie wykazało, że w sprawach, w których zapadło rozstrzygnięcie o przysposobieniu rozwiązywalnym w IV kwartale 2013 r., które nie dotyczyło pasierbów, podmiotem uprawnionym do wyrażenia zgody na przysposobienie w 98 % zbadanych spraw był opiekun dziecka, a nie jego rodzice. Główną przyczyną utraty przez rodziców uprawnienia do wyrażenia zgody na przysposobienie dzieci było pozbawienie ich władzy rodzicielskiej.
4. Być może niekiedy rodzice nadużywają swego prawa do wyboru przysposabiającego i do wyrażenia zgody na przysposobienie przez wybraną osobę, a nawet za wyrażenie zgody uzyskują korzyść majątkową lub osobistą. Materiał dowodowy zebrany w aktach zbadanych spraw na takie przypadki nie wskazywał.

W sprawie, w której aprobatą wnioskodawców przez matkę dziecka (sprawa została opisana w niniejszym opracowaniu, jako „Wybór rodziców - Przypadek drugi” w rozdziale poświęconym doborowi stron przysposobienia) i zgodność przysposobienia z dobrem dziecka wzbudziła wątpliwości sądu rozpoznającego sprawę w pierwszej instancji - oddalił on wniosek. Kontrola instancyjna doprowadziła finalnie do orzeczenia przysposobienia. Podczas ponownego rozpoznawania sprawy zgodę na przysposobienie wyraził jednak opiekun dziecka, a jego matka była już prawomocnie pozbawiona władzy rodzicielskiej.

Z akt wynikało, że w jednym przypadku wcześniejszego przysposobienie dziecka z tego samego rodzeństwa, na dobór stron miał wpływ kontakt z matką dziecka za pomocą Internetu. W analizowanych 341 sprawach taki sposób pośrednictwa adopcyjnego nie został ujawniony. (W badanej sprawie z IV kwartału 2013 r. wnioskodawcy, którzy swoje pierwsze adopcyjne dziecko poznali dzięki kontaktowi z jego matką za pośrednictwem portalu społecznościowego, wnosili o przysposobienie kolejnego dziecka tej samej

matki. Dziecko to przebywało w placówce, a matka była pozbawiona nad nim władzy rodzicielskiej).

5. W Internecie można odnaleźć portale zawierające wpisy mogące sugerować chęć przekazania małego (lub mającego się urodzić) dziecka osobom zainteresowanym. Nie można więc wykluczyć przypuszczenia, że patologiczne zjawisko społeczne, określone jako „podziemie adopcyjne”, występuje. Z powyższego nie wypływa jednak prosty, oczywisty wniosek, że gdy „strony” porozumienia, mającego cechę handlu dzieckiem, uzgodnią warunki wydania dziecka przez rodzica (pośrednika?) to kolejnym działaniem mającym doprowadzić do nadania „nabywcy” statusu prawnego rodzica tego dziecka jest postępowanie o przysposobienie, w którym rodzic wyrazi zgodę na adopcję.

Nie można wykluczyć, że takie przypadki były i być może nadal mają miejsce. Jednakże badanie przeprowadzone na znacznej próbie (341) akt spraw rozpoznanych przez wszystkie sądy w kraju, dobranej według kryterium terminu wydania orzeczenia merytorycznego, skłania do przyjęcia za uprawdopodobnioną tezę, że taki sposób „legalizowania” handlu dziećmi nie jest obecnie stosowany, a w każdym bądź razie w badaniu aktowym nie został wykryty.

W związku z powyższym, o ile „podziemie adopcyjne” jest faktem, należy opracować skuteczne sposoby zwalczania go. Wydaje się jednak, że zjawisku handlu dziećmi kierowanymi do przysposobienia projektowana nowa forma „przysposobienia ze wskazaniem” nie zapobiegnie, a utrudni lub uniemożliwi powierzenie uczciwym rodzicom, znajdującym się w skrajnie trudnej sytuacji życiowej (przykładowo kierującym się uzasadnionym przeświadczeniem o rychłej własnej niesprawności lub śmierci) powierzenie dziecka osobom budzącym ich największe zaufanie wskutek więzi przyjaźni lub długotrwałej znajomości.

6. Powstaje obawa, że jeżeli znaczna liczba dzieci, w tym niemowląt, jest rzeczywiście wydawana wskutek uprzedniego nawiązania kontaktu za pośrednictwem Internetu przez rodziców lub inne osoby (pośredników?)

parom pragnącym uzyskać status rodziców, a nie doszło do przysposobienia tych dzieci za zgodą rodziców („ze wskazaniem”), to los dzieci jest nieznan.

Nie wiadomo nawet czy przebywają nadal w Polsce i być może znajdują się w stanie zagrożenia dla zdrowia a nawet życia. Dlatego **konieczne jest podjęcie działań w celu wyeliminowania stanów faktycznych przekazywania dzieci poza instytucją przysposobienia, bowiem ograniczenie dopuszczalności tzw. „adopcji ze wskazaniem” prawdopodobnie w ogóle nie stanowi elementu skutecznej walki z „podziemnym adopcynym”, a może być jedynie „ruchem pozornym”, w takim znaczeniu, że problem zostanie uznany za rozwiązany, mimo że patologiczne zjawiska będą się nasilały.**

Celowe w tym miejscu wydaje się przytoczenie wymienianych w literaturze typowych stanów faktycznych, których zaistnienie jest możliwe, a które nie mają nic wspólnego z „przysposobieniem ze wskazaniem”: 1. pozorowanie ciąży, uzyskanie niezgodnego z prawdą zaświadczenia, że poród odbył się w domu, a matką dziecka jest kobieta, która ciążę pozorowała, mimo iż dziecko urodziła inna kobieta; analogiczny skutek zostaje uzyskany, gdy matka dziecka w okresie ciąży podczas badań ginekologicznych, a następnie przy porodzie, posługuje się dowodem tożsamości kobiety pragnącej nabyć status matki, która dziecka nie urodziła 2. świadome nieprawdziwe potwierdzenie ojcostwa w ramach instytucji uznania ojcostwa, 3. wywiezienie dziecka z kraju, być może z zamiarem przysposobienia go w przyszłości. przykładowo pod pretekstem leczenia za granicą – stosunkowo łatwe do państw Unii Europejskiej z uwagi na ułatwienia w ruchu granicznym¹¹⁶.

7. Uwzględnianie w statystyce sądowej większej liczby informacji na temat postępowań w sprawach o przysposobienie wymaga odpowiednich decyzji organizacyjnych w resorcie sprawiedliwości. Zmiana prawa materialnego w tym celu, aby uzyskać określone informacje statystyczne jest, co najmniej, bardzo dyskusyjna. Należy też odnotować, że wiele badań aktowych

¹¹⁶ J. Zozula, *Nielegalny obrót dziećmi pod pozorem adopcji*, Szkoła Specjalna 2013, nr 1, s. 61, 62. i powołana tam literatura.

wykonanych w Instytucie Wymiaru Sprawiedliwości wykazało niedoskonałość narzędzi statystycznych stosowanych w sądach na etapie wstępnego kwalifikowania spraw, przesądzającego dla ustaleń statystycznych.

II. Założenie projektodawców Wpływ woli rodziców na wybór osób przysposabiających należy ograniczyć do krewnych i powinowatych dziecka.

Uwagi:

1. Badanie wykazało, że krewni rzadko przysposabiają dzieci – wśród 341 zbadanych spraw było 12 takich przypadków. W jedenastu z nich rodzice byli pozbawieni władzy rodzicielskiej. Krewni przejęli pieczę nad dziećmi głównie dlatego, że solidarność rodzinna nakazywała im zajęcie się dziećmi zaniedbywanymi, porzuconymi, narażonymi na niebezpieczeństwo w związku z trybem życia rodziców (zwłaszcza wynikającym z nadużywania przez nich alkoholu). Nie należą też do wyjątkowych sytuacji, gdy rodzice, bądź matka dziecka pozamałżeńskiego pozostawiają dziecko u swoich rodziców (dziadków dziecka), nie informują o miejscu swego pobytu i nie interesują się losem dziecka, ani nie przekazują środków na jego utrzymanie.

Krewni w większości już mieli status rodziny zastępczej i opiekunów dziecka. Na przysposobienie w części spraw zdecydowali się z obawy, że dzieci zostaną im „odebrane” i „przymusowo” skierowane do przysposobienia przez osoby obce.

W sprawie, w której rodzice wyrazili zgodę na przysposobienie dziecka, która używając terminologii popularnej była „zgodą ze wskazaniem”, wypełnione były przesłanki pozbawienia ich władzy rodzicielskiej. Noworodka pozostawili, bowiem w szpitalu położniczym bez zamiaru podjęcia choćby próby wychowywania go (nadużywają alkoholu, żadnego ze wspólnych, pochodzących z konkubinatu, dzieci nie wychowują, dla matki, mającej też starsze dzieci z innymi mężczyznami, to dziecko było siódmym, które urodziła – nie wychowuje żadnego).

W jednym przypadku przysposabiający był powinowatym rodzica dziecka, ale tego związku rodzinnego nie wykazano za pomocą odpisów akt stanu

cywilnego. Związek rodzinny wynikał tylko z oświadczenia wnioskodawcy. Małżonkowie wnioskodawcy byli dla dziecka rodziną zastępczą, a rodzice byli pozbawieni władzy rodzicielskiej.

Badanie wykazało więc, że przysposobienie w kręgu rodziny (za wyjątkiem przysposobienia pasierbów, którego badanie aktowe z założenia nie dotyczyło) jest rzadkim zjawiskiem.

2. Warto zauważyć, że projekt nie określa linii ani stopnia pokrewieństwa i powinowactwa, które umożliwiałyby powierzenie dziecka do przysposobienia. Zwłaszcza powinowactwo, które trwa, mimo ustania małżeństwa, może być bardzo odległe i nie wiązać się z jakąkolwiek faktyczną więzią bliskości. Proponowanie przysposobienia dziecka powinowatym miałyby więc ograniczone znaczenie, a projektowane rozwiązanie ustawowe w praktyce z jednej strony skrajnie ograniczyłoby wpływ rodziców niepozbawionych władzy rodzicielskiej na wybór godnych ich zaufania rodziców adopcyjnych dla dziecka, z drugiej zaś mogłoby zachęcać nieuczciwych rodziców do „kreowania” rzekomych więzi (przykładowo powinowactwa, sytuując związek rodzinny w odległej przeszłości), o ile sądy w sposób rygorystyczny nie wymagałyby wykazania więzi za pomocą odpisów aktów stanu cywilnego i prawomocnych orzeczeń sądowych. (Badanie wykazało, że postępowanie w tych kwestiach nie było bardzo dokładne).

III. Oczekiwanie projektodawców Wymóg składania wniosku o przysposobienie za pośrednictwem ośrodka adopcyjnego ograniczałby możliwość obejścia prawa i organizowania adopcji poza tym ośrodkiem. Dodatkowym zabezpieczeniem tego celu byłby wymóg sporządzania przez ośrodek adopcyjny w każdym przypadku opinii o wniosku kandydatów na rodziny „nawet, gdy kandydaci przechodzą uproszczoną drogę formalną, ponieważ są np. rodzicami zastępczymi dziecka”.

Obowiązkowe pośrednictwo ośrodka adopcyjnego w złożeniu wniosków o przysposobienie w przeświadczeniu wnioskodawców skróci czas trwania postępowania adopcyjnego, ponieważ ogranicza ryzyko konieczności uzupełniania tych wniosków z powodu ich braków formalnych na etapie postępowania sądowego.

Uwagi:

1. Teza, że składanie wniosku o przysposobienie za pośrednictwem ośrodka adopcyjnego ograniczałoby możliwość organizowania adopcji poza tym ośrodkiem wydaje się przekonująca, co jednak nie jest równoznaczne ze stanowiskiem, że zaproponowane rozwiązanie nie nasuwa zastrzeżeń, o których będzie mowa w dalszych uwagach.
2. Badanie wykazało, że w ponad połowie spraw (w 174 sprawach – 51 %) ośrodek adopcyjny przesłał do sądu przy swoim piśmie, w założeniu inicjującym postępowanie, wniosek o przysposobienie podpisany przez wnioskodawcę, oraz dokumenty zgromadzone w ośrodku stanowiące załączniki do wniosku. Praktyka „pośrednictwa” ośrodka adopcyjnego w składaniu wniosku o przysposobienie już istnieje, ale nie jest ona powszechna.
3. Ośrodek adopcyjny dokonał doboru stron przysposobienia w 239 sprawach, a wniosek o przysposobienie złożył w sądzie, bądź przesłał do sądu w 174 sprawach (w 72,8 % prowadzonych spraw).
4. Nie w każdym przypadku przesłane przy wniosku załączniki można było uznać za w pełni kompletne. Co więcej, w niektórych sprawach wśród tych dokumentów nie było świadectwa ukończenia szkolenia, o którym mowa w art. 114¹ k.r.o., a nawet ośrodki prezentowały stanowisko, że nie można wymagać przedstawienia tego świadectwa, gdy wnioskodawca został zakwalifikowany jako kandydat na rodzica adopcyjnego przed 1 stycznia 2012 r., mimo że wskutek dłuższego oczekiwania na dziecko, które miałby adoptować, wniosek o przysposobienie został złożony po wymienionej dacie.

Powyższe umożliwia ostrożne postawienie hipotezy, że pośrednictwo ośrodka adopcyjnego w składaniu do sądu wniosku o przysposobienie pochodzącego od przysposabiającego nie gwarantuje ani kompletności dokumentacyjnej, ani pełnego profesjonalizmu od strony prawnej, który jest potrzebny, aby wyeliminować braki formalne pisma procesowego (które przecież sporządza wnioskodawca, lub jego pełnomocnik). Ryzyko konieczności uzupełniania tych wniosków z powodu ich braków formalnych nadal będzie występowało, chyba

że w ośrodkach zatrudniono by dodatkowo wysoko wykwalifikowanych prawników, wyspecjalizowanych w problematyce prawa rodzinnego i postępowania cywilnego. Przy założeniu bezpłatności usług ośrodków adopcyjnych, projektowana ustawa generowałaby dodatkowe koszty.

5. Wymaganie sporządzenia opinii o każdym wniosku, co do zasady nie budzi zastrzeżeń, choć nie jest oczywisty stosunek pomiędzy tym nowym wymaganiami, a już obowiązującym stanem prawnym, który przewiduje po stronie przysposabiającego obowiązek posiadania opinii kwalifikacyjnej (art. 114¹ § 1 k.r.o.), oraz nakazuje sądowni w każdym postępowaniu, przed wydaniem orzeczenia, zasięgnięcie opinii ośrodka adopcyjnego (art. 586 § 4 k.p.c.).

Można sądzić, że w konsekwencji zrealizowania projektu ustawy w każdym przypadku konieczna byłaby pierwsza opinia ośrodka adopcyjnego o wniosku sporządzona przed jego przekazaniem do sądu, oraz druga opinia sporządzona przez ośrodek adopcyjny lub inną placówkę specjalistyczną w trakcie postępowania sądowego, przed wydaniem orzeczenia, na podstawie art. 586 § 4 k.p.c.

Niezależnie od tych dwóch opinii, każdy wnioskodawca powinien posiadać jeszcze „opinię kwalifikacyjną” o sobie, jako o kandydacie na rodzica adopcyjnego, sporządzoną przez ośrodek adopcyjny, o której mowa w art. 114¹ § 1 k.r.o., chyba, że ustawa zwolniła go od tego obowiązku. Wydaje się, że chodzi tu o opinię ośrodka adopcyjnego wydawaną w ramach oceny końcowej kandydata na rodzica adopcyjnego, po odbyciu przez niego szkolenia zorganizowanego przez ośrodek adopcyjny (warunkiem skierowania na szkolenie jest z kolei pozytywna ocena kwalifikacji i motywacji do przysposobienia opracowana w efekcie spotkań indywidualnych, diagnozy pedagogicznej, psychologicznej i wywiadu adopcyjnego¹¹⁷).

6. Powstają poważne wątpliwości, czy realizacja założeń projektu i obciążenie ośrodków adopcyjnych „obsługą” ponad 3 000 wniosków o przysposobienie

¹¹⁷ Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, *Adopcja drogą do rodzicielstwa*, Warszawa 2013.

rocznie nie wydłuży nadmiernie oczekiwania na przekazanie wniosku do sądu. Projekt ustawy nie przewiduje jakichkolwiek unormowań obowiązków ośrodka adopcyjnego, nawet w formie ustanowienia terminów instrukcyjnych, odnośnie do sporządzenia opinii o wniosku i złożenia wniosku do sądu. W konsekwencji może powstać nie pozbawiony racji zarzut, iż projektowana nowelizacja art. 585 k.p.c. stwarza zagrożenie dla przestrzegania konstytucyjnie chronionego prawa do sądu (art. 45 ust.1, art. 77 ust. 2 Konstytucji RP), na co zwracano uwagę w krytycznych opiniach o projekcie ustawy¹¹⁸.

¹¹⁸ Takie w szczególności jest stanowisko Prokuratora Generalnego przedstawione w piśmie z dnia 9 kwietnia 2014 r., PG VII G 025/113/14 adresowanego do Szefa Kancelarii Sejmu, stanowisko Krajowej Rady Sądownictwa wyrażone w opinii z 8 maja 2014 r., przekazanej Zastępcy Szefa Kancelarii Sejmu przez Przewodniczącego KRS przy piśmie nr WOK-020-48/14 z 13 maja 2014 r., jak również wyrażone w opinii J. Waszczuk-Napórkowskiej, eksperta ds. legislacji w Biurze Analiz Sejmowych z dnia 9 lipca 2014 r. Wszystkie opinie są dostępne na stronie internetowej Sejmu RP przy druku nr 2361.

X. Uwagi podsumowujące

1. Dobór stron przysposobienia krajowego w świetle badania aktowego

W podsumowaniu niniejszego raportu celowe wydaje się ponowne przypomnienie, że w sprawach „krajowych”, których zbadano 297 (100 %) w 239, a więc w 80,5 % przypadków doboru stron dokonały ośrodki adopcyjne. W części spraw, w których ośrodki adopcyjne nie pośredniczyły w doborze stron (a więc sprawy nie zostały zaliczone do zbioru spraw, w których doboru dokonał ośrodek adopcyjny), dały pośrednio wyraz akceptacji takiego doboru. W 12 przypadkach skierowały do sądu pismo prezentujące wnioskodawców wraz z ich wnioskiem o przysposobienie i częścią dokumentacji tego wniosku.

W 54 sprawach wnioskodawcy sprawowali funkcję rodziny zastępczej dla dzieci, które chcieli przysposobić. W tej grupie były zarówno rodziny zastępcze utworzone przez obce osoby jak i rodziny spokrewnione z dziećmi.

W dwóch opisanych wcześniej sprawach, podczas rozprawy w sprawie o przysposobienie była wyrażona przez rodziców oraz przez matkę pozamałżeńskiego dziecka zgoda na przysposobienie przez wnioskodawców, będących dla dzieci osobami obcymi, które nie miały statusu rodzin zastępczych. Rodzice wyrazili też zgodę na przysposobienie wewnątrzrodzinne ich trzymiesięcznego dziecka w sprawie, w której wnioskodawcy nie sprawowali funkcji rodziny zastępczej dla tego dziecka, ale taką funkcję sprawowali wobec jego starszego rodzeństwa. Bez pośrednictwa ośrodka adopcyjnego, za zgodą opiekuna, nastąpiło przysposobienie przez małżonków obcego dla obojga dziecka, pochodzącego od byłej konkubiny męża, który nie był ojcem tego dziecka. Przystosabiający małżonkowie nie pozostawali w związku rodzinnym z dzieckiem, ani nie byli dla niego rodziną zastępczą. Funkcję rodziny zastępczej dla tego dziecka sprawowali rodzice przysposabiającego.

Celowe wydaje się przypomnienie, że Instytut Wymiaru Sprawiedliwości zwrócił się do wszystkich sądów w Polsce o przesłanie wszystkich spraw, w których w IV kwartale 2013 r. zapadło i uprawomocniło się orzeczenie merytoryczne

w sprawie o przysposobienie rozwiązywalne (z wyłączeniem spraw o adopcję pasierba). W zbadanym zbiorze spraw, które zostały przesłane do Instytutu i poddane analizie, przypadki określane mianem „adopcji ze wskazaniem” były więc bardzo nieliczne.

Nie można było natomiast wykluczyć, że w części spraw, gdy dziecko było wychowankiem rodziny zastępczej, która nie była rodziną spokrewnioną z dzieckiem, ani nie pełniła swej funkcji zawodowo, przekazanie dziecka - poprzedzające nabycie przez rodzinę prawnego statusu rodziny zastępczej - nastąpiło na podstawie porozumienia z rodzicami lub osobą trzecią, którego ustalenia nie są znane.

Wiadomo, że w jednej ze spraw rodzice wydali dziecko późniejszym wnioskodawcom bezpośrednio po wypisaniu ze szpitala położniczego, a także udzielili im pełnomocnictwa „do sprawowania opieki” obejmującego w szczególności podejmowanie wszelkich potrzebnych działań w zakresie opieki zdrowotnej.

W nawiązaniu do powyższego warto zacytować „instrukcję” skrócenia czasu oczekiwania na dziecko do przysposobienia, zamieszczoną na jednej ze stron internetowych¹¹⁹.

„Adopcja ze wskazaniem z założenia skraca czas poświęcony na procedury. Umożliwia dziecku bardzo szybkie trafienie do adopcyjnych rodziców – już po 6 tygodniach od urodzenia można rozpocząć procedury adopcyjne (..) Jak skrócić czas oczekiwania na dziecko? Czas ponad 6 tygodni czekania na dziecko można skrócić: rodzice adopcyjni: od razu po urodzeniu dziecka składając [zapis oryginału] wniosek o ustanowienie rodziną zastępczą dziecka, aż do czasu, kiedy będzie można uregulować sytuację prawną dziecka – czyli do 6 tygodni po urodzeniu, rodzice biologiczni: składając wniosek o umieszczenie dziecka u rodziców adopcyjnych do czasu zakończenia procesu adopcyjnego [zapis oryginału]”.

¹¹⁹ <http://parenting.pl/portal/adopcja-ze-wskazaniem> (cytowany zapis był dostępny w dniu 6 października 2014 r.).

Powyższa „instrukcja” zaleca więc ustanowienie potencjalnych przysposabiających rodziną zastępczą dla dziecka i poucza, że stosowny wniosek do sądu mogą złożyć zarówno przyszli rodzice adopcyjni, jak i rodzice dziecka.

Relacjonowana analiza orzecznictwa nie obejmowała spraw o ustanowienie późniejszych wnioskodawców rodziną zastępczą, choć w niektórych przypadkach w badanych aktach znajdowały się informacje pozwalające na orientację, jak to prawdopodobnie nastąpiło (w szczególności, gdy rodzicami zastępczymi byli krewni, bądź, gdy wnioskodawcy byli zawodową rodziną zastępczą i dziecko skierowano pod ich pieczę na ogólnych zasadach).

2. Uprawienie rodziców do powierzenia pieczy nad dzieckiem innemu podmiotowi, w tym zaakceptowanym kandydatom na rodziców adopcyjnych

Celowe wydaje się przedstawienie oceny prawnej dopuszczalności wydania przez rodziców dziecka osobom trzecim z domniemanym zamiarem wyrażenia zgody na przysposobienie przez nie w trakcie postępowania adopcyjnego przed sądem.

Jednym z podstawowych obowiązków rodziców, wynikających z władzy rodzicielskiej jest wykonywanie pieczy nad osobą dziecka oraz wychowanie go (art. 95 § 2 k.r.o.). Powyższe nie wyklucza przekazania bezpośredniej pieczy nad dzieckiem innej osobie, przy zachowaniu pozostałych atrybutów władzy rodzicielskiej i korzystaniu z nich. Aby przekazanie bezpośredniej pieczy mieściło się w granicach należytego wykonywania władzy rodzicielskiej, powinno być uzasadnione sytuacją rodziców i dziecka, zgodne z jego dobrem. Nie może też, co do zasady, być równoznaczne z pełnym przerwaniem odpowiedzialności za dziecko na inną osobę. Zgodnie z powyższym, okresowe powierzenie pieczy nad dzieckiem osobie trzeciej może być uzasadnione sytuacją rodzica (choroba, konieczność wyjazdu z miejsca stałego pobytu związanego z nauką, wykonywaniem pracy lub działalności gospodarczej) lub potrzebami dziecka, przykładowo związanymi z leczeniem, nauką, wypoczynkiem. Wydaje się, że gdy przerwa w osobistym wykonywaniu bezpośredniej pieczy nad dzieckiem nie jest nadmierna, a rodzic zachowuje kontrolę nad sytuacją dziecka i podejmuje wszystkie istotne decyzje, które dziecko dotyczą – może o powierzeniu pieczy zdecydować suwerennie (gdy dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską

obojga rodziców powinni oni o okresowym powierzeniu bezpośredniej pieczy nad dzieckiem osobie trzeciej zdecydować wspólnie, bo jest to istotna sprawa dziecka – art. 97 k.r.o.), bez konieczności poddawania swojej decyzji kontroli sądu.

Wydaje się też, że nie ma przeszkód, aby rodzic udokumentował swą decyzję na piśmie i upoważnił osobę, której powierzył pieczę nad dzieckiem, do jej sprawowania, wymieniając przykładowo zakres uprawnień osoby upoważnionej wobec dziecka. Rodzic może udzielić osobie trzeciej (w tym sprawującej w pewnym okresie – w założeniu krótkim, wynikającym z doraźnej potrzeby - pieczę nad dzieckiem) pełnomocnictwa do dokonywania określonych czynności prawnych (art. 98 – 109 kodeksu cywilnego). W żadnym razie rodzic nie może udzielić pełnomocnictwa przenoszącego na osobę trzecią całokształt własnych uprawnień w zakresie sprawowania władzy rodzicielskiej nad dzieckiem.

Sytuacje okresowego przekazania pieczy nad dziećmi, zwłaszcza osobom bliskim, nie należą do zupełnie wyjątkowych i zwykle nie budzą poważniejszych zastrzeżeń (przykładowo, gdy dzieci powierzane są niepracującym dziadkom, lub innym krewnym, bowiem ich rodzice studiują lub pracują w innej miejscowości, albo gdy w pewnym okresie rodzice nie mogą sprawować pieczy z powodu choroby, braku odpowiedniego mieszkania, zdarzeń losowych).

Każda sytuacja wymaga indywidualnej oceny. Gdy jednak w danym stanie faktycznym przekazanie bezpośredniej pieczy nie wynika ani z lekceważenia obowiązków rodzicielskich, ani z chęci porzucenia dziecka i jest uzasadnione sytuacją życiową, a jednocześnie nie stanowi przerwania pełnej odpowiedzialności za dziecko na osoby trzecie i wszystkie pozostałe (poza bezpośrednią bieżącą pieczę) obowiązki są przez rodzica należycie wykonywane, a kontakt z dzieckiem zachowany, zwykle dobro dziecka nie jest zagrożone i nie wymaga ingerencji w wykonywanie władzy rodzicielskiej.

Należy także wskazać, że zgodnie z art. 100 § 1 k.r.o. rodzic jest uprawniony do zwrócenia się do sądu opiekuńczego, lub innego właściwego organu władzy publicznej o udzielenie pomocy, w tym przez zapewnienie dziecku pieczy zastępczej. Obowiązkiem sądu, lub innego organu jest udzielenie pomocy. Wydaje się więc, że gdy formą udzielonej pomocy jest zorganizowanie krótkookresowej pieczy nad

dzieckiem, które miało miejsce na podstawie orzeczenia sądu wydanego wskutek zastosowania art. 100 k.r.o., nie powinno być utożsamiane z ograniczeniem władzy rodzicielskiej, o jakim mowa w art. 109 k.r.o.

Powyższe rozwiązanie przemawia, moim zdaniem, za oceną, że gdy rodzic sam jest w stanie zorganizować sobie pomoc w wykonywaniu pieczy nad dzieckiem (o jaką mógłby wnosić na podstawie art. 100 k.r.o.), to nie tylko może, ale powinien to uczynić bez angażowania podmiotów publicznych.

Może się zdarzyć, że po urodzeniu dziecka, lub w innym okresie jego życia, matka (rodzice) znajdzie się w sytuacji, gdy przekazanie bezpośredniej pieczy nad dzieckiem osobie trzeciej na pewien okres będzie konieczne z uwagi na sytuację matki (rodziców) lub potrzeby dziecka.

Sytuacja dotycząca powierzenia dziecka z zamiarem wyzbycia się wszelkich wobec niego obowiązków w związku z planowanym przysposobieniem dziecka jest jakościowo odmienna od opisanej wyżej.

W pierwszej kolejności należy zaznaczyć, że przekazanie pieczy potencjalnym rodzicom adopcyjnym co do zasady nie może (nie powinno) następować przed upływem 6 tygodni od urodzenia dziecka.

Ograniczenie takim minimalnym terminem możliwości wyrażenia zgody na przysposobienie (art. 119² k.r.o.), choć dotyczy obojga rodziców, w istocie realizuje minimalny międzynarodowy standard ochrony matki dziecka przed decyzją, która mogłaby nie być wystarczająco swobodna i świadoma, gdyby była wyrażona w okresie połogu (trwającego nie krócej niż 6 tygodni od urodzenia dziecka). Kobieta pozostaje wówczas pod wpływem porodu. Powyższe wynika z art. 5 ust. 4 Europejskiej konwencji o przysposobieniu dzieci, sporządzonej w Strasburgu 24 kwietnia 1967 r.¹²⁰.

Wydanie w tym okresie dziecka przyszłym rodzicom adopcyjnym znacznie utrudniłoby matce zmianę decyzji, a jednocześnie niweczyłoby cel, dla którego

¹²⁰ Dz. U. z 1999 r., nr 99, poz. 1157.

realizacji została, na mocy ustawy z 26 maja 1995 r¹²¹, wprowadzona aktualna regulacja zawarta w art. 119² k.r.o.

Od powierzenia po porodzie dziecka osobom trzecim, które jest w założeniu „preadopcyjne”, trzeba odróżnić powierzenie z przyczyn losowych (bez zamiaru przekazania dziecka do przysposobienia) na krótki okres – co wydaje się dopuszczalne, gdy jest uzasadnione okolicznościami stanu faktycznego i może, gdy zachodzi taka konieczność, nastąpić w każdym czasie, w tym w okresie następującym po porodzie.

Jeżeli okres powierzenia pieczy nad dzieckiem (w tym niemowlęciem) przedłużył się, bowiem ocena sytuacji, jako stanu przejściowego, krótkotrwałego okazała się mylna, to uważam, że takie zaszciości nie nadają *ex post* powierzeniu dziecka cechy bezprawności. Powinny natomiast uzasadniać ingerencją sądu w wykonywanie władzy rodzicielskiej nad powierzonym osobie trzeciej dzieckiem.

Wydanie dziecka przez rodziców jego potencjalnym rodzicom adopcyjnym nie budzi żadnych zastrzeżeń, gdy nastąpiło w wykonaniu orzeczenia sądu, zapadłego zgodnie z art. 120¹ § 1 k.r.o., a więc dopiero po wszczęciu postępowania o przysposobienie i wyrażeniu przez rodziców zgody na adopcję przez wnioskodawców.

W konkretnych okolicznościach poszczególnych stanów faktycznych, takie pożądane „modelowe” ukształtowanie przekazania pieczy może być trudne. Dopuszczalne wydaje się także wydanie dziecka bez wskazanego orzeczenia sądu, szczególnie gdy zważy się na ograniczoną zwykle wiedzę prawniczą zainteresowanych osób. Nie mniej powierzenie dziecka przez rodziców osobom wybranym przez nich, jako przyszli rodzice adopcyjni, najwcześniej mogłoby nastąpić, po upływie 6 tygodni od urodzenia dziecka (chyba, że zachodzą jakieś nadzwyczajne, szczególne okoliczności) i - co do zasady - powinno mu towarzyszyć skierowanie do sądu wniosku o przysposobienie.

¹²¹ Dz. U. nr 83, poz. 417.

Po wydaniu dziecka rodzice powinni nadzorować jego sytuację aż do uprawomocnienia się orzeczenia o przysposobieniu, a więc zachować kontakt z przyszlými rodzicami adopcyjnymi i co najmniej uzyskiwać od nich informacje o stanie zdrowia i rozwoju dziecka. Jakikolwiek sygnał, że dobro dziecka może być zagrożone w związku z nieodpowiednim sprawowaniem nad nim bezpośredniej pieczy, bądź innymi istotnymi okolicznościami mogącymi rzutować na ocenę, iż wybór rodziców adopcyjnych nie był trafny, powinien wywoływać niezwłoczną reakcję rodziców, w tym przejęcie pieczy nad dzieckiem lub inne pilne uregulowanie jego sytuacji.

Co do ustanowienia przyszlých rodziców adopcyjnych rodziną zastępczą z ich własnej inicjatywy, bądź na życzenie rodziców dziecka, jako etapu poprzedzającego złożenie wniosku o przysposobienie, nasuwają się pewne uwagi.

Osoby pragnące, aby sąd ustanowił je rodziną zastępczą nie mają własnej legitymacji czynnej w tym zakresie. Pośrednio takie stanowisko wspierają poglądy wyrażone przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 13 grudnia 2013 r., III CZP 89/13, w którym negatywnie oceniono dopuszczalność wszczęcia na wniosek dziadków postępowania o ustanowienie tychże rodziną zastępczą dla wnuka.

Sąd Najwyższy wskazał, między innymi, że o ile legitymacja czynna do złożenia wniosku w sprawie opiekuńczej nie wynika wprost z brzmienia ustawy, to można ją niekiedy wywieść z określonych unormowań. Postępowanie o ograniczenie władzy rodzicielskiej przez umieszczenie dziecka w rodzinie zastępczej może być wszczęte z urzędu (na podstawie art. 570 k.p.c.), a także na wniosek każdego z rodziców małoletniego dziecka. „Legitymację tych osób do zainicjowania postępowania w tym zakresie należy wywieść z natury władzy rodzicielskiej, która przysługuje obojgu rodzicom (art. 93 § 1 k.r.o). (..) Uprawnienie do wszczęcia postępowania w tym przedmiocie nie powinno być jednak rozszerzane na inne osoby, chociażby łączył je z dzieckiem bliski stopień pokrewieństwa. Po pierwsze, z tej przyczyny, że władza rodzicielska przysługuje tylko rodzicom dziecka. Ingerencja sądu opiekuńczego w to prawo nie wpływa więc na sferę praw i obowiązków względem dziecka innych osób. Po drugie, ze względu na konieczność ochrony dobra dziecka” [podkreślenie E.H.Ł].

Akceptacja przytoczonego poglądu prowadzi do wniosku, że skoro Sąd Najwyższy nawet dziadkom (a więc bliskim krewnym dziecka) odmówił legitymacji czynnej do żądania ustanowienia ich rodziną zastępczą dla dziecka, to tym bardziej takiej legitymacji nie mogą mieć zupełnie obce osoby, które po prostu chcą być dla konkretnego dziecka rodziną zastępczą, aby tym łatwiej i szybciej przysposobić dziecko w nieodległej przyszłości, a niekiedy już sprawują nad dzieckiem bezpośrednią pieczę bez podstawy prawnej.

Wniosek takich osób, o ile zostałby złożony, zapewne mógłby być potraktowany jako sygnał do wszczęcia z urzędu postępowania w celu zbadania, czy dobro dziecka nie jest zagrożone. Jakie zarządzenie, w ocenie sądu, stan zagrożenia usuwałoby (art. 109 k.r.o.), tego z góry przewidzieć nie można. Być może w niektórych przypadkach sąd uznałby za uzasadnione powierzenie funkcji rodziny zastępczej dla dziecka tym osobom, które ów wniosek (mimo braku legitymacji) złożyły. Nie można jednak wykluczyć, że wszczęte z urzędu postępowanie mogłoby doprowadzić do oceny, że rodziców dziecka należy władzy rodzicielskiej pozbawić, dziecko umieścić w pieczy zastępczej odbierając je osobie, która złożyła wniosek, oraz zawiadomić ośrodek adopcyjny o potrzebie poszukiwania dla dziecka rodziny adopcyjnej.

Rodzice mogliby (wskazując na art. 100 k.r.o. lub 109 k.r.o.) złożyć wniosek o ustanowienie określonych osób rodziną zastępczą dla dziecka. Sąd jednak wyborem rodziców nie byłby związany. Jeżeli wniosek rodziców wynikałby z woli powierzenia „preadopcyjnego”, to wydaje się, że powinien być oddalony, bowiem powierzenie o takim charakterze powinno nastąpić w ramach postępowania o przysposobienie na podstawie art. 120¹ k.r.o.

3. Próba oceny orzecznictwa w zbadanych sprawach

Najbardziej zauważalną cechą orzecznictwa w zbadanych sprawach była niewielka inicjatywa sądów w zakresie weryfikowania przedstawionego materiału dowodowego, wśród którego dominującą rolę odgrywały dokumenty i opinie przygotowane na etapie przed-sądowym, oraz brak kontroli instancyjnej orzeczeń (zaskarżono tylko jedno orzeczenie oddalające wniosek).

Sąd pełnił rolę bardziej „organu zatwierdzającego” decyzje podjęte wcześniej, w większości przez pracowników ośrodków adopcyjnych, niż decydującego o istocie rozstrzygnięcia.

Zapewne różne są przyczyny powyższego stanu. Konieczne jest podkreślenie, że ewolucja rozwiązań ustawowych zmierzała do nadania ustaleniom poczynionym przez ośrodki adopcyjne szczególnej roli w postępowaniu o przysposobienie. Zakres swobody sądu został ograniczony w unormowaniach ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej.

Ustawa ta wprowadziła do art. 114¹ k.r.o. wymaganie posiadania przez przysposabiającego „opinii kwalifikacyjnej” i „świadectwa ukończenia szkolenia organizowanego przez ośrodek adopcyjny”, jako niemalże równorzędne pełnej zdolności do czynności prawnych oraz kwalifikacjom osobistym wnioskodawcy uzasadniającym przekonanie, że będzie należycie wywiązywał się z obowiązków przysposabiającego, a art. 586 § 4 k.p.c. zmodyfikowała w taki sposób, aby opinię kwalifikacyjną, której sąd musi zasięgnąć przed wydaniem orzeczenia, sporządzał z reguły ośrodek adopcyjny, a tylko wyjątkowo, gdy jest to uzasadnione dobrem dziecka, inna placówka specjalistyczna.

O ile zrealizowane zostałyby zamierzenia zmian proceduralnych przewidziane w projekcie ustawy Sejmu RP VII kadencji, nr 2361 i żaden wniosek o przysposobienie nie mógłby być złożony w sądzie „samodzielnie” przez przysposabiającego, ale obowiązkowo za pośrednictwem ośrodka adopcyjnego i z jego opinią, ta tendencja zostałaby jeszcze wzmocniona.

Tym bardziej więc należałoby oczekiwać aktywności sądu w weryfikacji przedstawionego żądania przysposobienia.

Budzi zastrzeżenia praktyka orzekania o powierzeniu wnioskodawcom osobistej styczności z dzieckiem „automatycznie”, bez postępowania dowodowego na posiedzeniu niejawnym, na które często nawet nie są wzywani wnioskodawcy. Co więcej, aż w 89 % przypadków orzeczenia o osobistej styczności w sprawach krajowych ma ona trwać „do zakończenia postępowania w sprawie” i choć oczywiście zmiana takiego rozstrzygnięcia jest możliwa, to zdecydowanie lepsza wydaje się ostrożność i precyzja rozstrzygnięć.

Decyzja o styczności stron, gdy przyjmuje formę powierzenia bezpośredniej pieczy nad dzieckiem, powinna zapadać, gdy sąd przeprowadził istotne dowody i wstępnie ocenił, że przysposobienie przez wnioskodawców jest uzasadnione. Celowe byłoby także precyzyjne określenie okresu styczności, a jego ewentualne przedłużenie możliwe, gdy ocena realizacji styczności w ramach nadzoru nad nią wypadła pozytywnie.

Rolę ośrodków adopcyjnych w doborze stron przysposobienia i ich kompetencje do oceny kwalifikacji kandydatów na rodziców adopcyjnych są oczywiste, a ich doniosłość wydaje się bezdyskusyjna, jednakże to sąd orzeka przysposobienie i powinien weryfikować zasadność wniosku różnymi środkami i podejmować swe decyzje bez zdawania się wyłącznie na osąd ośrodka adopcyjnego.

Rzadko wykorzystywane były środki weryfikujące trafność doboru stron zamierzonego przysposobienia, a zawarte w aktach informacje o przysposabianym dziecku, jego stanie zdrowia, rozwoju, rodzinie i rodzeństwie były bardzo ograniczone. Warto w tym kontekście przypomnieć, że karta dziecka była dowodem w 17,9 % spraw, wynik badania stanu psychicznego dziecka w 6,2 %, opis stanu zdrowia dziecka w 6,5 %, opinia o dziecku w 7,3 % spraw. Takiego stanu nie usprawiedliwia przypuszczenie, że przysposabiający uzyskali pełne informacje o dziecku i zaakceptowali je. Informacje te powinien znać sąd i upewnić się, że są w pełni znane wnioskodawcy.

Relacjonowane badanie jest kolejnym, które ujawniło sporadyczne wykonywanie obowiązku wysłuchania dziecka. (Sąd miał bezpośrednią styczność z dziećmi zaledwie w 19 sprawach - 5,6 %).

Zaobserwowano, że sądy nie były szczególnie dociekliwe w badaniu, czy przysposabiane dziecko ma rodzeństwo i jaka jest jego sytuacja faktyczna i prawna. Nie uległa też wyeliminowaniu praktyka ośrodków adopcyjnych dzielenia licznych rodzeństw, „sankcjonowana” orzeczeniem przysposobienia.

Podobnie nie uległo poprawie orzecznictwo w sprawach z elementem międzynarodowym odnośnie do stosowania prawa obcego. Można nawet bronić tezy, że sądy praktycznie w ogóle nie stosują prawa ojczystego wnioskodawców.